

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
MUZIKOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

DAIVA ADAMKAVIČIENĖ

Muzikos pedagogikos
magistrantūros studentė

**MOKSLEIVIŲ ETNINIO UGDYMO GALIMYBĖS
PRADINĖSE KLASĖSE**

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis vadovas
Lekt. Dr. Gvidas Vilys

Šiauliai, 2009

Moksleivių etninio ugdymo galimybės pradinėse klasėse

Daiva Adamkavičienė

SANTRAUKA

Mažėjant tradicinėms lietuvių šeimoms, pamažu nyksta ir senieji lietuvių papročiai, blėsta tautinis savitumas, iškilo grėsmė visos lietuvių etninės kultūros sunykimui. Dėl pasikeitusių socialinių sąlygų, etnokultūrinė savimonė, raiška turi būti formuojama ir ugdoma pradinėse klasėse, pasitelkiant įvairias priemones.

Tyrimo objektas – etninės kultūros ugdymas neformalaus švietimo sistemoje. Darbo tikslas – ištirti etninio ugdymo galimybes pradinių klasių vaikų folkloro ansamblyje. Iškelti uždaviniai: išnagrinėti etnokultūrinio ugdymo sampratą; išanalizuoti etninės kultūros reikšmę pradiniam ugdyme; išskirti etninio ugdymo galimybes formalioje ir neformalioje veikloje pradinėse klasėse; ištirti darbo formas, metodus pradinių klasių vaikų kolektyve; suformuoti metodines gaires folkloro ansamblių vadovams. Tyrimo metodika – mokslinės ir metodinės literatūros analizė; ekspertų metodas, pateikiant anketinį interviu; vaikų folkloro ansamblių repeticijų stebėjimo. Atliekant tyrimą buvo apklausta 12 Lietuvoje esančių geriausių vaikų folkloro ansamblių vadovai, stebėtos keturių vaikų folkloro ansamblių repeticijos.

Tyrimo metu buvo atskleista, kad etninis ugdymas folkloro ansambliuose vyksta atsižvelgiant į vaikų amžių, todėl darbas su pradinukais pradedamas nuo žaidimų ir natūralaus balso formavimo. Ugdymas vaikų folkloro ansambliuose vyksta pasitelkiant visas folkloro rūšis: dainavimą, choreografiją, grojimą tradiciniais instrumentais, pasakojamąją ir smulkiąją tautosaką. Kolektyvuose yra švenčiamos tradicinės šventės, inicijuojami įvairūs etnokultūriniai renginiai. Muzikinis folkloras vaikams perteikiamas tradicinio perimamumo principu, t.y. – pavyzdžio ir atkartojimo, arba klausymo – kopijavimo metodu. Pradinukai atlieka repertuarą, atitinkantį jų amžių: piemenų folklorą (dainuoja ir groja piemenų instrumentais), dainas apie gamtą, smulkiąją tautosaką, pasakojamąją tautosaką, žaidimus, ratelius, nesudėtingus šokius, tradicinę polką. Rajonų kolektyvai renkasi to regiono repertuarą, kurį atstovauja, o didžiųjų miestų ansambliai – įvairių regionų. Dainos ir pasakojimai atliekami tarmiškai. Atlikus tyrimą, buvo suformuotos metodinės gairės ansamblių vadovams.

Opportunities of the ethnic education in primary classes

Daiva Adamkavičienė

SUMMARY

The number of traditional Lithuanian families is decreasing; the old Lithuanian customs are disappearing little by little, the national individuality is flagging, the Lithuanian ethnic culture is in danger of disappears. Due to the changed social situation, the ethnocultural consciousness, expression must be formed and educated in primary classes, using various means.

The object of the research – the ethnic culture education in the non-formal education system. The purpose of the work – to examine the ethnic identity formation possibilities in the primary classes. Set tasks: to consider the conception of ethnocultural education; to analyze the meaning of ethnic culture in the primary education; to review the situation of ethnic education in primary classes; to examine the forms and methods of the work in the collectives of primary classes. Method of the research: the analysis of scientific and methodic literature, the expert method, using questionnaire-interview, the observation of children folklore ensemble rehearsals.

Twelve leaders of the best Lithuanian children ensembles were questioned during the research. Four rehearsals of the children folklore ensembles were observed.

The research revealed that the ethnic education in the children folklore ensembles is done considering the age of children, that's why the activities in primary classes begin with games and formation of natural voice. Education in children folklore ensembles is done using all the types of folklore: singing, choreography, playing the traditional instruments, narrative folklore, celebrating the traditional festivals; concerting. Traditional festivals, various ethnocultural events are held in collectives.

The musical folklore in primary classes is imparted using continuity principles, i. e. – the example and repeat, or the listening – copying method. Children in primary classes play the repertoire, which suits their age: the shepherds' folklore (they sing and play the shepherds' instruments), the songs about nature, the narrative folklore, the games, the roundelays, the simple dances and the traditional polka. The region collectives choose the repertoire of the region they represent and the ensembles from cities - the repertoire of various regions. Songs and narratives are performed using various dialects. The methodic guideline for ensembles leaders were formed after the research.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. ETNOKULTŪRINIO UGDYMO SAMPRATA	8
1.1. Etninės kultūros ir etninio ugdymo samprata.....	8
1.2. Formaliojo švietimo apžvalga.....	13
1.3. Neformalus ugdymas – sudedamoji švietimo sistemos dalis.....	18
2. ETNINĖS KULTŪROS REIKŠMĖ PRADINIAME UGDYME	22
2.1. Etninė kultūra formalaus pradinio ugdymo kontekste.....	22
2.2. Etninė kultūra neformaliame pradiniame ugdyme.....	29
2.3. Folkloro ansamblis – viena iš neformalaus etnokultūrinio ugdymo formų	32
2.3.1. Vaikų folkloro ansamblių padėtis Lietuvoje.....	32
2.3.2. Folkloro ansamblio veiklos bruožai.....	34
2.3.3. Ansamblio repertuaro formavimas	36
2.3.4. Pradinukų supažindinimo su folkloru etapai.....	40
3. ETNINIO UGDYMO GALIMYBIŲ GERIAUSIUOSE LIETUVOS VAIKŲ FOLKLORO ANSAMBLIUOSE TYRIMAS	45
3.1. Folkloro ansamblių vadovų apklausos interviu kokybinis tyrimas.....	45
3.1.1. Tyrimo organizavimas ir eiga.....	45
3.1.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	46
3.2. Folkloro kolektyvų repeticijų stebėjimo tyrimo analizė.....	67
IŠVADOS	76
REKOMENDACIJOS	78
LITERATŪRA	89
PRIEDAI	93
1 priedas.....	93
2 priedas.....	98
3 priedas.....	100
4 priedas.....	103
5 priedas.....	105
6 priedas.....	107
7 priedas.....	108
8 priedas.....	109

IVADAS

Pastaruoju metu silpnėja tradiciniai socializacijos institutai: šeima, nyksta vietos bendruomenės auklėjamosios funkcijos – kai buvo ryškiai suponuojamas socialinis spaudimas laikytis dorovės normų. Tradicinė šeima kaip socializacijos institutas tampa menkavertis. Būtent kartų tarpusavio ryšiai didžiulę reikšmę turi etnokultūrinio identiteto formavimui ir išlikimui, kadangi vaikas savąją tapatybę pirmiausia pradeda suvokti ją identifikuodamas su savo šeima. Todėl mažėjant tradicinėms lietuvių šeimoms, pamažu nyksta ir senieji lietuvių papročiai, blėsta tautinis savitumas, iškilo grėsmė visos lietuvių etninės kultūros sunykimui. Dėl pasikeitusių socialinių sąlygų etnokultūrinė savimonė, raiška turi būti formuojama ir ugdoma sąmoningai, pasitelkiant įvairias priemones. Lietuvos Respublikos seimas, konstatuodamas, kad įvairioms etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus, priėmė Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą (1999). Įstatyme įvardytuose uždaviniuose akcentuojamas etninės kultūros ugdomasis vaidmuo – „ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“. Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai taip pat remiasi etninės kultūros išsaugojimo, stiprinimo ir ugdymo idėjomis. LR Švietimo įstatyme iškelti labai svarbūs strateginiai tikslai: „perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis...“ (LR Švietimo įstatymas, 2003).

Ieškodami būdų etninės kultūros tęstinumui užtikrinti, Lietuvos mokslininkai ypatingą dėmesį kreipia į etninį ugdymą. Etninė kultūros būklė mokykloje apžvelgė R. Stankuvienė (1996), L. Klimka (2007), G. Kirdienė (2004), I. Čepienė (1997, 2001, 2007); moksleivių tautinės savimonės ugdymą etnine muzika nagrinėjo M. Baltrėnienė, V. Palubinskienė (2005); muzikinio folkloro panaudojimo galimybes mokykloje atskleidė D. Račiūnaitė (1992), Z. Marcinkevičius (1989); etnomuzikos muzikinio ugdymo sistemoje aspektus pateikė E. Balčytis (2004), E. Velička (1995), apie paauglių gebėjimą bendrauti popamokinėje folklorinėje veikloje rašė A. Kavaliauskienė (2004).

Nors etninės kultūros ugdymą reglamentuoja valstybės dokumentai, etnis ugdymas mokykloje neatitinka sparčiai besikeičiančios visuomenės poreikių – mokyklai reikia kryptingos, nuoseklios etninės kultūros ugdymo sistemos, nes pasak G. Kirdienės „...nuslūgus tautinio atgimimo bangai, etninės kultūros padėtis bendrojo lavinimo mokyklose nuolat blogėjo ir dabar ją galima vertinti kaip kritišką, kadangi nesukurta valstybinė etninės kultūros ugdymo sistema“ (Kirdienė, 2004, p. 83). M. Baltrėnienės ir kt. teigimu „...moksleiviai geba analizuoti, vertinti etninės muzikos mokymosi reikalingumą, suvokia, kad, mokydamiesi etninės muzikos, prisideda

prie tautinių vertybių išlikimo“ (Baltrėnienė ir kt., 2005, p. 85). Stebint įvairaus amžiaus moksleivių polinkį į etninę kultūrą, matosi, jog to trokšta patys mažiausieji. Pradėti etninį ugdymą reikėtų nuo pat pirmos klasės, galvojant apie ateitį, stiprinant kartų ir šeimos ryšius, nors A. Katinienės nuomone, „...vaikai etnine kultūra turi būti ugdomi dar ikimokykliniame amžiuje“ (Katinienė, 2003, p. 86). Pradinėje mokykloje negavę etninės kultūros pagrindų, aukštesnėse klasėse mokiniai su ja susiduria pavėluotai, emociškai nepasirengę jos priimti.

Švietimo ir kultūros įstaigose egzistuoja įvairios neformalaus etninio ugdymo formos, iš kurių viena – vaikų folkloro ansamblis. LR Kultūros ministerijos ataskaitų suvestinėse pateikti skaičiai byloja, jog vaikų folkloro kolektyvų Lietuvoje yra pakankamai. Tačiau etnokultūros specialistų nuomone, ansamblių, kuriuose vaikai ugdomi efektyviai ir kokybiškai yra labai mažas skaičius. Taip atsitinka todėl, kad etninis ugdymas papildomoje veikloje (folkloro ansamblyje) nėra susistemintas, nėra suformuotos aiškios ir kryptingos darbo metodikos kolektyvų vadovams. Dažnam mokytojui trūksta etnokultūrinio išprusimo ir elementarių žinių kaip tinkamai organizuoti darbą su ansambliu. Neretai ugdymas vyksta paties vadovo nuožiūra. Ši veikla nėra kryptinga ir rezultatyvi, nes netaikoma efektyvūs ugdymo metodai. Mokiniai dažniausiai supažindinami su vienu ar keliais etninės kultūros objektais (reiškiniiais), retai ji pateikiama kaip kultūros vertybių visuma. Esant tokiai situacijai, gerų rezultatų tikėtis sunku, o efektyvaus ugdymo niekada neturėsime. Vaikų etnokultūrinis ugdymas – tai tema, kuriai negalime likti abejingi, nes nuo to priklauso mūsų tautos išlikimas. Nors etninis ugdymas yra nagrinėtas įvairiais aspektais, tačiau kaip teisingai ir rezultatyviai ugdyti vaikus folkloro ansamblyje darbų nėra. Todėl šioje tyrimo srityje duomenų trūkumą galima traktuoti kaip aktualią mokslinę ir pedagoginę **problema**.

Tyrimo objektas – etninės kultūros ugdymas neformalaus švietimo sistemoje.

Hipotetinė prielaida. Tikėtina, kad geriausiuose Lietuvos vaikų folkloro ansambliuose yra taikomi efektyviausi etninio ugdymo metodai.

Tyrimo tikslas – ištirti etninio ugdymo galimybes pradinių klasių vaikų folkloro ansamblyje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išnagrinėti etninio ugdymo sampratą;
- 2) įvertinti etninės kultūros reikšmę pradiniam ugdyme;
- 3) išskirti etninio ugdymo galimybes formaliame ir neformaliame švietime;
- 4) ištirti efektyviausius etninio ugdymo metodus, formas geriausiuose pradinių klasių vaikų folkloro ansambliuose;
- 5) suformuoti metodines gaires folkloro ansamblių vadovams.

Tyrimo metodai:

- mokslinės ir metodinės literatūros analizė;
- ekspertų metodas, pateikiant anketinį interviu;
- vaikų folkloro ansamblių repeticijų stebėjimo.

Tyrimo organizavimas ir imtis

Tyrimė numatoma: a) apklausti visų Lietuvoje esančių aukščiausios kategorijos vaikų folkloro ansamblių vadovus; b) stebėti vaikų folkloro ansamblių repeticijas.

Tyrimo etapai:

1. 2007 m. rugsėjį – gruodį pasirenkama magistro darbo tema, formuluojamas tyrimo objektas, tikslai, uždaviniai, studijuojama mokslinė, metodinė literatūra;
2. 2008 m. sausį – kovą kuriama tyrimo metodika, parengiamas interviu klausimynas vaikų folkloro ansamblių vadovams; balandį – rugsėjį atliktas kokybinis tyrimas – vaikų folkloro ansamblių vadovų apklausa;
3. spalį – lapkritį atliktas keturių vaikų folkloro ansamblių repeticijų stebėjimas;
4. 2009 m. sausį – balandį atlikta tyrimo duomenų analizė. Tyrimo metu gauti duomenys leido suformuoti darbo išvadas ir parengti rekomendacijas vaikų folkloro ansamblių vadovams.

Darbo struktūra

Magistro darbą sudaro įvadas, 3 dalys, rekomendacijos, išvados, literatūros sąrašas, 8 priedai. Darbe pateiktos 3 lentelės, 2 paveikslai.

Darbo aprobacija

1. Skaitytas pranešimas Panevėžio kraštotyros muziejuje “Folklorinis vaikų ugdymas kultūros ir švietimo įstaigose” 2008 m. lapkričio 19 d. seminare „Folkloras – universali vaikų ugdymo terpė“, skirtame Panevėžio apskrities kultūros ir švietimo darbuotojams (žr. 6 priedą).
2. Skaitytas pranešimas Biržų kultūros centre “Folklorinis vaikų ugdymas kultūros ir švietimo įstaigose” 2008 m. gruodžio 6 d. seminare „Biržų krašto etnokultūra“, skirtame Biržų rajono kultūros ir švietimo darbuotojams (žr. 7 priedą).
3. Skaitytas pranešimas KTU Panevėžio institute „Socialinės grupės etninio tapatumo formavimo galimybės“ 2009 m. balandžio 22 d. 9 – ojoje studentų mokslinėje konferencijoje „Mūsų socialinis kapitalas – žinios“ (žr. 8 priedą).

I. ETNOKULTŪRINIO UGDYMO SAMPRATA

1.1. Etninės kultūros ir etninio ugdymo samprata

Etninė kultūra (gr. *Ethnos* – tauta) laikomas praeities kartų sukauptas patyrimas, reiškiašis tradicine dvasine ir materialine tautos kultūra. Etninės kultūros sąvoka Lietuvoje pradėta vartoti neseniai. Jos turinys buvo apibrėžtas Lietuvos kultūros kongrese, kuris įvyko 1990 05 18 – 19 Vilniuje. Etninės kultūros savitumą lemia gamtinės, istorinės, socialinės tautos būties sąlygos, žmonių antropologiniai ir charakterio ypatumai (Čepienė, 1995). Tokį apibrėžimą suformulavo ekspertai, rengdami Etninės kultūros globos įstatymą ir sklaidos dokumentus. Iš tiesų etninės kultūros reikmę sunku tiksliai įvertinti: ji tautos būties, išlikimo, nacionalinės kultūros pagrindas. Todėl šiuo metu labai svarbu rūpintis gyvąja etninės kultūros tradicija. Pasak L. Klimkos, tautos sukuria savo valstybes tik tam, kad užtikrintų laisvos kultūros sklaidos, tradicijų išlaikymo, visaverčio gyvavimo bei išlikimo ateityje garantijas (Klimka, 2000).

Išlaikant ir plėtojant etninę kultūrą, tautinę savimonę bei tautos tapatumą, svarbus vaidmuo tenka etninės kultūros subjektams. Etninės kultūros globos pagrindų įstatymas (2001) nurodo, kad etninės kultūros subjektai – „...asmenys, kuriantys etninės kultūros vertybes, jas perteikiantys, puoselėjantys bei kaupiantys“. Šių asmenų pastangomis gyvoji tradicija plėtojama, ji atsinaujina, atspindėdama vertybinius asmens (tautos) poreikius. Įstatymo svarbiausia nuostata – išsaugoti gyvąją tradiciją, kuri išlieka tol, kol neprarandama tautinė tapatybė. Juo siekta visuomenės tautinę savimonę išsaugoti ateinančioms kartoms. Todėl, kalbėdami apie etninę kultūrą, ją suvokiame kaip visumą, savyje jungiančią praeitį, dabartį ir ateitį.

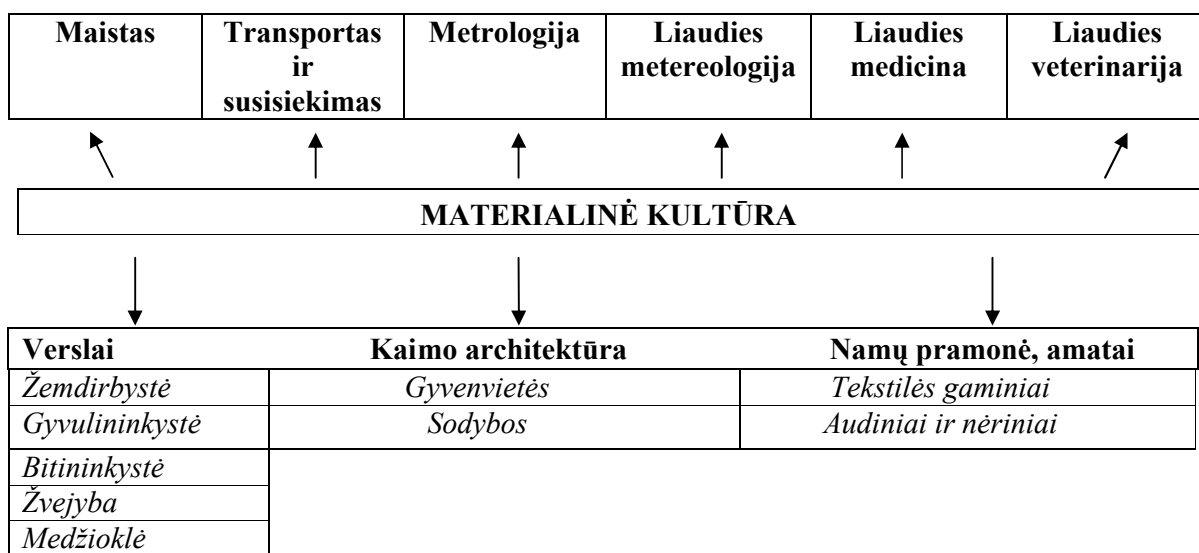
I. Čepienė apibendrina, kad „...etninė kultūra, kaip bendrųjų žmogaus ir tautos vertybių visuma, įkūnija harmoningą būties sampratą“ (Čepienė, 1995, p.5). Ji sąlygoja žmonių gyvenimo būdą ir tarpusavio bendravimą, santykį su gamtos pasauliu ir kitomis etninėmis bendrijomis. Todėl gamta, istorija, tautos būdas ir antropologiniai ypatumai, socialinės tautos susidarymo ir gyvavimo sąlygos – tai pagrindiniai veiksniai, lemiantys etninės kultūros savitumą.

Etninė kultūra yra reiškinys, kuris sudarytas iš tam tikrų atskirų dalių. V. Kondrotienė teigia, kad „...etninę kultūrą ir jos turinį sudaro: paveldas – paveldas ir saugomas kultūros palikimas; gyvoji tradicija – nuolatinis kūrybinis vyksmas, per kurį etninė kultūra atsinaujina; nuo gyvosios tradicijos neatsiejama tautinė savimonė“ (Kondrotienė, 2002, p.74). Paprasčiau galima pasakyti, kad tradicinę tautos kultūrą sudaro dvasinės ir materialinės kultūros vertybės. Ją išreiškia kalba (tarmės), religija ir mitologija, tautosaka, liaudies šokiai, žaidimai, muzika, tautodailė, tradiciniai šeimos ir visuomenės bendrijos tarpusavio santykiai, tradicijos, papročiai, etika, estetika. Jai priklauso darbo ir kitokios veiklos įgūdžiai, sukauptos agrotechnikos, medicinos, pedagogikos, teisės, gyvulininkystės, astronomijos, meteorologijos ir kt. žinios, darbo įrankiai, drabužiai, maistas, architektūra, žmogaus rankomis suformuotas kraštovaizdis. Pasak I.

Čepienės į etninės kultūros sąvoką įeina ir nauji reiškiniai, atitinkantys tradicinės kultūros dvasią ir neslopinantys tautinės savimonės (Čepienė, 2004).

Materialinės ir dvasinės tautos kultūros sritis nagrinėja etnologijos mokslas. P. Dundulienė teigia, jog „...ypatingas etnologijos mokslo vaidmuo tiriant materialinę liaudies kultūrą“ (Dundulienė, 1991, p. 6). Tačiau nemažiau svarbią etnologijos mokslo tyrimų sritį sudaro ir dvasinė kultūra. Pastaroji priskiriama folkloristikai. Dauguma jos elementų negalima atskirti nuo buities – įvairių darbų, papročių ir apeigų. Pasak minėtos autorės, „...kartais tautosaka ir liaudies menas visiškai atskiriama nuo etnologijos, bet toks atskyrimas yra dirbtinis. Išsamus visų minėtų dalykų raidos tyrimas turi didelę reikšmę atskirų tautų kultūrų etninei specifikai nustatyti“ (Dundulienė, 1991, p. 6).

1 pav. Materialinės etninės kultūros struktūra pagal P. Dundulienę (1991)

Dvasinę liaudies kūrybą dauguma sudaro tautosaka. L. Sauka suformulavo apibrėžimą - „...tautosaka – tradicinis sakomo ar dainuojamo žodžio menas“ (Sauka, 1998, p. 11). Ją sudaro: dainos ir raudos, pasakos, sakmės, padavimai, anekdotai, oracijos, patarlės ir priežodžiai, mįslės ir minklės, greitakalbės, skaičiuotės, gamtos garsų pamėgdžiojimai, užkalbėjimai, maldelės, šūksniai ir dar kitų žanrų kūriniai. Todėl pasaulyje ji dar yra vadinama sakytine, arba *gyvo* žodžio. Lietuviško termino *tautosaka* tarptautinis atitikmuo – *folkloras* (iš anglų k. *folk* – liaudis, *lore* – išmintis, žinios). Tačiau *folkloro* prasmė platesnė – tai ir kiti tradicinio meno bei kultūros reiškiniai, nesusiję su žodžiu – instrumentinė muzika, žaidimai ir kt. Folkloro sudėtinės dalys: smulkioji tautosaka, žaidimai, šokiai, dainuojamoji tautosaka (dainavimas), instrumentinė muzika, pasakojamoji tautosaka (Šatkauskienė, 1989).

2 pav. Dvasinės etninės kultūros struktūra pagal P. Dundulienę (1991)

Lietuvos švietimo įstaigų ugdymo sociokultūriniai tikslai kartu susiję ir su *etninės kultūros ugdymu*, kuris atitinka Lietuvos švietimo nacionalumo principą, apibūdinamą kaip išsipareigojimą Lietuvos kultūrai, rūpinimusi jos išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu. Mokyklos veikla grindžiama supratimu, kad kiekvienas žmogus – ne tik gimtosios kultūros vartotojas, bet ir kūrėjas, atsakingas už tautos kultūros likimą. Vertybinės nuostatos, diegiamos mokykloje, turi padėti moksleiviams suvokti, kad jie yra svarbi visuomenės dalis ir kad savo elgesiu jie atsako už save ir kitus. Atsakomybės suvokimas ugdo mokinių pilietiškumą, demokratijos idealus (Čepienė, 2001).

Ugdymas – pagrindinė pedagogikos sąvoka, suprantama kaip „...naujos dar nesubrendusios kartos pilnutinis brandinimas, t. y. darymas, kad ji subręstų visais gyvenimo atžvilgiais ir visomis savo žmogiškosios prigimties išgalėmis“ (Šalkauskis, 1992; p. 237). Minėtasis autorius teigia, kad ugdymas yra bendras visos asmenybės lavinimas, apimantis žmogaus visumą. Turi būti ugdoma kartu ir žmogaus kūnas, ir dvasia, nes žmogus nėra nei vienas tik kūnas, nei viena dvasia, bet sudaro vieną psichofizinę substanciją, kurioje kūnas turi įtakos dvasios reiškimuisi, o iš kitos pusės dvasia veikia kūną. Kitaip tariant, žmogaus kūnas ir dvasia turi įtakos vienas kitam. Taigi ir gyvenime, ir ugdyme privalu derinti dvasinę ir fizinę žmogaus puses, kad jiedvi atitiktų substancinės vienybės reikalavimus pagal tuos principus, apie kuriuos buvo kalbėta.

V. Rajeckas ugdymą apibūdina kaip „...visuomeninės – istorinės patirties jaunajai kartai perdavimą siekiant parengti ją gyvenimui ir darbui“ (Rajeckas, 2001, p.5). Bendrasis ugdymas, sudarydamas sąlygas mokiniams pažinti pačius save ir pasaulį, padeda plėtoti dvasines,

intelektualines ir fizines asmens galias, ugdo aktyvų, kūrybingą, atsakingą pilietį, įgijusį kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą. Mokinys tampa pasitikintis savimi, bendraujantis ir bendradarbiaujantis, aktyvus – dalyvauja bendruomenės gyvenime, prisideda prie Lietuvos, Europos ir pasaulio kultūros ir gamtinės aplinkos puoselėjimo, socialinės ir ekonominės gerovės kūrimo (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008).

Etninė kultūra suprantama kaip tradicinė tautos kultūros vertybių sistema. A. Kiaunytė etnokultūrinį ugdymą apibrėžia taip: „...tai vientisas procesas, kuriuo perduodama žmonijos sukaupta patirtis, žinios, įgūdžiai, vertybės – visa etninės kultūros vertybių sistema“ (Kiaunytė, 1998). Anot M. Martinaičio „...už etninę kultūrą jokia kita ugdymo sistema nėra taip išstobulinius priemonių sinkretiškai ugdyti sensorinius įgūdžius bei vaizduotę. Tai vadinčiau etnine pedagogika“ (Martinaitis, 1995, p. 35).

Nuo seniausių laikų mokykloje buvo mokoma kalbos, istorijos, matematikos ir kitų mokslų. Etninei kultūrai nebuvo skiriama daug dėmesio, nes liaudies kūryba tebegyvavo „mamų mokykloje“, t.y. šeimose, tradicinėje aplinkoje. Dar iki XX a. vidurio kaimo jaunimas linksminosi vakarėliuose, patalkėse, vestuvėse, o žiemos vakarais vaikai, sulipę ant krosnies, klausydavosi tėvų dainavimo, bandydami patys pritarti. Tai kartai liaudies dainavimas buvo natūralus, savas. Šiandien iš esmės viskas pasikeitė (Račiūnaitė, 1992). Šeimose folkloras nebeperduodamas iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas, todėl Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai remiasi tautinio identiteto išsaugojimo ir stiprinimo idėjomis. Lietuvos mokyklos paskirtis – ugdyti moksleivių pilietiškumą, patriotizmą, kūrybiškai puoselėti tautinės kultūros tradicijas. mano, kad mokyklos aplinkoje turi įsikūnyti tautos dvasia, tautos tradicijos ir tautos polinkiai (Maceina, 1998). Tautiškumo ugdymo svarbą pabrėžia Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, nurodantis, kad švietimas grindžiamas humanistinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis. Visa tai įpareigoja mokyklą supažindinti moksleivius su savo tautos tradicine kultūra. Moksleiviai turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius bei tradicijas. Etninės kultūros ugdymo strategijos projekte numatyti šie etninio ugdymo tikslai ir uždaviniai: užtikrinti asmeniui sąlygas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje įgyti etninės kultūros žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų, garantuoti tautos kultūros tęstinumą, jos vertybių kūrimą ir išsaugojimą. Parengti mokinį gyventi ateities visuomenėje, turintį brandžią tautinę ir pilietinę savimonę, suvokiantį save kaip tautos kultūros tęsėją ir puoselėtoją; išugdyti motyvuotą, atsakingą, gebančią kūrybiškai priimti pasaulį, neprarandant tautinės tapatybės asmenybę; pažinti lietuvių etninės kultūros reiškinius, vertybines nuostatas, susietas su rašytinių, žodinių, bei dailės šaltinių kontekstu, atsakingai dalyvauti kuriant kultūros vertybes; išskirti etninę kultūrą kaip bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio atnaujinimo prioritetą, užtikrinti etninės kultūros ugdymo kokybę bendrojo lavinimo mokykloje,

formuojant etninės kultūros ugdymo turinį koncentriškumo, integralumo, kontekstualumo principais ir suderinant ugdymo turinio procesus visais švietimo lygmenimis, ugdymo turinio formavimą ir įgyvendinimą (Etninės kultūros ugdymo projektas, 2008).

Pasak L. Klimkos, etninės kultūros elementai tikrai gali būti efektingai panaudojami pedagogikoje. Praskleidžiant vaikui tradicinės kultūros erdves, savaimingai ir lengvai, be įkyrios didaktikos, būdavo diegiamos dorovinės normos, teisingos vertybinės nuostatos, lavinamas grožio pojūtis, kūrybingumas, pagarba gamtai ir gyvybei. „Tai puikiausiai galima derinti ir su moderniaisiais ugdymo metodais. Rezultatas dvigubas: ir pedagoginės siekiamybės bus įgyvendinamos, ir tautinė savimonė formuojama“ (Klimka, 2007, p. 39). Juk dainos, pasakos, padavimais išreikšta liaudies istorinė mintis, patarlės, priežodžiai, mįslės, papročiai, tautodailė ne tik atspindi turtingą liaudies kultūrą, geruosius žmogaus būdo bruožus – drąsą, humanizmą, atsidavimą Tėvynei, sąžiningumą, pasitikėjimą savimi, optimizmą – jie moko suprasti ir mylėti grožį, ugdo pagarbą žmonėms ir gamtai, darbštumą ir kūrybingumą. Liaudies mene keliamos, propaguojamos dvasinės vertybės yra visada aktualios ugdant jauną žmogų, jo asmenybę (Kudirka, 1989, p.3).

Nors lietuvių tauta yra maža, tačiau jos sukurtas kultūrinis lobynas (palikimas) yra labai didelis (*materialinis ir dvasinis*) ir lygiai toks pat svarbus kaip ir bet kuriai kitai didelei tautai. Kiekvienos tautos dvasinės ir materialinės kultūros patirtis yra ir kiekvieno tautos nario asmenybės dalis. Etninė kultūra apima visas veiklos sritis ir jos rezultatus. Joje ieškoma etniniam tapatumui palaikyti tinkamų kultūros formų: kalbos arba tarmės, autentiškų bei tautinių dainų ir šokių, tautinių drabužių ir kt. Tačiau šiuo metu vėl iškyla didelis pavojus, nes mes ir ateinančios kartos prarandame etninių ir bendražmogiškų vertybių poreikį. Atviras pasaulis, Vakarų kultūros įtaka, silpsta savos kultūros pažinimo poreikis, daugėja pilietinio pasyvumo. Naudodamiesi etninės kultūros palikimu ugdymo procese jau pradinėse klasėse, padedame vaikams suvokti gamtos ir žmogaus darnos esmę, gyvybės paslaptį. Šios žinios pratęsia gyvą tautos gamtinės pasaulėžiūros ugdymo tradicijas, sujungiamos sociokultūrinės ir gamtamokslinės žinios, įprasminant visa tai vaiko gyvenime. Požiūris į etnines vertybes prasideda nuo visuomenės, o tą visuomenę, ateinančias kartas auginame ir ugdome patys.

1.2. Formaliojo švietimo apžvalga

Lietuvos Švietimo struktūra apima formalųjį ir neformalųjį valstybinį ir nevalstybinį švietimą. Formalųjį švietimą sudaro: nuosekliojo švietimo sistema ir suaugusiųjų formalus švietimo sistema. Pagrindinė nuoseklaus švietimo sistemos grandis – bendrasis vaikų ir jaunimo ugdymas, apimantis ikimokyklinį ir mokyklinį ugdymą (Indrašienė, 2004).

Formalusis ugdymas – hierarchiškai struktūruota, chronologiškai išdėstyta švietimo sistema, prasidedanti nuo pradinio ugdymo, besiremianti universaliomis žiniomis, akademiniais rodikliais ir susidedanti iš specializuotų atskirų mokymo dalykų programų ir pilnos bendrojo, profesinio arba specializuotų studijų dienos (Mockevičienė, 2004). Šis švietimas, vyksta pagal teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas ir įregistruotas ugdymo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija. Formalusis ugdymas – pasižymi tuo, kad jo poveikis žmogui yra tikslingas ir prognozuojamas (Indrašienė, 2004). Formalųjį švietimą organizuoja mokykla. Tai įstaiga, kurios pagrindinė veikla ir yra – formalusis (ir) neformalusis švietimas. Formalusis ugdymas mokyklose vykta pagal Bendrąsias programas. Šis dokumentas parengtas priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pakopoms. Bendrųjų programų paskirtis – apibrėžti ugdymo turinį, siekiant ugdymo dermės, prieinamumo ir kokybės visoje šalies švietimo sistemoje. Ugdymo turinys Bendrosiose programose apibrėžiamas aprašant numatomus mokinių mokymosi pasiekimus, pateikiant rekomenduojamas ugdymo gaires, nurodant dalykų turinio apimtį ir parašant mokinių pasiekimų lygių požymius. Mokinių mokymosi pasiekimai Bendrosiose programose aprašomi ypač išryškinant mokinių įgyjamus bendrųjų kompetencijų ir esminių dalykinių kompetencijų pagrindus. Jos nusako ugdymo kryptį (tikslus ir uždavinius), taip pat tai, ko ir kaip turėtų būti mokomi moksleiviai (ugdymo turinį ir metodus) (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008).

Bendrosiose ugdymo programose yra pateikti tokie ugdymo tikslai: *visapusis išsilavinimas*. Bendrasis ugdymas stengiasi suteikti gerą ir visapusią šiuolaikinį išsilavinimą, kuris padėtų tapti darnia bei visuomenėje savarankiška asmenybe. *Gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti*. Visuomeninį ir dorovinį mokinių sąmoningumą mokykla ugdo glaudžiai bendradarbiaudama su tėvais ir vietine bendruomene. Šeima ir vietinė bendruomenė – itin svarbus mokinių visuomeninio gyvenimo patirties šaltinis. *Pilietinis sąmoningumas*. Bendrojo lavinimo mokykla ugdo sąmoningus, demokratinei Lietuvos visuomenei ir valstybei įsipareigojusius piliečius ir pilietes. Šito siekdama, ji padeda mokiniams pažinti, suprasti ir perimti Lietuvos tautos istorinį bei kultūrinį palikimą, išsiugdyti meilę tėvynei, tautinį tapatumą ir tautinę savimonę. Vaikams ir jaunuoliams atskleidžiamos krašto gyvenimo tradicijos, Lietuvos tautos tapatumą lemiančios vertybės, tautos istorinio likimo idėja. *Kultūrinė savimonė*. Mokykla deda pagrindus asmeniui išsiugdyti brandžią kultūrinę savimonę. Ji sudaro sąlygas augančiai asmenybei išsiskleisti krašto kultūros erdvėje, kūrybiškai perimant šios kultūros vertybes ir įsipareigojant jos tapatumui bei istoriniam tęstinumui. *Ekologinis susipratimas*. Mokiniams padedama tapti ekologiškai susipratusiais žmonėmis. Mokoma pažinti ir suprasti ne tik kultūrinį, bet ir gamtinį žmonių gyvenimo sąlygotumą. *Kūrybingumas ir darnos siekis*. Mokykla yra

įsipareigojusi žadinti ir puoselėti kiekvieno mokinio kūrybiškumą atsižvelgdama į jo polinkius, gebėjimus ir visuminę asmens raidą. Ugdydama ištikimybę tautos kultūros palikimui, ji sykiu brandina mokinių troškimą siekti naujovių, savo darbu ir kūryba drąsiai peržengti praeities ribas. Be to mokykla: „...konkretina ir individualizuoja formaliojo švietimo programas; inicijuoja švietimo programų pasirenkamųjų dalių variantus; sudaro formaliojo švietimo programas papildančius bei mokinių saviraiškos poreikius tenkinančius šių programų modulius; sudaro neformaliojo švietimo programas; pasirenka programų turinio perteikimo būdus; vykdo formaliojo ir neformaliojo švietimo programas“ (LR Švietimo įstatymas, 1991).

Neatsiejama asmeninės, socialinės, pažinimo bei kultūrinės kompetencijos dalis yra asmens vertybių sistema. Todėl mokykla, kiekvienas mokytojas ugdo šias moksleivių bendrąsias vertybines nuostatas: patriotizmą, pagarbą tautos tradicijoms, kultūros paveldui, nusiteikimą jį saugoti ir plėtoti; tausojantį santykį su gamtine ir kultūrine aplinka, jos įvairove, nusiteikimą pasirinkti darnaus vystimosi principus atitinkantį gyvenimo būdą; nuostatą realiai vertinti bei nuolat tobulinti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją. Šios moksleivių bendrosios vertybinės nuostatos ugdomos per visų dalykų pamokas, joms stiprinti ir įtvirtinti turi būti skirtas visas ugdymo procesas, mokyklos gyvenimas, mokyklinės bendruomenės ryšiai su vietos bendruomenės nariais ir institucijomis (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008).

Atsižvelgiant į moksleivių amžių, išsilavinimą, poreikius, mokyklos sociokultūrinę aplinką, I.Čepienės siūlymu, etninės kultūros pagrindų mokymas vidurinėje bendrojo lavinimo mokykloje galėtų vykti keturiais koncentrais, kur pirmasis numatytas būtent – I-IV klasėse. Koncentriškumo metodas padėtų įgyvendinti etninės kultūros ugdymo tikslą: formuoti moksleivių tautinę ir pilietinę savimonę. Siekiant etninės kultūros ugdymo tęstinumo, turinio gilinimo ir plėtros mokytojams siūloma vadovautis kognityviniu (pažintiniu) principu: gimtinės pažinimas – krašto pažinimas – tėvynės pažinimas – tautiškumo ir pilietiškumo suvokimas (Čepienė, 2004).

Etninės kultūros ugdymo strategijoje numatyta, jog pasirenkamas etninės kultūros dalykas padės formuoti būtinąsias asmens kompetencijas, holistinę bendrojo ugdymo dalykų turinio sampratą, nuodugniau ir plačiau pažinti lietuvių kalbos, gamtamokslinių, meninių, socialinių mokslų ištakas, orientuos mokinius į tolesnius kultūros paveldo mokslinius tyrimus arba verslo karjerą, formuos vertybines tradicines nuostatas, siekiant, kad kiekvienas mokinys kuo sėkmingiau atskleistų prigimtines galias individualiame, mokyklos, visuomenės gyvenime. Etninę kultūrą bendrojo lavinimo mokykloje gali dėstyti etninės kultūros ugdymo turinio konsultantai, lietuvių kalbos, dailės, muzikos mokytojai, išklause etninės kultūros pagrindų kvalifikacijos tobulinimo kursus. Mokinių mokymosi formos yra: etninės kultūros dalyko 17 val. moduliai iš

mokyklos nuožiūra skirstomų pamokų. Etninės kultūros pasirenkamas dalykas vertinamas įrašant „įskaityta“. Lietuvių etninės kultūros ugdymo turinys formuojamas ir įgyvendinamas atsižvelgiant į mokinių amžiaus tarpsnių ypatumus, užtikrinant ugdymo turinio tęstinumą, gebėjimų bei vertybinių nuostatų ugdymą visose mokymo pakopose nuodugniau ir plačiau atskleidžiant etninės kultūros sričių ryšius ir sąveikas, siekiant įtraukti mokyklos bendruomenės narius į mokyklos kultūros kūrimą (Lietuvos etninės kultūros ugdymo strategija, 2008).

Etninė kultūra svarbi tuo, kad padeda suvokti dėstomų dalykų mokslinę kilmę ir jų ryšį su gimtojo krašto žmonių kultūros tradicijomis, padeda pažinti tautos vertybes, jos būdą, kartu ir patį save kaip bendruomenės narį. Taip pat ji ugdo istorinę atmintį, moko suprasti tradicijos vertę, ugdo pagarbą savo kultūrai ir tautinio orumo jausmą. Per tradicinę kultūrą ugdomas moksleivių gebėjimas atsispirti tautinio identiteto niveliavimui, kosmopolitizmo idėjoms, šiuolaikinėms dehumanizuojančioms kultūros tendencijoms, mokoma jausti pusiausvyrą tarp kultūros tradicijų ir naujovių, teisingai vertinti modernius masinės kultūros reiškinius (Jackūnas, 1998).

Etninės kultūros pagrindų ugdymas glaudžiai susijęs su visu bendrojo lavinimo ugdymo turiniu. Perimant žinias *teminės integracijos principu*, etninei kultūrai tenka koordinacinis vaidmuo. Ugdymo metodų taikymas priklauso nuo moksleivių interesų, mokyklos vietos sąlygų, mokytojų kompetencijos. Viena iš svarbiausių sąlygų efektyviam etninės kultūros ugdymui yra tarpdalykiniai ryšiai, kurie padeda įtvirtinti žinias, susieti jas į prasmingą visumą, sudaro prielaidas suvokti etninę kultūrą kaip vientisą vertybių sistemą. Ugdymo procese pereinant nuo paprastesnio prie sudėtingesnio ugdymo turinio formuojasi žinios, gebėjimai, įgūdžiai. Pamažu moksleivių klausimus *kas? kur? kada?* keičia klausimai *kaip? kodėl?* Integruoto ugdymo efektyvumui daug reikšmės turi turinio perteikimo koncentriškumas. Tai reiškia, kad aktualios ir reikšmingos temos aptariamos ne vieną kartą, kad grįžtant prie jų turinys gilinamas ir praplečiamas. Numatę konkrečius ugdomuosius tikslus, mokytojai vadovaujasi bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiomis programomis bei integruojančiomis etninės kultūros ugdymo programomis (Etninė kultūra: vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos programos, 1993).

Leidinyje „Etninio ugdymo gairės“ teigiama, kad etninio ugdymo pamokose svarbu: *gera aplinkos nuotaika, mokinių ir mokytojų bei mokinių tarpusavio pagarba*. Mokytojo ir mokinių bendradarbiavimas turėtų vykti atsižvelgiant į mokinių psichofizinio vystimosi ypatumus, jų požiūrį į etninės kultūros ugdymą(si), stiprinant tarpusavio pagarbą, kuriant bendradarbiavimui gražią aplinką. *Ugdymo procese remtis mokinių patyrimu*. Pirmiausia reikėtų padėti mokiniams pajusti jų ir mokomosios medžiagos vidinį ryšį, diskutuojant motyvuotai apibrėžti mokymosi tikslus. *Aktyvus mokymasis*. Pasirinkta tema turėtų derėti prie gamtos ciklo (kalendorinės šventės laiko) ir atitikti mokinių poreikius. Įgyjamas etnokultūros žinias mokiniai turėtų aktyviai aiškintis, vertinti, suprasti ir pritaikyti šiuolaikiniame gyvenime. Pavyzdžiui,

aiškinantis Užgavėnių papročius, mokiniams duodamos užduotys – išsiaiškinti papročių semantiką, pagrindinius personažus, mokėti atlikti personažų judesius, veiksmus, išmokti dainų, pasigaminti kaukių. Mokytojas siūlo pasirinkti personažus arba mokiniai patys juos renkasi, vyksta individualūs ir grupiniai darbai (filmo stebėjimai, darbas muziejuose, informacijos rinkimas namuose, kaimo arba gatvės bendruomenėje, garso įrašų klausymasis, televizijos laidų stebėjimas, šmaikščių dialogų, dainų mokymasis ir t.t.). Galiausiai rezultatai pristatomi visai klasei. Veikla įvertinama. Siūlomas projektas klasei – organizuoti kalendorinę šventę su kita mokykla. Formuluojuama problema, vyksta diskusijos, ieškoma informacijos šaltinių. Patys moksleiviai tampa kūrybos vertintojais, naujų idėjų sumanytojais, kokybės skatintojais. *Teorinių žinių naudojimas sprendžiant problemas*. Pavyzdžiui, organizuojama kalendorinė šventė. Iškyla problema – etninė kultūra šiuolaikiniame pasaulyje. Skatinamas įgytos informacijos panaudojimas realioje situacijoje (dainų atranka, liaudies muzikos instrumentų gamyba, filmų peržiūra, informacija iš literatūros, garso įrašų perklausas ir t.t.), aktyvi moksleivių veikla regiono aplinkoje (ieškoma informacijos šeimoje, muziejuose, bibliotekose), kritinis mąstymas. Išsprendus problemą, auga mokinių dalykinės žinios, tobulėja vertybių raiškos, suvokimo, informaciniai gebėjimai. *Priimamos ir patikrinamos prielaidos*. Mokiniai mokosi tikrinti ir vertinti įvairią informaciją. Jų surinkta informacija aptariama, įvertinama, daromos išvados, tikrinamos prielaidos – sudaromas renginio scenarijus. Ugdomas kritinis mąstymas, mokinių kūrybiškumas. *Mokymasis bendradarbiaujant*. Bendravimas ir bendradarbiavimas ugdo vertybines nuostatas: pasitikėjimą vienas kitu, asmeninės atsakomybės jausmą, palankų mokinių požiūrį į mokytojus, mokyklą, bendruomenę. Pavyzdžiui, aktyvus dalyvavimas kalendorinėje šventėje stiprina kartų ryšius, ugdo nuostatą, kad mokiniai, mokytojai, vietos bendruomenė yra tos kultūros reiškėjai ir kūrėjai, gerėja bendravimo kultūra. *Mokymasis savarankiškai*. Pavyzdžiui, mokiniams siūloma savarankiškai išreikšti kalendorinės šventės refleksiją dailės priemonėmis, žodinio meno kalba. Įvertinus mokinių pasirengimo lygį, skatinamas mokinių savarankiškumas. Siekiama įvairiapusės kūrybinių galių plėtotės, pakankamos dalykinės kompetencijos tolesniam mokymuisi bei profesinei veiklai (Etninio ugdymo gairės vaikams, 1995).

Etninės kultūros ugdymui gali būti naudojami *aktyvūs mokymosi ir veiklinimo metodai*. Vienas efektyvių veiklinimo būdų yra bendrų užduočių su kitų dalykų mokytojais parengimas ir įgyvendinimas. Tokios užduotys orientuojamos į nepamokinę veiklą. Svarbiu etninės kultūros ugdymo būdu reikia laikyti mokyklinę kraštotyra, kurios tyrimo objektas – gimtosios aplinkos etninė kultūra. Stebėdami, fiksuodami, saugodami savo aplinkos kultūros paveldo, krašto etnines tradicijas, moksleiviai mokosi jas vertinti, jausti atsakomybę už jų likimą, puoselėjimą ir tąsą. Vadovaujantis veiklinimo metodu, sudaromos įvairių klasės ar grupės užduočių situacijos bei projektai: pažintinės,

teminės ekskursijos, tautosakos, tarmės ypatumų, etnografinės medžiagos rinkimas ir tvarkymas, kultūros paminklų tvarkymo talkos, taip pat susitikimai su liaudies meistras, dainininkais, tautodailininkais, šeimų vakaronės, tradiciniai mokyklos renginiai, kalendorinės šventės ir kt. (Čepienė, 1997).

Mokytojai turėtų vengti etnokultūros suvokimą irėminti tik istoriniu aspektu, atpasakojimu. Pasak R. Stankuvienės, pradinių klasių darbe prasmingiausia būtų akcentuoti *kartojimo metodą*. Suvaidinti, pakartoti, padaryti pačiam. Tokios vaidinimų, žaidimų formos mokytojui padeda supažindinti vaikus su kalendorinių švenčių apeigomis, piemenėlių folkloru, pasakų ir sakmių pasauliu, dainų ir šokių ritmu, buities dalykais (Stankuvienė, 1996). D. Račiūnaitė teigia, kad etninis ugdymas turėtų būti kompleksinis, t.y. aprėpti dainavimą, grojimą įvairiais liaudies instrumentais, žaidimą, šokimą, pažintį su svarbiausiomis kalendorinėmis bei šeimos šventėmis, jų apeigomis (Račiūnaitė, 1992).

Kuriant šiuolaikinę individualią ir visuomenės tapatybę, visi Lietuvos gyventojai turi būti mokomi pažinti tautines tradicijas, rengiami tautinei ir pilietinei raiškai, skatinami aktyviau dalyvauti visuomenės gyvenime. Etninės kultūros ugdymas suvokiamas kaip bendrojo ugdymo dalis, svarbi kuriant intelektualią, kompetentingą ir kūrybingą žinių visuomenę. Būtina dar mokykloje parengti sociokultūriškai orientuotą mokinį, kuriam etninės kultūros išsaugojimas ir plėtra, etninės kultūros perėmimas ir kūryba būtų suvokiama kaip jo patirties refleksija ir galimybė atskleisti prigimties galias. Tačiau mokinį ugdo ne vien pamokose perteikiamas ugdymo turinys, bet visas mokyklos gyvenimas: klimatas, mokytojo etosas, santykiai su visuomene, mokyklos darbo organizavimas, mokyklos erdvė, ugdymo būdai ir metodai.

1.3. Neformalus ugdymas – sudedamoji švietimo sistemos dalis

Lietuvos Švietimo reformos dokumentuose nepamokinė veikla įvardinama kaip „papildomas ugdymas“ ir apibūdinamas trimis pagrindinėmis sąvokomis: formalus, neformalus ir informalus.

1. Formalųjį papildomą ugdymą teikia specializuotos muzikos, meno, dailės, choreografijos, teatro ir sporto, kalbų, neakivaizdinės dalykinės, sekmadieninės tautinių bendrijų mokyklos.

2. Neformalųjį papildomą ugdymą teikia profiliniai moksleivių gamtamokslinio, techninio ir meninio ugdymo, turizmo centrai, vaikų klubai, laisvalaikio organizavimo centrai ir kt. Visuomeninių ir nevyriausybinų organizacijų, privačių asmenų įsteigtos neformalaus papildomo ugdymo įstaigos.

3. Informalųjį papildomą ugdymą teikia žiniasklaida, bibliotekos, muziejai, parodų salės, informaciniai centrai, teatrai ir kt. (LR Švietimo įstatymas, 1991).

Nors dabartiniu metu didžiausias dėmesys skiriamas formaliam švietimui, tačiau norint paruošti mokinius gyventi ir veiksmingai dirbti, turi funkcionuoti neformalus ugdymas, kaip neatsiejama nenutrūkstamo ugdymo dalis, nes formalus privalomasis ugdymas vienas negali išspręsti tų uždavinių, kurie jai keliami bendrojo lavinimo mokyklų koncepcijoje. Būtent: laiduoti kuo visapusiškesnę fizinių, psichinių ir dvasinių jėgų plėtotę, sudaryti sąlygas atsiskleisti vaiko individualybei ir t.t. Vaikas besimokydamas bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje turi turėti galimybę papildomai plėtoti savo gabumus ir tenkinti saviraiškos poreikius.

Taigi neformalus (papildomas) kaip ir formalus ugdymas – sudėtingas, daugialypis edukacinis reiškinys, kuris šiandien įvairiai suprantamas, nusakomas. Tikslinga apibrėžti svarbiausias šį reiškinį apibūdinančias sąvokas. *Neformalus ugdymas* – sudedamoji švietimo sistemos dalis, įvairaus amžiaus žmonių įgimtosioms galioms, įvairiems gebėjimams bei polinkiams atskleisti, saviraiškos poreikiams, kūrybiškumui plėtoti, kūrybinėms vertybėms puoselėti, turtingam laisvalaikiui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai įgyvendinti skirtinguose ugdymo institucijose (Indrašienė, 2004). Be to – neformalusis vaikų švietimas – kryptinga veikla, padedanti vaikui įgyti kompetencijos, tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos (LR švietimo įstatymas, 1991).

Papildomasis ugdymas reglamentuojamas Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintų bendrąjį lavinimą teikiančių institucijų ir papildomojo ugdymo įstaigų ugdymo planų bei ugdymo įstaigų nuostatų. Šis ugdymas nesiremia formalizuotomis programomis, kuris, kaip laisvalaikio kultūra, aprėpia visus visuomenės narius. „Vaikai yra jautriausia visuomenės dalis, jų psichika labili ir vertybių sistema dar tik formuojasi, tad didžiausią įtaką neformalusis ugdymas daro būtent šiai visuomenės daliai. Jis deda pagrindus tolesnei vaiko asmenybės raidai, veikia jo socialinį elgesį“ (Mockevičienė, 2004, p.55). Todėl visas neformalusis ugdymas, kaip ir laisvalaikio kultūra, yra laisvas, nevaržomas, savanoriškas. Laisvalaikio kultūros neįmanoma reglamentuoti kokiais nors dokumentais, tai yra kiekvieno žmogaus buities dalis (Mockevičienė, 2004).

Zaleckienė (1993) papildomą ugdymą apibrėžia kaip permanentinio (nuolatinio, nenutrūkstamo) ugdymo dalį, skirtą vaikų ir suaugusių intelektualinių, techninių, meninių ir socialinių gebėjimų ugdymui, suteikia puikias galimybes ugdyti tautos tradicijų pajautimą. Kiekvienas vaikas kaip ilgaamžę išmintį randa dvasines vertybes, įkūnytas tradicijose (Zaleckienė, 1993).

Papildomas ugdymas remiasi specifiniais principais ir tikslais. Juos apibrėžia Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005-12-30 įsakymas Nr. ISAK-2695 Dėl NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO KONCEPCIJOS PATVIRTINIMO. Neformaliajame švietime laikomasi šių principų: *aktualumo principo* – neformaliojo švietimo siūlomų veiklų pasiūla skirta socialinėms, kultūrinėms, asmeninėms, edukacinėms, profesinėms ir kitoms kompetencijoms ugdyti; *demokratiškumo* – mokytojai, tėvai ir vaikai yra bendro ugdymosi proceso kūrėjai, kartu identifikuoja poreikius; *prieinamumo* – sudaromos visos sąlygos vaiko kompetencijoms ugdytis per pasirinktą veiklą. Siūlomos veiklos ir mokymosi būdai yra prieinami visiems vaikams pagal amžių, išsilavinimą, turimą patirtį, nepriklausomai nuo socialinės padėties; *individualizavimo* – ugdymas individualizuojamas pagal kiekvienam vaikui reikalingą kompetenciją, atsižvelgiant į jo asmenybę, galimybes, poreikius ir pasiekimus; *savanoriškumo* – vaikai laisvai renkasi švietimo teikėją, tinkamiausias veiklas kompetencijoms ugdyti, dalyvauja jose savo noru ir niekieno neverčiami; *lankstumo* – mokinys dėl įvairių priežasčių turi teisę atsisakyti arba keisti neformalaus ugdymo veiklos pobūdį; *tęstinumo* – galimybės tobulinti savo gebėjimus bei dalyvauti saviraiškoje visose švietimo pakopose. T. Stulpinas svarbiausiais laiko šiuos principus: savarankiškumo; aktyvumo; romantikos ir žaidimo; ryšio su mokykla ir šeima (Stulpinas, 1995).

Neformalaus ugdymo programos pagalba numatoma spręsti daug aktualių uždavinių: skatinti vaikų ir jaunimo saviraišką, plėtoti meninius renginius, konkursus, gerinti meninio ugdymo kokybę. Taip neformaliajam ugdymui iškeliami pagrindiniai tikslai: sudaryti galimybes tikslingam ir tęsiniam pažintinių, meninių (muzikos, dailės, choreografijos), sportinių, techninių, kūrybinių ir socialinių gebėjimų ugdymui, siekiant kuo didesnio mokinių užimtumo bei rengiant studijoms aukštesnį išsilavinimą teikiančiose institucijose; sudaryti palankias aplinkas ir galimybes mokinių pažinimo, lavinimosi, saviraiškos, pilietinės kompetencijos, bendravimo poreikių tenkinimui, vertybinių nuostatų formavimui ir socializacijai, pasitikėjimo ugdymui, atsakomybės ugdymui (atsakomybės už save, už kitą žmogų, už savo aplinką) (LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. ISAK-2695, 2005).

Neformalus ugdymas, kaip ir laisvalaikis, gali būti organizuotas ir neorganizuotas. Galima formuoti tikslus ir ne, galima tikėtis ir numatyti rezultatus, galima jų ir nenumatyti. Bendras bet kurios veiklos požymis yra tai, kad veikiama laisvo laiko metu. Mokykloje organizuojami būreliai, savivalda, fakultatyvai, sekcijos, studijos, mėgėjų meno kolektyvai, klubai. Čia vykdoma veikla dažniausiai turi tikslus, rezultatas prognozuojamas. Visų šių užimtumo formų poveikio stiprumas priklauso nuo: organizuotumo, laiko arba trukmės, turinio ir formos (Mockevičienė, 2005). T. Stulpinas išskiria papildomo ugdymo formas: konsultacijos,

papildoma individuali ir grupinė veikla, viktorinos, koncertai, ekskursijos, meninės saviraiškos būreliai ir t.t. (Stulpinas,1995).

Užklasinė moksleivių veikla organizuojama mokyklos pedagogų jėgomis ir yra aiškios paskirties ir struktūros: fakultatyvai, dalykiniai, techniniai, meniniai ir kitokie būreliai, konsultacijos iš atskirų mokomųjų dalykų atsiliekantiems moksleiviams. Visi papildomojo ugdymo užsiėmimai turi padėti vaikui maksimaliai išskleisti individualiai kūrybos galias ir gebėjimus, patenkindami jo prigimties reikmes, saviraiškos, meilės ir pagarbos, prasmės, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius (Indrašienė, 2005).

Papildomojo ugdymo užsiėmimas realizuoti mokymo plane numatyta po 3 savaitines valandas kiekvienos klasės bendruomenei. Tačiau leidžiama tam tikrą savaitinių valandų skaičių kiekvienoje klasėje skirti individualiam ar pusiau individualiam mokymui. Kiekviena mokykla savarankiškai sprendžia tų 3 valandų papildomajam ugdymui plėtoti panaudojamą.

Pagal užsiėmimuose dalyvaujančių mokinių skaičių išskiriamos trys darbo formos: *masinė* (meno savaitės, sveikatingumo dienos, įvairios šventės, konkursai, turnyrai, varžybos ir kt.); *grupinė* (būrelių, ratelių, studijų veikla); *individuali* (atskiro mokinio rengimas konkursui, varžyboms ir pan.) (Indrašienė, 2005). Motyvaciją pasirinkti veiklą ir joje dalyvauti nulemia psichinės, fizinės savybės, amžius, pačių dalyvių ir jo artimiausios aplinkos (šeimos ir draugų) vertybių sistema, gyvenamoji vieta, kultūrinių ir socioeducacinių institucijų infrastruktūra, finansiniai ištekliai, laisvalaikio praleidimo poreikiai ir įgyta kompetencija (Mockevičienė, 2005).

Mokinių saviraiška mokykloje ugdoma įvairiuose meno būreliuose, kultūros centrų mėgėjų meno kolektyvuose. Dalyvavimas meno mėgėjų kolektyve – viena iš rekreacinės veiklos kryptių. Jame dalyviai tenkina savo, kaip individų, bendravimo ir saviraiškos funkcijas. Pasak P. Blaževičiaus „...apskritai, didžiulį meno mėgėjų sąjūdį Pabaltijo regione galima laikyti fenomenu, kurio dėka išliko ir gyvuoja masinės dainų šventės, vyksta didelė dalis renginių“ (Blaževičius, 2006, p.47). Etninės kultūros ugdymo praktiniai įgūdžiai įgyjami per įvairių mokinių saviraišką būrelių, klubų veikloje, organizuojant šventes, dalyvaujant kraštotyros, tautosakos, etnografinės, kalbinės ekspedicijose, seminaruose, etninės kultūros stovyklose ir pan. Šis ugdymas nepamokinėje veikloje vyksta ir bendradarbiaujant su etninės kultūros centrais. Vizualinį akiratį praplečia muziejų (kraštotyros, istorijos, dailės ir kt.) ekspozicijos bei parodos. Jas lankyti reikia reguliariai, derinant su muziejais teminių parodų planus, diferencijuojant moksleivių grupes pagal amžių, interesus, mokomojo dalyko tematiką. Ugdymui nemažiau svarbios ir masinės komunikacijos priemonės – spauda, radijas, televizijos laidos, skirtos etninės kultūros savišvietai (Steponaitienė ir kt. 2006). Daugelyje mokyklų,

peržvelgus Etninės kultūros plėtros įgyvendinimo planą, egzistuoja kraštotyros, tautodailės, folkloro būreliai.

Taigi kokybiškas neformalusis ugdymas turi lemiamą vaidmenį asmenybės vertybinei brandai. Kultūra dėl kultūros neegzistuoja, ją kuria žmonės, ji yra skirta žmonėms, todėl vardan jų pačių ji turi būti puoselėjama, propaguojama. Kokybiška laisvalaikio kultūra yra labai svarbus, o dažnai net lemiamas asmenybės ugdymo ir ugdymosi komponentas. Papildomas ugdymas teikia dideles pasirinkimo galias. Jis ne tik inicijuoja pačius ugdytinius rinktis veiklos sritį pagal savo pomėgius ir sugebėjimus, bet ir ugdymo įstaigą priartina prie realaus gyvenimo. Neformalus ugdymas motyvuoja, vaikus pačius sąmoningai įvertinti savo potencialą ir rasti kelius į savęs atradimą. Neformalus ugdymas gali veikti atviroje, netradicinėje aplinkoje, kur kiekvienas ugdytinis, turi galimybę keisti aplinką ir keistis pats.

II. ETNINĖS KULTŪROS REIKŠMĖ PRADINIAME UGDYME

2.1. Etninė kultūra formalaus pradinio ugdymo kontekste

Gyvename tokį laikotarpį, kad keičiasi etninės kultūros samprata. Suvokdami, kad būtent ji mums padėjo išlikti, šiandien susiduriame su požiūriu, jog ji darosi nereikalinga. Šiandienos žmogus gyvena kiek kitoje kultūros ir informacijos erdvėje, nei gyveno mūsų seneliai. Jaunimą veikia naujos įtakos, vaizdiniai, gyvenimo būdas. Tautos kultūros turinį sudaro kalba, mokslas, menas, dorovė, tradicijos, perduodamos iš kartos į kartą, o naujų kartų papildomos ir pratęsimos. Taip palaikomas ir išsaugomas tautos savitumas, jos gyvybingumas. Parasti gimtąją kalbą užmiršti tautos tradicijas, vadinasi, sunaikinti tautą (Grabauskienė, 1996). Neatsitiktinai pradinio ugdymo Bendrosiose programose (2008) nurodoma, jog pradinio ugdymo paskirtis – sudaryti sąlygas vaikui įgyti dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus. Jis grindžiamas humaniškuoju, demokratiškuoju, racionalumu (tautiškuoju) ir atvirumu (kaitos) principais. Pradinukų ugdymas turi būti patrauklus ir džiaugsmingas, parenkant vaiko domėjimąsi stiprinančius metodus, temas ir priemones; turi būti siekiama, kad mokiniai patirtų malonumą, pažinimo ir atradimo džiaugsmą. Vienas iš pradinio ugdymo uždavinių yra: „...sudaryti ugdymo sąlygas, palankias kompetencijoms plėtoti, humaniškai, demokratiškai, brandžiai, tautines ir visuotines vertybes pripažįstančiai asmenybei ugdyti“. Išskirtinė pradinio ugdymo ypatybė – jo integralumas, t.y. visybiškumas, sąryšingumas, darna. Integruojančioji pradinio ugdymo ašis – pats vaikas. Į kiekvieną problemą, faktą, reiškinį žvelgiama iš vaiko pozicijų. Šio amžiaus vaiko suvokimas ir mąstymas yra sinkretiški, todėl siekiama, kad ugdymo turinys, kiek įmanoma būtų integralus, atitiktų šio amžiaus tarpsnio vaiko raidos ypatybes. Todėl pradinėse klasėse etninis ugdymas galimas dviem būdais: *integruojant* jį į visų mokomų dalykų turinį, arba *parengiant etninio ugdymo programą*, pagal kurią etninė kultūra būtų dėstoma atskiru dalyku.

Integruotas ugdymas ir ugdymasis – reformuotos pradinės mokyklos darbo modelis, kai dorinio, kalbinio, matematinio, meninio, socialinio ir gamtamokslinio ugdymo dalykų pamokos, susilieja į kryptingą veiklą, plėtojamą klasės mokytojui bendradarbiaujant su vaikais. Ši veikla ypač tinkama taikant aktyviuosius mokymo metodus. Mokiniai tampa savarankiškesni, reiklesni, greičiau supranta nagrinėjamą medžiagą, geba kaupti ir apdoroti reikalingą informaciją, ją pateikti, pristatyti klasės draugams. Tokių pamokų metu sukuriamos prielaidos itin sparčiai ir natūraliai skleisti vaiko individualybei bei asmenybei, plėtotis ir gilėti socialiniams (bendravimo, bendradarbiavimo, kito asmens pripažinimo ir tolerancijos) gebėjimams, kaip vieniems svarbiausių šiuolaikinei mokyklai keliamų ugdymo tikslų.

Integruotas ugdymas padeda mokytojui rasti daug bendrų sąlyčio taškų, kurie ugdymo turinį suvienija į visumą, paverčia bendru darbu. Pedagogas turi būti detaliai viską iš anksto apgalvojęs ir susiplanavęs, ugdydamas vaiką, paisyti jo mikro ir makroaplinkos. Integruotas ugdymas suteikia daugiau galimybių vaiko fizinėms, intelektinėms ir meninėms savybėms tobulinti, siekti darbo kokybės, kad ugdytinis išmoktų analizuoti savo veiksmus, pamatuoti galimybes, imtūsi savikūros, tinkamai pasirengtų būsimai profesijai ir gyvenimo netikėtumams. Integruotu ugdymu pradinėje mokykloje kaip tik ir turėtų būti siekiama: tenkinti vaiko norą dirbti įdomiai, prasmingai, natūraliai; kad ugdymas atitiktų natūralią jo raidą, amžiaus tarpsnio ypatumus; kad būtų susietos į visumą visos vaiko ugdymo ir ugdymosi sritys (Stoškus, 1996).

Kad etninės kultūros integracija į programų turinį turėtų vykti jau pradinėse klasėse teigia ir prof. L. Klimka. Pasak jo „...etninė kultūra pradinio ugdymo pakopoje gali tapti puikia priemone doros, moralės normų, tikrųjų vertybinių nuostatui diegimui“ (Klimka, 2006, p. 4). Pedagoginės siekiamybės, kaip – pagarba žmogaus darbui ir kūrybai, tėviškės gamtos meilė, ekologinė elgsena – pasitelkus etnokultūrą lengviau įgyvendinamos be moralizuojančios didaktikos. Etniniai lietuvių dorinės kultūros bruožai išryškinami konkrečiais mitologijos, tautosakos, tautodailės, istoriniais, literatūros ir kitais pavyzdžiais. Tautosaka yra paremta mitiniu mąstymo būdu, kuris ir sudaro kūrybingos fantazijos pagrindą; įsijautimas į sakmių, legendų, pasakų mitines erdves aktyvina vaiko kūrybinius gebėjimus. Pažintis su tautodailės kūriniių semantika meninių polinkių ugdymui gali teikti papildomų motyvacijos impulsų.

Integruota veikla ugdo pažintinius (stebėjimo, tyrinėjimo, supratimo, mąstymo) vaiko gebėjimus. Jeigu pirmoje klasėje mokiniams užtenka atpažinti, papasakoti, nusakyti, parodyti, antroje klasėje reikalaujama daugiau – pasiūloma gretinti daiktus, reiškinius, veiksmus ir kt., iliustruoti tai pavyzdžiais, paaiškinti. Skiriamos užduotys, skatinančios giliau mąstyti, plėtoti mintis, sukauptą informaciją pritaikyti kasdieniniame darbe.

Meninio ugdymo srityje integracija taip pat labai svarbi – nagrinėjant bet kurią temą, neįmanoma išsiversti be muzikos, dailės, choreografijos. Kadangi ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikams itin aktualus sveikatos, fizinis ugdymas, praktinių, darbinių ir gūdžių lavinimas – parenkamos susijusios su integruojančia tema tokios užduotys, kurios padėtų siekti šių tikslų (Sajienė ir kt., 2005).

Ugdymo turinio (temų, problemų, užduočių) konkretizavimas – kiekvieno mokytojo teisė, privilegija, net pareiga: būtina atsižvelgti į savo klasės lygį, vaikų išgales, jų norus, interesus. „Nederėtų apsiriboti vien integruotos temos plėtojimu klasėje, pamokų metu – tai turėtų vykti ir popamokinėje veikloje, namuose, laisvalaikiu įtraukti tėvus, senelius, artimuosius. Bendros teminės šventės, vakaronės, išvykos – taip pat integruoto ugdymo plano dalis“ (Čepienė, 1997, p. 49).

Gimtosios kalbos ugdymas. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose (2008) teigiama, kad kalbinės kompetencijos ugdymas grindžiamas savo tautos kultūros pažinimu ir puoselėjimu. Gryniausias, skaidriausias kalbos ugdimosi šaltinis šiandien yra tautosaka ir geriausi gimtosios literatūros rašytojų kūriniai. Etninė kultūra glaudžiai siejasi su gimtosios kalbos ugdymu ir literatūriniu lavinimu bendru tikslu – tai asmenybės, gebančios savo gimtąja kalba perimti ir kurti tautos kultūros vertybes, formavimu. Tautos kalbos savitumas pasireiškia tautosakos įvairovėje, tarmėse, tautiniuose papročiuose, tradicijose ir apeigose. Planuodami lietuvių kalbos pamokas mokytojai, atsižvelgdami į temas, turi galimybę įpinti įvairius lietuvių tautosakos žanrus. Tam idealiai tinka vietinės tautosakos žanrai: pasakojamoji (pasakos, sakmės, padavimai), dainuojamoji ir smulkioji tautosaka. Pirmoje ir antroje klasėse vaikams artimesnės ir priimtinesnės pasakos, dainos, žaidimai, mįslės, patarlės. Vyresnėse klasėse galima supažindinti su Lietuvos etniniais regionais ir jiems būdingais ypatumais (Sajienė ir kt. 2005).

Mažo vaiko reali gyvenimiškoji patirtis dažniausiai paremta *mėgdžiojimu*. Jau kūdikis mėgsta žaisti kalbos garsais, juos kartoti, išsiklausyti. Taip vystosi vaiko fonetinė klausa ir kalba. Tą vystymąsi paspartina įvairių paukščių ir gyvūnų, kurių gausa yra didelė lietuviškajame folklore, pamėgdžiojimas. Gamtoje vaikai pažįsta labai nedaug paukščių. Tuo labiau neskiria jų balsų. Ir štai pamėgdžiojimai atveria didžiules galimybes. Tų pamėgdžiojimų vaikai moka iš skaitinių, tačiau visai jų nesieja su gyvais paukščiais. Dėl to ir pamėgdžiojimų giesmelės netenka jiems pusės žavesio. Šiuo atveju pasitarnautų gamta, miškas. Vaikai, lygindami pamėgdžiojimą su gyvo paukščio balsu, greitai gali pajusti paties paukščio giesmės charakterį ir suvokti jo ypatumus. Beje, ne visus paukščius vaikai turi progos išgirsti gamtoje. Dėl to kartais galima tą spragą papildyti ir garso įrašais. Tačiau tai tik pagalbinė priemonė. Taip vaikai plečia savo akiratį susipažindami ne tik su folkloru, bet per jį plėsdami žinojimą apie gamtą, supantį pasaulį, turtindami žodyną (Gučienė, 1989).

Vienas labai savotiškas smulkiosios tautosakos žanras savo forma primenantis intriguojantį uždavinį – tai *mįslės*. Jos ypatingos tuo, kad klausytojas čia turi būti aktyvus. Jam reikia mąstyti, įsivaizduoti ir įminti. Tuo būdu mįslės lavindamos pastabumą, mąstymą ir vaizduotę tampa tinkama medžiaga įvairiose pamokose įvairaus amžiaus vaikams. Mįslė intriguoja, minti įdomu. Tai savotiškas minčių žaidimas. Todėl vaikams mįslės teikia daug džiaugsmo, lavina vaiką pačiu prieinamiausiu keliu. Mįslių objektai paprastai būna konkretūs daiktai ir gamtos reiškiniai. Mįslės panaudojamos pamokų temoms paskelbti, per įvairias šventes. Mįslės pedagoginė vertė glūdi ne sėkmingame įminime, bet tame minties darbe, kurį atlieka menantysis. Dėl to minimą reikėtų taip organizuoti, kad vaikas kuo daugiau galvotų, prisimintų ką panašaus matęs, lygintų, vertintų. Kad vaikai galėtų mįslės minti, pirmiausia turi

gerai pažinti tuos objektus, apie kuriuos menama, ir tuos, kurie sudaro mįslės formulę, būtų susidūręs su jais gyvenime. Tuokart mįslė padės turimus vaizdus dar labiau išryškinti (Gučienė, 1989).

Dar giliau į žmogaus minties ir atminties gelmes įsiskverbia *priežodžiai ir patarlės*. Trumpu, tikslu, vaizdingu posakiu, dažniausiai paremtu palyginimais, alegorijomis, metaforomis, jose kalbama apie žmogų, jo poelgius, moralę, vertybes, mokoma kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Patarlės turi didžiulę auklėjamąją potencialą. Palyginimai, priežodžiai, patarlės ne tiktai pamoko, bet ir nuteikia, daro didelį įspūdį klausytojui. Juose išreikštas pamokymas jau nebeapsunkina, o yra taiklus, lengvai įsimenamas ir dažnai labai veiksmingas. „Patarlės ir priežodžiai tinka ten, kur reikalingi aiškūs užbaigti sakiniai: diktantams, gramatiniams nagrinėjimams ir kt., nes jos turtingesnės, įdomesnės už atsitiktinius sakinius“ (Gučienė, 1989, p. 16). Patarlės ir priežodžiai plečia moksleivių gyvenimiškąją patirtį, įveda ją į bendruomenę.

Per gimtosios kalbos pamokas mokytojas ugdo pagarbą gimtajam žodžiui, tautos literatūrai ir kultūrai, aptaria bendrinės kalbos ir vaiko tarmės skirtumus, padeda moksleiviui suvokti save kaip tautos kultūros tęsėją ir puoselėtoją. Skaitydamas, interpretuodamas bei vertindamas savo tautos ir kitų kultūrų literatūrinį palikimą, pažindamas kalbą kaip socialinį kultūrinį reiškinį, moksleivis suvokia istorinės atminties, tradicijų, gimtosios kalbos vertę, asmeninio dalyvavimo kultūros kūrime prasmę, supranta, kad kiekviena kultūra yra savita ir unikali.

Dorinis ugdymas. Etninė kultūra, kaip etika bei tikyba, formuoja asmenybės dorines ir vertybines nuostatas, perimant dorinę ir religinę tautos patirtį, tradicinę pasaulėjautą. Nuo seno yra žinoma, kad veiksmingiausias mokymas yra tas, kuris siejamas su elgesio praktika: kasdieninių istorijų aptarimas, elgesio būdų mokymas (pavyzdžiui, kai paguosti kitą, atsiprašyti, atleisti, sutaisyti susipykus ir pan.). Pradinukams stinga gebėjimo suvokti kito žmogaus poziciją, jo ketinimus, taip pat gebėjimo numatyti savo poelgių įtaką kitiems žmonėms. Dorines vertybes tikybos pamokose mokytojas galėtų perteikti pritaikant įvairius žaidimus, liaudies pasakas, patarles ir priežodžius, kuriuose vaizduojamas gėris ir blogis. Jos patenkina darnaus ir teisingo pasaulio suvokimo poreikį, palaiko vaikų optimizmą. Jas verta skaityti, pasakoti, vaizduoti, aptarinėti.

Socialinis ir gamtamokslinis ugdymas. Pradinių klasių bendrame ugdymo turinyje etninė kultūra integruojama per gimtinės pažinimą, kuriame kartu su mokykla svarbų vaidmenį atlieka šeima. Šeimoje vaikas išmoka kalbėti gimtąja kalba, iš tėvų sužino savo šeimos kilmę, jos tradicijas, pradeda suvokti savo tautinę priklausomybę, per šeimą pradeda pažinti savo tautos kultūros ir bendrąsias žmogaus vertybes. Vaikui šeimos samprata neatsiejama nuo gimtinės –

vietos, iš kurios jis save kildina, kurioje formuojasi ir išsiskiria jo „aš“ santykiuose su bendruomeniniu tapatumu. Taigi vaiko ryšys su gimtine reiškia ne tik gimtuosius namus ir jo aplinką, bet ir santykius su šios aplinkos žmonėmis - tėvais, artimaisiais, kaimynais, draugais. Tuo grindžiamas vaiko pirminis nesąmoningas gimtinės pažinimas - gimtinės pajauta, kurią mokykla gilina ir plečia. Be to, per moksleivį mokykla gali daryti poveikį šeimai, praradusiai etnines šaknis, tradicijas, ieškoti būdų, kaip atstatyti pažeistą šeimos ir tautos ryšį (vadovaujantis principu "tvirta šeima - tvirta visuomenė"). Tai visuminio etninės kultūros ugdymo pradžiamokslis, nes vaikas, pažindamas gimtinę, priartėja prie tautosakos, tautodailės, etninių papročių, kurie intuityviai padeda suvokti dorą, gėrį, grožį, pajusti meilę gamtai. Mokytojai, pasaulio pažinimo pamokose, naudodami etnokultūrinius leidinius ir vaizdines priemones, mokiniams gali suteikti daug papildomos informacijos apie lietuvių liaudies amatus, architektūrą, tautodailę, tautinius drabužius, etninius regionus ir kalendorines šventes. Tam reikalui gali pasitarnauti muziejus, kuriame daug sukaupta vaizdinės medžiagos. Mokinių žinias apie senojo kaimo architektūrą praplėstų ekskursija į kaimą, kuriame dar yra išlikusių etnografinių sodybų.

Glaudus vaiko sąlytis su tautine kultūra atsiranda per liaudies papročius, kalendorinių švenčių apeigas. Niekas taip giliai neišlieka žmogaus atmintyje, kaip gražūs vaikystės atsiminimai. O jeigu vaikas auga tradicijas puoselėjančioje šeimoje, švenčiančioje iš gilios senovės atėjusias šventes, kuriose vaikams ir jaunimui būdavo skiriamas ypatingas dėmesys, užaugęs jis stengsis šią patirtį įdiegti ir savo vaikams. Lietuvių tauta yra išlaikiusi nepaprastai gražias kalendorinių ir šeimos švenčių tradicijas, kurios šiais laikais naujai atgyja ir tampa net valstybinėmis šventėmis. Mokiniams turėtų būti įdomu klausytis ekspedicijų įrašų, kur apie šventes pasakoja senoliai.

Matematinis ugdymas. Pradinukų matematikos mokymasis susipynęs su žaidimu, manipuliavimu konkrečiais daiktais, verbaline komunikacija. Jiems reikalinga konkreti, aktyvi, teikianti malonumą veikla, susijusi su artimiausia jų aplinka ir atitinkanti jų interesus: jiems turi būti įdomu tai, ką jie daro. Matematika suvokiama geriau ir nuodugniau jei į pažinimo procesą įtraukiama sensorinė – motorinė, aktyvi fizinė veikla: dėliojimas, karpymas, lankstymas, konstravimas, modeliavimas, figūrų gaminimas. Kaip etnokultūrą galima integruoti į matematikos pamokas? Ruošdamasis pamokai mokytojas turėtų panaudoti visą savo išradingumą ir kūrybinį potencialą, kad paruoštuose užduotyse mokiniai galėtų suskaičiuoti mįsles, patarles, pasakas, pasakų veikėjus ir jų atliekamus darbus, surasti tautosakoje minimus skaičius, sugalvoti tekstinius uždavinius pasakų motyvais ir kt. Aiškinant geometrijos pradmenis, galima iš figūrų sudėlioti įvairius ornamentus, juos suskaičiuoti ir jais papuošti trobelę ir pan., juk lietuvių liaudies ornamentikoje galima rasti įvairių geometrinių figūrų. Įvairių užduočių atlikimas turi

būti organizuotas taip (taikant aktyviuosius mokymo metodus, sudarant žaidimo situacijas), kad žadintų prigimtinį moksleivių smalsumą, skatintų išradingumą ir kūrybiškumą.

Meninis ugdymas. Dailė. Etninės kultūros ryšiai su daile padeda ugdyti asmenybės estetinę kultūrą, supažindinant su tradicinio tautos meno autentiškumu ir unikalumu bei skatinant kūrybišką meninio palikimo plėtotę. Pedagogini požiūriu tautodailė ir šiandien tebėra labai aktuali. Ja remtis tikslinga tiek dailės, tiek technologijų pamokose. Supažindinti su lietuvių liaudies ornamentika ir tautiniais motyvais ypač tinka kalendorinių švenčių laikotarpiu (Vėlinės – Ilgės, Kalėdos, Užgavėnės, Verba, Velykos), kuomet apie tai kalbama ir kitose pamokose bei užsiėmimuose. Praktinė ugdytinių veikla skatina juos pažinti, vertinti ir saugoti tautinės kultūros reiškinius, formuoja savarankiškos veiklos įgūdžius. Lemiamą vaidmenį liaudies menas vaidina ugdant grožio pajautimą dailės pamokose. Kaip rodo mokyklų patirtis, jis padeda įvesti moksleivį į grožio ir kūrybos pasaulį. Liaudies menas vaikams artimas išmone, nuotaikingumu, paprastomis, dekoratyviomis formomis, rašto ritmais, bei spalviniais deriniais. Pradinėse klasėse vaikai gali stebėti kraičio skrynių, audinių raštus, skulptūrėles, juostas. Suvokdami jų formas, grožį bei paprastumą bandyti pritaikyti tai, ką pamato, savuose dirbinėliuose. Liaudies audiniuose, keramikoje, architektūroje ieškoma daiktų funkcijos ir grožio ryšio (Steponaitienė ir kt. 2006). Su popieriaus karpymo menu vaikai gali susipažinti mokydamiesi karpyti simetrinius ir asimetrinius ornamentus, figūras (saulutes, žvaigždutes, snaiges, gėlytes, žmonių figūrėles). Liaudies menininkų karpiniai žadina mokinių fantaziją, išradingumą. Visos žinios praktiškai pritaikomos kuriant sveikinimo atvirukus, vitražus iš popieriaus ir kitus darbus.

Dailės pamokose mokiniai supažindinami ir su apimtinės formos liaudies kūriniais. Patys lipdydami iš plastilino ar molio paukštelių, gyvuliukų, kurdami suvenyrus iš gamtinės ir natūralios medžiagos, mokiniai labai atidžiai stebi meistrų pavyzdžius, aiškinasi, kaip jie transformuoja gamtos formas, išgauna meninės visumos vaizdą, sprendžia kitas plastines problemas. Daug dėmesio dailės pamokose galima skirti kaukių gamybai. Ta proga kalbama apie lietuvių liaudies papročius, kaukių paskirtį, jų dirbimo technologiją. Aptariant Užgavėnių kaukes, pabrėžiama savita jų kompozicija, humoro jausmas, išradingumas, nuotaikingumas, gebėjimas išryškinti personažo charakterio bruožus, tikslingai panaudoti įvairias medžiagas. Mokiniai pamato, kaip išradingai liaudies menas gali būti taikomas šių dienų gyvenime, kaip iš jo mokosi dailininkai. Ne visada galima ir reikia į pamokas nešti pačius daiktus. Mokytojai gali naudotis skaidrėmis, rodyti kelis pavyzdžius, juos tarpusavyje lyginti, analizuoti (Morkytė, 1989).

Muzika. Pradinių klasių muzikos programa teikia nemažai galimybių prisiliesti prie lietuvių liaudies muzikos, folkloro, instrumentų. Šis šimtmečiais gludintas dvasinės kultūros paveldas sudaro šiandieninės muzikos pagrindą, o jų panaudojimo galimybės yra tikrai didelės.

Folkloras – unikalus tautos tūkstantmetės patirties lobynas, universali auklėjimo ir lavinimo sistema, todėl išradingam ir sumaniam mokytojui jis gali tapti tobula pedagogine sistema, skatinančia mokinio kūrybinę raišką ir dvasinį tobulėjimą. Liaudies muzika skirta plėsti muzikinę patirtį, formuoti pirmuosius muzikos suvokimo įgūdžius. Mokytojas, kuriam patikėta ugdyti muzikinius vaikų gabumus, formuoti muzikinį skonį, turėtų žinoti, kad lengviausia tai padaryti, pasitelkiant liaudies dainas. „Liaudies dainos, muzika auklėja ne tik estetiškai, bet turi ir dorovinio, pažintinio, idėjinio auklėjimo funkcijas. Jų panaudojimo galimybės be galo plačios ir apima visus amžiaus tarpsnius“ (Marcinkevičius, 1989, p. 46). Lopšinės, vaikų darbo, šeimos bei kalendorinių švenčių ir net karinės – istorinės dainos, – visos jos geriausiai atspindi tautos savastį. Kad repertuaras būtų prieinamas visiems vaikams, dainos parenkamos siauros tesitūros. Sudėtingos dainos gali būti klausomos, padainuojami tik jų fragmentai, lengvosios dalys arba pagal jas ritmingai žaidžiama. Atlikimo užduotys tokiu atveju pasirenkamos pagal vaikų gebėjimus ir pagal kūrinio turinį. Kalendorinėms šventėms mokiniai turi galimybę išmokti bent po keletą tai šventei tinkamų liaudies dainų. Dainoms mokytojas gali pritarti kanklėmis.

Kalbant su vaikais apie gamtos garsus, pasitarnauja garsų pamėgdžiojimais. Tai trumpučiai, paprastai eiliuoti posmeliai, savo skambesiu, o dažnai ir turiniu mėgdžiojantys tolygiai besikartojantį garsą. Tokiomis giesmelėmis mėgdžiojamas dažnas paukštis, gyvuliai, jų sukurta ir įvairiems aiškaus ritmo darbams pavaizduoti. Tačiau šie darbai (malimas girmomis, kūlimas spragilais) vystantis technikai yra pakitę ir jų garsų pamėgdžiojimais jau neteko savo objekto, nors ir išlaikė meninę vertę.

Instrumentinis liaudies muzikos panaudojimas plačiai taikytinas muzikos pamokose, čia reikalingas specialus pedagogo pasiruošimas. Išradingas mokytojas valdydamas tik vieną liaudies muzikos instrumentą labai nesunkiai visą klasę gali įtraukti į muzikavimą, leisdamas vaikams naudotis paprasčiausiais, įvairius garsus išgaunančiais daiktais (akmenukais, pagaliukais, mediniais šaukštais it kt.). Be to muzikos pamokoje gali būti naudojami: lamzdeliai, skudučiai, molinukai, švilpynėlės.

Kūno kultūra. Etnokultūriniame ugdyme kūno kultūra svarbus elementas. Ją su tautine kultūra sieja įvairūs liaudies šokiai ir žaidimai. Senieji lietuvių liaudies rateliai buvo skirti išjudinti kūnui, jį stiprinti, siekti jo grožio. Šokio pamokų metu vaikai daug gali šokti lietuvių liaudies šokių ir ratelių. Žaisdami, sukdami ratelius ir šokdami, vaikai turi puikią galimybę mokytis bendrauti, vaidinti, fiziškai stiprėti, lavinti savo kūną ir tuo pačiu susipažinti su senovės lietuvių liaudies šokiais ir žaidimais. Lengviausia sudominti vaikus, duoti jiems choreografijos pagrindus, išugdyti ritmo pojūtį, koordinaciją bei plastiškumą per liaudies šokius, žaidimus. Su žaidimais glaudžiai susijusios skaičiuotės, rodančios vaikų išradingumą, norą išsiskirti, pasirodyti. Paprastai tai yra beprasmių, bet savaip surimuotų žodžių rinkiniai, kuriais

išsiskaičiuojama prieš koki žaidimą. Skaičiuotės ugdo vaikų šmaikštumą, guvumą, kuria linksma jų veiklos, žaidimo nuotaiką (Etninio ugdymo gairės vaikams, 1995). Žaidimai naudotini ne tik pamokose, bet ir būreliuose, rengiant šventes, vakarones mokyklose, iškylose ar susibūrimuose, kur vaikai galėtų šokti ar žaisti kartu su tėvais, mokytojais ar svečiais.

Kuriant pasirenkamas etnokultūros programas, šiandieninis mokytojas turi ieškoti būdų, kaip įtaigiau supažindinti moksleivį su didžiuoju ir margu lietuvių tautosakos lobynu. „Nuo to, kaip vaikai supažindinami su liaudies kūrybos klasika, priklauso visuomenės požiūris į liaudies kūrybą, iš dalies – ir mūsų krašto estetinis vaizdas bei savitumas“ (Vaitkuviene, 2006; p. 38). Šias ugdymo programas kuria mokytojai, jas tvirtina mokyklos administracija.

Panagrinėjus ugdymo planus ir programas, pastebime, kad etninė kultūra vienokiu ar kitokiu atveju siejasi su visais mokykloje dėstomais dalykais. Tačiau jos įsisavinimas ir perteikimas priklauso nuo kai kurių šalutinių aplinkybių (pvz. mokytojo asmenybės, mokyklos mikro ir makro klimato). Integruojant etninę kultūrą į mokymo programas pradinėse klasėse, galima išsamiai ir įdomiai mokinius supažindinti dvasiniu ir materialiniu kultūriniu paveldu. Kiekvieną pamoką galima pateikti per etnokultūrinę prizmę. Dirbant su vaikais pagal etninio ugdymo programą, mokytojui atsiveria didelės galimybės išsamiai panagrinėti ir susipažinti su visomis etninės kultūros sritimis. Integruotos etninės kultūros ugdymas, ir ugdymas pagal pasirenkamas etnokultūros programas, praktinių užduočių vykdymas skatina ugdytinius pažinti, vertinti, saugoti etninės kultūros reiškinius, žadina jų gebėjimus, formuoja savarankiškos veiklos įgūdžius. Ugdymas rezultatyvesnis ir reikšmingesnis tautai, jeigu jis atitinka tautinius ypatumus.

2.2. Etninė kultūra neformaliame pradiniam ugdyme

Pasak I. Čepienės, pradinis ugdymo koncentras skirtas vaikų pažinčiai su gimtine, jos kultūrine aplinka. Todėl viena iš prieinamiausių etninės kultūros pažinimo ir sklaidos formų – *mokyklinė kraštyra*. Tai įvairiapusė veikla, skatinanti mokinius pažinti savo tėviškę, gimtąjį kraštą, ugdanti meilę ir pasididžiavimą tėvyne. Gimtinės pažinimo tematiką galima grupuoti į tam tikras temas: vaiko šeima ir namai; tėviškės gamtinė, geografinė aplinka, jos istorinis, kultūrinis paveldas; gimtinės žmonės, jų vertingi darbai, užsiėmimai, tradicijos. Šiame ugdymo etape kartu su pedagogu svarbus vaidmuo tenka ir šeimai. Vaikui šeimos samprata neatsiejama nuo gimtinės – vietos, iš kurios jis save kildina, kurioje jis įgyja socializacijos pradmenis, kur formuojasi jo „aš“ (ego) santykiyje su bendruomeniniu tapatumu. Pedagogai padeda tėvams supažindinti vaikus su savos šeimos kilme, jos istorija, tradicijomis, iš ankstyvesnių kartų paveldėta liaudies pedagogikos patirtimi. Viena iš pradinės kraštyros užduočių, kurias tėvų

padedami atlieka vaikai – tai šeimos genealogijos medžio sudarymas, padedantis atsakyti į daugybę klausimų (Čepienė, 2007).

Gimtinės pažinimas vertinamas kaip pamatinė etninės kultūros dalis, visuminis etninės kultūros pradžiamokslis. Pradinės mokyklos mokytojai, kurie pasirinkę etninę kryptį papildomoje veikloje, lavina mokinių gimtąją kalbą, priartina juos prie tradicinės kultūros vertybių, supažindina su liaudies kūryba, tradicijomis ir, jomis remdamiesi, skatina vaikų kūrybinę vaizduotę bei kūrybines galias. Pradinių klasių moksleiviai, įsitraukę į kraštotyros veiklą, mokosi užrašinėti tautosaką, vietovardžius, skatinami aplankyti įvairius žmones, susipažinti su jų darbais, rinkti senovinius daiktus. Taip ugdomas gebėjimas vertinti istorinį ir kultūrinį paveldą, pažinti tėviškės žmones, kūrėjus ir tebekuriančius jos kultūrą. Kartu ugdomi moksleivių savarankiškos veiklos bei grupinio bendradarbiavimo įgūdžiai. Mokytojo padedami jaunieji kraštotyrininkai įsirengia muziejaus kampelį. Be mokyklinės ekspedicijos tai pat organizuojamos ir pažintinės išvykos – ekskursijos, kurių metu susipažįstama su gimtojo krašto istoriniu, kultūriniu paveldu.

Tautodailės būrelis – grupė susibūrusių vaikų, norinčių susipažinti su etninės dailės tam tikromis šakomis, liaudies technologijomis ir išmokti daryti šioms šakoms priskiriamus dirbinius. Daugumoje tautodailės būrelių mokomasi kurio nors vieno amato (pvz. keramikos, drožybos, juostų audimo) arba kelių artimais susijusių veiklos sričių (pvz. audimo bei siuvinėjimo, tapybos bei grafikos ir pan.). Kai viename būrelyje susiejama daugiau žanrų, skirtingų amatų mokymui dažniausiai vadovauja atskiri specialistai (pvz. keramikas, audėja, medžio drožėjas). Būrelio nariai dažniausiai mokosi dailiųjų amatų savo privatiems poreikiams arba kaip patrauklios laisvalaikio praleidimo formos. Paprastai amato nemokoma tokiu lygiu, kuris leistų būrelio nariams, remiantis būrelyje įgytomis žiniomis, patiems tapti amatininkais. Būrelio vadovas moko vaikus tradicinių technologijų, supažindina su žanro istorija, technologijos ypatumais, suteikia bent minimalių žinių apie bendruosius liaudies dailės ypatumus ir jos vietą nacionalinėje kultūroje (Meno kolektyvų ir jų vadovų veiklos nuostatai, 2008).

Pastaruoju metu mokyklose vis populiarnesni tampa rengiami įvairūs klasės ar grupės etninės krypties *renginiai bei projektai*: pažintinio pobūdžio išvykos, parodos, vakaronės, susitikimai skliaudies meistras, dailininkais tautodailininkais, tradiciniai mokyklos renginiai, kalendorinės šventės, mokyklos gyvenimo fiksavimas ir kt. Čia į pagalbą gali ateiti muziejai, kurie rengia edukacines programas, gimtinės, krašto pažinimo pamokas, viktorinas ir kt. (Pilietinio ir tautinio ugdymo programa, 2006).

Folkloro arba etnologijos būrelis. Darbas tokiame būrelyje tampa ir mokymo priemone. Folkloro ar etnologijos – priklausomai nuo keliamų uždavinių ir atliekamo darbo: etnologijos

apima platesnes veiklos sritis, įtraukdamas ir folklorą ne tik kaip išraiškos priemonę, bet ir kaip teorinių studijų dalyką. Etnologijos būrelio veikla – kaip papildoma grandis šiuolaikinėje mokykloje – gali būti humanitarinių ir estetinio lavinimo disciplinų mokytojų dideliu pagalbiniu. Jo pagrindas – kompleksinio mokymo, tarpdalykinių ryšių sistemos ir neformalaus lavinimo derinimas. Būrelis gali dalyvauti tiesiogiai ar netiesiogiai tiek pamokinėje, tiek ir užklasinėje mokyklos veikloje. Mokytojai gali panaudoti būrelio narių turimas žinias – ypač muzikos ir literatūros pamokose. Būrelį lankantys mokiniai puikiai turėtų skirti visų tautosakos rūšių žanrus ir gali pateikti daugybę dainų, pasakų, smulkiosios tautosakos pavyzdžių. Būrelio nariai gali būti kviečiami į įvadies ir apibendrinamąsias tautosakos pamokas pademonstruoti įvairių kūrinų. „Gyvos iliustracijos“ atlieka nemenką keleriopą vaidmenį: be informacijos pateikimo, iliustravimo, keliamas būrelio narių prestižas bendraamžių akyse, o tautosaka lengviau priartinama prie šiuolaikinio jaunuolio. Nes vienaip skamba iš įrašo senos moters balsas, o visai kitaip bendraamžio dainavimas ar pasakojimas.

Dėstant lietuvių literatūros klasiką, atskirų autorių skirtinga regioninė kilmė tiek jų biografiniam portretui, tiek ir kūrinų interpretavimui gali suteikti begalę papildomų spalvų. Dažnam miesto vaikui skirtingos tarmės tėra mažai žinomas, šiek tiek juokingas egzotikos dalykas. Tokiu atveju nepulsi dirbtinai gaivinti tos tarmės arbatos mokytį. Čia ir reikalingas folkloro būrelis, jo turima informacija dainos, tarmiški pasakojimai puikiai papildytų vaizdą. Mokiniam lengviau suvokti, kad literatūros klasika išaugi ant tautosakos pagrindų

Muzikos folkloro būrelis vėlgi yra puikus mokytojo ir prof. E. Balčyčio parengtų vadovėlių „papildinys“. Vaikai puikusiai gali pademonstruoti, kaip realiai atrodo mokymas dainuoti dviem trim balsais „per terciją“ (liaudiško „tarimo“ pavyzdžiai); kaip atrodo „gyvos“ sutartinės, pabandyti pasimokyti jas dainuoti, pradėdant kanonu ir baigiant visais kitais sutartinių tipais; gyvai parodyti, kaip grojama įvairiais liaudies instrumentais (Grumadaitė, 1998).

Kultūros įstaigų indėlis į moksleivių saviraišką susijęs su folklorinių, etnografinių ir kitų liaudies meno kolektyvų koncertinėmis programomis, tautodailės parodomis, skirtomis mokykloms bei moksleivių dalyvavimu tokių kolektyvų veikloje.

Kaip papildomo ugdymo dalykas etninė kultūra pastaraisiais metais tebuvo dėstoma 116 mokyklų. Bendrojo lavinimo mokyklose veikia apie penkis šimtus kraštotyros, beveik antra tiek amatų ir etnografijos būrelių. Optimizmo teikia 116 mokytojų konsultantų etninės kultūros srityje, kurie parengti Pedagogų profesinės raidos centro kursuose. Deja, pasak L. Klimkos, kritikuotina dauguma mokytojams skirtų leidinių – metodinių priemonių, kuriose aptariami etninės kultūros pateikimo klausimai, jos elementų panaudojimas ugdant jaunuomenę. Tokią literatūrą aprobuoti leidybai turėtų ekspertai, kad nebūtų platinama paviršutiniška, supaprastinta pažiūra į etninę kultūrą. Tik žalą gali atnešti ir perdėti sentimentai senolių paveldui. Dar viena

opi mokyklų problema – tautodailininkų, liaudies meistrų dalyvavimas ugdant vaikus. Reikėtų išlygos, kad ir neturintys pedagoginio pasirengimo, bet gebantys savo pavyzdžiu „užkrėsti“ vaikus meile kūrybai, sudominti juos etnokultūros raiška meistrai galėtų rasti vietą mokykloje, bent užimti tautodaile popamokinėje veikloje (Klimka, 2007).

Dalyvaudamas etninės pakraipos papildomo ugdymo būreliuose, mokinys gali išsamiai susipažinti su tradicine kultūra, nes neformalus etninis ugdymas apima tautinių ir kalendorinių švenčių organizavimą, projektinę veiklą, meninių kolektyvų koncertinę veiklą, kūrybines stovyklas – ekspedicijas, pažintines ekskursijas – išvykas. Praktinius etninės kultūros įgūdžius moksleiviai įgyja per įvairią saviraišką: folkloro, etnologijos, tautodailės ir kt. būrelius.

2.3. Folkloro ansamblis – viena iš neformalaus etnokultūrinio ugdymo formų

2.3.1. Vaikų folkloro ansamblių padėtis Lietuvoje

Pasak E. Balčyčio, „ilgus amžius etnomuzika, liaudies dainos, giesmės, žaidimai, rateliai ir kt. – buvo pagrindinė lietuvių muzikinės raiškos forma. Plintant miestietišškai kultūrai, bažnytinei muzikai iki XX a. pradžios etnomuzika ir toliau liko pagrindinė žmonių muzikinės ir estetinės raiškos forma. Vėliau etnomuzika nebeteko natūralių gyvavimo sąlygų, jos vaidmuo menkėjo, palaiptai silpnėjo ir jos poveikis kasdieniniam žmonių gyvenimui. Etnomuzikos savybes ir tradicijas ėmėsi saugoti etnografiniai, folkloriniai ansambliai“ (Balčytis, 2004, p.19).

Folkloro ansamblių judėjimas - svarbus veiksnys Lietuvos kultūriniame gyvenime. Šis judėjimas pakilimo laikotarpiu (9-ajame dešimtmetyje) buvo labai populiarus ir viena iš nedaugelio nacionalinio identiteto raiškos formų. Ir šiuo metu jis lieka viena iš pagrindinių folkloro gyvosios raiškos formų. Jų gyvavimo laikas jau siekia šimtmetį. 1906 m. susikūrė Prano Puskunigio vadovaujamas Skriaudžių kanklininkų ansamblis. Vėliau Lietuvoje buvo žinomi keliolika kanklių, skudučių ansamblių. Visoje Lietuvoje organizuojant tautosakos rinkimo ekspedicijas, įvairias liaudies kūrybos šventes, stiprėjant visuotiniam tautiniam sąmoningumui, folkloro ansamblių vis daugėjo. Ne kartą pripažinta, kad jų raiška žadino Atgimimo sąjūdį. Atkūrus nepriklausomybę, folkloro ansamblių veikla liko daugmaž stabili. Dabar jos niekas nevaržo, bet dėl įvairių priežasčių šiek tiek slūgsta buvęs entuziazmas ir susidomėjimas (Kriščiūnienė, 2000).

Folkloro ansamblis – dainininkų, muzikantų, šokėjų, pasakotojų kolektyvas, kuris puoselėja krašto etninę kultūrą, atlieka liaudies dainas, šokius, ratelius, žaidimus, instrumentinę muziką, pasakojimus, smulkiąją tautosaką, programose naudoja paprotinę medžiagą, išlaiko regionams būdingą tarmę, stilistiką, atlikimo manierą, dėvi 19 a. pab. – 20 a. pr. Tautinius arba rekonstruotus istorinius kostiumus. Ansamblio dalyviai – dainininkai, pasakotojai, šokėjai,

muzikantai, instrumentinė grupė arba tradicinė kapela. Vaikų folkloro ansamblis (iki 16 metų) atlieka vaikų pasaulėjautai artimesnę tradicinę liaudies kūrybą (Meno kolektyvų ir jų vadovų veiklos nuostatai, 2008).

Pagal naudojamą repertuarą ir jo įsisavinimo būdą ansamblius galima apytikriai suskirstyti į tokias grupes: tiesioginiai vietinės tradicijos tęsėjai („pirminis folkloras“) ir jos perėmėjai („antrinis folkloras“), ansambliai, naudojantys platesnio regiono, kito regiono ar įvairių regionų repertuarą, bei ansambliai, kurių repertuaras nepriskiriamas folkloro žanrui. „Antrinio“ folkloro grupėje išsiskiria „reprezentaciniai“ ansambliai, kurie stengiasi atkurti ne kokį nors folkloro sluoksnį, o, kiek tai įmanoma, visą jo įvairovę. Skatintini yra ypač pirmųjų dviejų tipų ansambliai, o nefolklorinio tipo ansambliai dažniausiai yra prasto meninio lygio arba tiesiog jų vadovai neturi elementarių žinių ir profanuoja folklorą (Ambrazevičius, 2002).

Iš etnokultūrinės krypties meno kolektyvų išskirtinas yra vaikų folkloro ansamblis, kurio pagalba vaikai ugdomi lietuvių dvasinio etninio paveldo pagrindu, kartu formuojamas jų tautinis identitetas. Šiuo metu pagal Lietuvos respublikos kultūros ministerijos pateiktus duomenis, Lietuvoje yra 350 vaikų folkloro ansamblių (5810 dalyviai). Skaičiai atrodo gražūs, tačiau Liaudies kultūros centro specialistų nuomone, ne visi ataskaitose pateikti kolektyvai gali vadintis vaikų folkloro ansambliais. 2006 – 2007 metais Lietuvoje vyko folkloro ansamblių peržiūra ir atranka į Pasaulio lietuvių dainų šventę. Į šį renginį buvo atrinkta 80 kolektyvų, vertų folkloro ansamblio vardo. Pasaulio lietuvių dainų šventėje dalyvavo 72 vaikų folkloro ansambliai (1430 dalyviai) (Kriščiūnienė, 2008). Pateikti statistiniai duomenys byloja, kad aukšto meninio lygio vaikų folkloro ansamblių yra mažai. Per keletą folklorinio judėjimo dešimtmečių susiklostė tokie pagrindiniai ansamblių vertinimo kriterijai, leidžiantys gana objektyviai spręsti apie jų lygį: *repertuaras* (repertuaro pasirinkimo problema; nuo to priklauso lokalinės tradicijos reprezentavimo galimybė); *meninis lygis* (repertuaro atlikimo problema; nuo to priklauso lokalinės tradicijos reprezentavimo efektyvumas); *sceninė apranga* (regiono, lokalinės tradicijos reprezentavimas). Problema labiau už pirmąsias dvi susijusi su finansavimu (Ambrazevičius, 2002).

Pagal skirstymą į kolektyvų kategorijas, I kategorijos vaikų ir jaunimo ansamblių Lietuvoje yra 14 (iš jų 12, kuriuose dalyvauja pradinių klasių moksleiviai). Tai kolektyvai, kurie pasirenka autentišką repertuarą, laikosi tradicinio dainų, šokių, pasakojimų, instrumentinės muzikos atlikimo stiliaus, išsaugo tarmę, dėvi Lietuvos etnografiniams regionams būdingus kostiumus. Šie ansambliai pasiekę tam tikrą meninį lygį, gali koncertuoti savo rajone, mieste ir plačiau.

Daugiausia ansamblių yra Kauno apskrityje (21). Alytaus, Klaipėdos, Panevėžio apskrityse yra po 10 vaikų ansamblių. Šiaulių apskrityje 8, Vilniaus 7, Utenos 6, Telšių ir

Tauragės apskrityse po 3 ansamblius, Marijampolės apskrityje 2 ansambliai. Ne maža dalis ansamblių susikūrė didžiuosiuose miestuose: Kaune (8), iš jų 5 I kategorijos, Klaipėdoje (6) – 1 I kategorijos ir Šiauliuose (4) – 1 I kategorijos. Trys ansambliai iš 80 atlieka tradicinę muziką, t.y. atstovauja kaip instrumentinio folkloro grupės. 40 vaikų kolektyvų priklauso kultūros centrams, o kita pusė priklauso švietimo įstaigoms (Meno kolektyvų grupavimas pagal meninį lygį, 2007).

Pasak I. Kriščiūnienės, pastarąjį dešimtmetį išsiskyrė įvairesnių pakraipų ansamblių: sutartinių giedotojų, apeiginio folkloro grupės, instrumentinio folkloro, modernizuoto folkloro – tradicinę muziką ir kitus stilius (roka, džiazą) integruojančios grupės ir kt. Jaunimui šis reiškinys yra priimtinas (Kriščiūnienė, 2000).

Folkloro ansamblis yra lietuvių dvasinio etnokultūrinio paveldo saugotojas ir skleidėjas. Šiuo metu jis tampa viena iš pagrindinių folkloro gyvosios raiškos formų ir etnokultūrinio identiteto formuotoju. Dalyvavimas folkloro ansamblyje suteikia galimybę plačiau pažinti folklorą, prisiliesti prie tradicijų. Lietuvoje yra gana didelis skaičius suaugusių ir vaikų folkloro ansamblių, tačiau dėl menko meninio lygio ne visi ataskaitose pateikti kolektyvai gali pristatyti save kaip „folkloro ansamblį“. Tiek vaikų, tiek suaugusių kolektyvai turi pasirinkti tinkamą repertuarą, siekti aukšto meninio lygio, dėvėti tautinius kostiumus.

2.3.2. Folkloro ansamblio veiklos bruožai

Folkloro ansamblių veikla (jų organizuojamos šventės, festivaliai, vakaronės, ekspedicijos ir kitokie renginiai bei akcijos) turbūt ryškiau matoma, aiškiau atsiskleidžia regionu (o ne didmiesčiu) bendrakultūriniame kontekste. Čia jie reprezentuodami vietinės kultūros savitumą, viena vertus, atlieka „krašto veido“, „vizitinės kortelės“ vaidmenį (išorinis vaidmuo), antra vertus, palaiko ir skatina puoselėti kraštietišką identitetą ir lokalinės tradicinės kultūros vertybes apskritai (vidinis vaidmuo). Todėl akivaizdu, kad folkloro ansamblių veikla, jos lygis yra reikšmingas visuomenės kultūrinio gyvenimo lygio dėmuo (Ambrazevičius, 2002). Folkloro ansamblis ar grupė kuriama remiantis mokinių pasirinkimu. Todėl grupės, kaip kolektyvo, formavimas yra labai atsakingas darbas. Nuo grupės narių savijautos priklausi tolesnė jos veikla ir sėkmė (Kavaliauskienė, 2004). Ansamblis pastaruoju metu tampa svarbiausia, o dažnai ir vienintele vieta, kur vaikai susiduria ir susigyvena su tautosaka, patiria jos poveikį. Pasak V. Šatkauskienės „...deja, ir šie kolektyvai dažniau propaguoja estetinę folkloro funkciją ir tik labai retai – etinę bei pažintinę. Visa tai, žinia, labai trukdo tapti šiuolaikinės mūsų kultūros dalimi ir prisidėti prie mūsų dvasinio tobulėjimo“ (Šatkauskienė, 1989, p.5). Dirbdami su vaikais daugiau pasiekia tie vadovai, kurie orientuoja juos ne vien į sceninius pasirodymus, koncertines programas, o sudaro sąlygas kiekvienam vaikui giliau suvokti folkloro pasaulį, įsijausti į jį. Vadovui čia tampa didžiulė atsakomybė – jis turi išsamiai būti susipažinęs su liaudies kūrybos klodais, gerai jausti ir teisingai pasirinkti situaciją, kad ji pati natūraliai „reikalautų“ vieno ar

kito tautosakos žanro, pavyzdžio. Nors kiekvienas kolektyvas vadovaujasi savais metodais, tačiau, kaip teigia etnokultūros specialistai, egzistuoja tam tikri dėsniai, kuriuos lemia kolektyvo paskirtis ir kuriais remiantis galima tikėtis geresnių rezultatų.

Folkloro ansamblis, ypač vaikų yra atviras visiems, nepriklausomai nuo gabumų, temperamento ir kitų individualių vaiko savybių, nes tradicinė liaudies kūryba yra tobula, kiekvienam įkandama ir suvokiama kultūros forma. Todėl ir atranka į šį kolektyvą turėtų būti minimali, juolab, kad pati liaudies kūryba – tai ypač palanki dirva meniniams, kūrybiniais sugebėjimams ugdyti, kiekvienam vaikui savaip pasireikšti, net ir mažiau gabiam dalyvauti bendrame kūrybos procese.

Vykdamas kūrybinius vaiko pradus, ypač svarbu suvokti tradicijos ir improvizacijos sąryšį folklore. Tai, kas liaudies kūryboje pastovu, ką būtina perimti – melodinės, teksto formulės, žaidimo taisyklės, nebūtų tiek gyvybinga be kintančiojo prado – melodinių, kalbos variantų, teksto aktualizavimo, susiejant jį su konkrečia situacija, aplinka, kaskart naujai „nugyvento“ žaidimo. Muzikinis ar žodinis tekstas čia ne tiek išmokstamas atmintinai ir vis kartojamas, kiek kaskart naujai išgyvenamas, nuolat džiaugsmo teikiantis kūrybinis procesas.

Svarbu ir tai, kad vaikai liaudies kūrybos mokytųsi ne vien iš vadovo, bet net patys mažiausieji turėtų pastoviai bendrauti su tikraisiais folkloro pateikėjais, girdėtų juos dainuojant ar pasakojant, plačiau sužinotų apie sąlygas, kuriose toji kūryba gimė ir gyvavo. Vietinė surinkta medžiaga ne tik lengviausiai perimama, artimiausia, bet ir sustiprina ryšį su savo aplinka, vietinėmis tradicijomis. Tai lemia ir viso kolektyvo, jo repertuaro individualumą.

Šios krypties ypač nesunkiai gali laikytis kaimų ir miestelių kolektyvai. Tačiau ir miesto vaikai neturi prarasti ryšio su tautosakos pateikėjais – kviestis juos į savo užsiėmimus. Ir kaimo ir miesto vaikus reikėtų skatinti pasakų, dainų, mįslių, patarlių ar kitų tautosakos kūrinėlių mokytis iš savo artimųjų, šeimos – senelių, tėvų ir jų išmokant draugus. Tai sugrąžina vaikų pagarbą vyresniems, susies juos su šeima ir taps svarbiu jų indėliu į kolektyvo repertuarą.

Gilesnis liaudies kūrybos pažinimas neįmanomas be plataus, visos liaudies kūrybos suvokimo. Ne vien dainomis, žaidimais ar pasakomis turime sudominti vaikus, bet ir, atsižvelgdami į jų amžių, supažindinti su darbo, šeimos, švenčių papročiais, atskleisti menines bei dorovines jų ypatybes, pažadinti siekimą juos gaivinti, esant galimybei surengti vieną ar kitą kalendorinę šventę. Folkloro kolektyvas, kokia forma jis begyvuotų, neturėtų užsidaryti savo rate. Koncertas ar vakaronė, mįslių, žaidimų, dainų ar pasakų vakaras, popietė su įdomiausiais tautosakos pateikėjais ar kalendorinė šventė prie liaudies kūrybos klodų turėtų priartinti kuo daugiau savos mokyklos, vietovės, rajono vaikų ir suaugusių, juos praturtinti, skiepyti poreikį prisidėti prie tautosakos tradicijų išsaugojimo.

2.3.3. Ansamblio repertuaro formavimas

Didžiulė atsakomybė tenka ansamblio vadovui, parenkant repertuarą. Liaudies kultūros centro specialistai rekomenduoja, kad „vaikų folkloro ansamblių programos turi sudaryti autentiški liaudies kūrybos pavyzdžiai – tradiciniai iš kartos į kartą perduodami kūriniai (dainos, rateliai, žaidimai, instrumentinė bei žodinė liaudies kūryba) papročiai ir pan. Medžiagos šaltiniai – tam tikros vietovės liaudies kūryba, sukaupta tautosakos archyvuose, išleista rinkiniuose, taip pat liaudies dainininkų ir muzikantų autentiški garso ir vaizdo įrašai“ (Šemetaitė, 2001). Repertuaras turėtų būti parenkamas pagal dalyvių amžių. Tai susiję su skirtinga kiekvienu amžiaus tarpsniu vaiko psichologija, su jo protiniais, muzikiniais ir kitokiais gebėjimais. Juk nuo seno kaimo bendruomenėje būta griežto vaikų bei paauglių skirstymo į piemenis, berniukus „iki kelnių nešiojimo“, bernus, mergas ir pan. Kiekviena amžiaus grupė turėjo savo užsiėmimus, darbus, vietą kalendorinėse bei šeimos šventėse, savo dainas, žaidimus.

Lyginant tradicinį vaikų repertuarą su dabartiniu, kurį atlieka vaikų folkloro ansambliai, situacija yra smarkiai pasikeitusi. Tai nenuostabu, nes daugelis dainų (ganymo, rugiapjūtės, šienapjūtės, Kalėdų ir kt.), jau pasitraukusių iš ankstyvos vartosenos, šiuo metu „naudojamos“ pažintiniams ar švietimo tikslams. Pavyzdžiui, kad ir Užgavėnių repertuaras. Anksčiau vaikų funkcijos Užgavėnių šventėje apsiribodavo įkyriu zyzimu rogėse, imituojančiu bičių spiečių, o dabar maži vaikai dviem grupėmis „plyšauja“ suaugusiųjų pasivažinėjimo dainas. Taigi norom nenorom į vaikų folkloro kolektyvų repertuarą patenka vis daugiau suaugusiųjų dainų. Autorė pastebi, kad šis reiškinys sveikintinas kaip pažintine prasme, o vaikai vis dėl to turėtų atlikti savo amžiaus kūrinius (Račiūnaitė – Vyčinienė, 2003).

Vaikų grupės programų tematikoje galėtų atsispindėti vaikų tarpusavio santykiai (erzinimai, jėgos, vikrumo varžybos), pasaulio, gamtos ir socialinės aplinkos pažinimas. Vaikams tinka jų pasaulėjautai artimesnė liaudies kūryba: vaikų dainos – gyvūnijos apdainavimai; formulinės dainos; ganymo; nesudėtingos darbo; našlaičių; kalendorinis folkloras; paukščių balsų ir kitų garsų (kūlimo, malimo) mėgdžiojimai; skaičiuotės, greitakalbės, mįslės, patarlės ir pan.; nesudėtingi instrumentinės muzikos pavyzdžiai atliekami šiaudo birbyne, molinukais, diatoninėmis kanklėmis, lamzdeliu, Sekminių rageliu, tarškyne, kleketu.

Jaunesnio amžiaus vaikams tinkami žaidimai, rateliai su vaidybiniais, improvizaciniais, sportiniais elementais. Rekomenduotini rateliai bei šokiai, kuriuose nėra ryškaus vadovavimo, susikabinama esant vienam šalia kito, ar paprastai abiem rankom – vienas prieš kitą. Liaudies žaidimai – įvairi, nevienalytė liaudies kūrybos sritis, kur sunku išvesti ribą tarp tikrojo žaidimo ir sportinių varžybų, šokio. Folkloro ansamblyje žaidimai taip pat pasirenkami atsižvelgiant į jų pobūdį, paskirtį – tiek „lavinamąją“, tiek tradicinę funkciją folklorinėje aplinkoje, dalyvių amžių bei lytį. Tradicinėje kaimo kultūroje buvo apstu kuo įvairiausių vaikams tinkamų žaidimų. Tai

kurapkų, žvirblio, kiškio ir kitų gyvūnų gaudymas, vilko šaudymas, žiužio mušimas, avižėlių pirkimas ir ridiko rovimas ir t.t. Tokie žaidimai kaskart atveria vis naujas raiškos galimybes, įtraukia vaiką į smagias, azartiškas varžybas.

Žaismingi, patrauklūs ir azartiški vaikams paprastai būna ir įvairūs poros pasirinkimo rateliai bei šokiai, jei vadovas sugeba juos linksmi pakomentuoti, pateikti kaip tam tikras varžybas. Dar vienas, ypač vaikams malonumą teikiantis aspektas – kūrybos bei improvizacijos galimybė. Viena svarbiausių liaudies šokio ypatybių yra ta, jog jis gali leisti laisvai pasireikšti kiekvieno šokėjo individualybei, charakteriui, manieroms, išradingumui, nes visai nebūtina šokti vienodai, mechaniškai kartojant žingsnius ir figūras. Rateliai ir daugelis žaidimų yra lydimi dainelių. Tad prie judesių, kalbos ir minties lankstumo čia turi prisidėti ir gražus, gyvas dainavimas. Nepaisant įvairių estetiškumo reikalavimų, pedagoginių tikslų, žaidimus vaikai turėtų visų pirma improvizuoti. Tik taip realizuosime svarbiausią žaidimo teikiamą galimybę – ugdyti vaiko kūrybiškumą. Jei daugelis ratelių gali būti atliekami tiek jaunesnių, tiek vyresnių vaikų, tai šokis, ypač porinis, yra daugiau jaunimo stichija (Vakariniene, 2002).

Viena iš muzikinio folkloro raiškos formų folkloro ansamblyje yra grojimas tradiciniais muzikos instrumentais. Muzikuojant po vieną, atliekamas piemenų repertuaras – ridavimai, raliavimai, tirliavimai. Šokių muzikai groti galimos tokios instrumentinės sudėty: 1-3 lamzdeliai; 1-2 sekminių rageliai; 1-2 diatoninės birbynės; 1-2 diatoninės kanklės; lamzdelis, diatoninė birbynė; Sekminių ragelis, diatoninė birbynė; lamzdelis, diatoninė birbynė, Sekminių ragelis; 1-2 lamzdeliai ir 1-3 diatoninės kanklės (Šemetaitė, 2001).

Pasak D. Račiūnaitės, „...kita puiki kolektyvinio muzikavimo priemonė – kolektyvinės sutartinės“ (Račiūnaitė, 2003). Jos skatina vaiko (kaip asmenybės) saviraišką kolektyve. Čia tarytum savotiška vaikui užduotis – sugebėti išlaikyti savo ritmą ir garso aukštį. O žodžiai – patys įvairiausi. Tokių balso „partijų“ gali būti net iki dvidešimties. Dainuojant šias daineles ypač svarbus kūrybos ir bendro muzikavimo – žaidimo procesas. Tekstai improvizaciniai, kuriuos vaikai gali kurti ir patys pagal tam tikras ritmo formules. Svarbiausia – išlaikyti bendrą ritmo pojūtį, siekti tarpusavio susiklausymo.

Patarlės ir priežodžiai taip pat naudotini programos turinyje. Jie padės formuoti vaiko dorovinėms nuostatoms, jei sugebėsime tinkamai jas pateikti, išnaudoti konkrečią situaciją. Vaikui lengviau bus suvokti tas patarles, kurių mintis išreiškiama tiesiogiai, tam tikrais palyginimais.

Viena archajiškiausių žmogaus minties apraiškų, kuri ir šiandien verčia įtempti protą bei vaizduotę, yra mįslės. Vaikams – tai nepakeičiamos mąstymo pratybos, kur logines operacijas tarsi užmaskuoja fantazijos išminčių žaismas, skaidri, dažnai humoru nuspalvinta poetika, paradoksas, be galo vaizdinga, emocionali kalba. Vaikai turėtų siekti įminti objektą pagal tam

tikrus požymius, o ne stengtis atsiminti ar atspėti atsakymą. Įgusti spėti mįsles pedagogikos specialistai pataria pradėjus nuo paprasčiausių, kurios atspindi menamųjų objektų požymius ar veiksmus, vėliau – išbandyti tas mįsles, kurios užmenamos tam tikrų ypatybių paneigimu ir tik tuomet pereiti prie sunkiau išpėjamų, metaforiškų mįslių. Neįgudus, spėjimą patariama derinti su aplinkos stebėjimu (Vaitkuvienė, 2006).

Gamtos garsų pamėgdžiojimai lavina muzikinę klausą, turtina kalbą. Kai kurių gamtos garsų pamėgdžiojimo tekstuose atspindi tam tikra dorovinė orientacija, žaismingas pasijuokimas iš gyvūnams priskiriamų žmogiškų savybių – godumo, pasipūtimo, bailumo ir kitų. Gamtos garsų pamėgdžiojimams giminingi įvairūs erzinimai – paukščių ir gyvūnų erzinimai, ydų išjuokimai, pasišaipymai iš vardų, piemenų pasierzrinimai. Šie nedideli, humoristiniai tekstai, dažniausiai pačių vaikų kūryba – tai savotiškos kalbos pratybos, atspindinčios vaikų pomėgi ritmuoti, jungti įvairius sąskambius, kartais net beprasmius žodžius, pasišaipyti.

Panašiomis ypatybėmis pasižymi ir skaičiuotės. Jose daugiau jaustukų ir ištiktukų, nesuprantamų „lemtingų“ žodžių, lydinčių paslaptinę „būrimą“. Čia vaikams džiaugsmo teikia pats kalbėjimo aktas, liežuvio miklinimas, kalbos „kitoniškumas“, kurio nebeįkanda suaugę (Šatkauskienė, 1989).

Ansamblio repertuarui pajvairinti tinka ir pasakojamoji tautosaka, tačiau vadovas turėtų atrasti „gerą“ pasakotoją. Ši tautosaka suaugusiųjų dažnai buvo adresuojama vaikams. Tradiciškai vaikai buvę daugiau pasakojamosios tautosakos priėmėjai, klausytojai, o ne atlikėjai. Taigi „geras pasakotojas“ – išskirtinis liaudies talentas. Pirmiausia jis turi įtikinti nebūtos istorijos tikrumu, todėl čia svarbi įtaiga, artistiškas gebėjimas valdyti publiką. Pasakos sekimo, pasakojimo pateikimui būdinga raiški, tačiau rami intonacija, balso moduliacija, kai kurie tempo niuansai, nuosaiki vaidyba – veido mimika, mįslinga išraiška, neplatūs rankų judesiai ir pan. Mažieji pasakotojai taip pat turėtų vengti per didelio artistiško, nesaikingo vaidinimo, „senukų“ vaizdavimo ir t.t. (Šatrauskienė, 1989). Šiems dalykams pasiekti svarbus ne tik prigimtinis pasakotojo talentas, bet ir tinkamas pasakojamosios tautosakos teksto pasirinkimas. V. Vasiliauskaitė siūlo jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams „...pasakoti humoristinius atsitikimus, anekdotus, humoristinio turinio trumpas pasakaites, trumpas pasakas su dainuojamaisiais intarpais, sakmes, padavimus, juokavimus, atvirkštiniai poteriai, atvirkštinė kalba ir pan.“ (Vasiliauskaitė, 2006, p.9).

Kalbėti, žinoma, reikia konkrečia tam tikros vietovės tarme, geriausiai ta, kuria užfiksuotas ir pasakojamasis kūrinėlis arba kurią pasakotojas geriausiai įvaldęs. Nuo tarmės taip pat priklauso kalbos struktūros, intonacijos, viso pasakojimo skambėjimas, perteikimo būdas ir net temperamentas. Paaugę pasakotojai jau patys turi siekti pasakojimo individualumo, susikurti savas stilistines priemones, žodyną, sugebėti varijuoti, parinkti šmaikštų, sąmojingą išsireiškimą,

priežodį, valdyti auditoriją, ją įtikinti pasakojimo vaizdingumu, tikrumu. Stebuklines pasakas daugelis pasakotojų seka susikaupę, mįslingai šypsodamiesi, savotiškai spinduliuodami, nevengdami teksto kartojimų, įvairiomis kalbos priemonėmis, vaizdais išryškindami jų nepaprastumą. Buitinių pasakų žodynas ir pasakojimo būdas paprastesni, „buitiškesni“, akcentuojamas didaktinis jų turinys. Padavimų tonas santūrus, iškilmingas, pasakotojai juos persako susikaupę, pagarbiai. Sakmės paprastai sakomos laisviau, kasdieniškesne kalba, čia pat samprotaujant apie pasakojamų įvykių tikrumą (Šatkauskienė, 1989).

Nei vienas folkloro ansamblis neapseina be liaudies dainų. Ne itin sudėtingų, jaunesniems vaikams nesunkiai „įkandamų“ ir jų amžių atitinkančių dainuojamosios tautosakos kūrinėlių yra iš ko pasirinkti. Tai dainelės apie gyvulėlius – daugybė apie oželį, taip pat apie kiškėlį, baronėlį, vilką, paukštelius ir kt. Formulinės dainos – grandininės ir kumuliatyvinės. Daugelis kalendorinių ypač žiemos ciklo dainelių bei žaidimų apie gyvąją gamtą ir, žinoma, beveik visa ganyto tautosaka taip pat puikiai tinka vaikų repertuarui. Vaikams itin artimas šių dainelių gyvumas, humoras ir optimizmas, savitas, vaiko psichiką atitinkantis pasaulis, toks pat kaip ir pasakose – pusiau realus, pusiau fantastinis. Drauge su naiviu nerūpestingumu į vaiko sąmonę įauga neįkyri, tačiau gili šių kūrinėlių „moralė“, kalbanti apie nuoširdumą, užuojautą gyvūnijai, darbo vertę, paklusnumą ir kitas svarbias augančiam vaikui tiesas (Šemetaitė, 2001).

Mokantis paprastų dainelių, vaikas turėtų ne tiksliai pakartoti kiekvieną garsą, bet, pajutęs pagrindinius tonus, remdamasis kalbinių intonacijų ir kirčių logika, kiek laisviau interpretuoti melodiją ar net paimprovizuoti tekstą. Artėjant prie kolektyvinio dainavimo, pirmiausia reikėtų siekti gražaus unisono. Pradinukams, kad jie pajustų bendro dainavimo džiaugsmą, beveik pakaktų ir vienbalsių dainelių. Paprasta taisyklė, kad dainelę užveda kuris nors vienas dainininkas, padės vaikams išgirsti tonaciją ir prie jos prisiderinti.

D. Račiūnaitė siūlo į repertuarą įtraukti paukščių, darbo, bet ir mintuvų, varpų, muzikos instrumentų – basetlės, smuiko pamėgdžiojimus. Jie nereikalauja didelio muzikinio pasirengimo, lavina fantaziją, įvairių tembrų suvokimą. Muzikos ritmo ir tembro lavinimui labai tiktų kūlimo spragilais skiemengarsiai. Čia galima bandyti derinti skirtingo kūlėjų skaičiaus partijas: „pats, pats“, „ubags, ubags“ (vienas), „tai tau, tai man“ ir t.t. Visiems drauge skiemenuojant atsiranda kolektyvinio žaidimo (pradinio muzikavimo) momentas, derinama įvairi artikuliacija. Galimas kūlimo garsų derinimas su tam tikrais rankų judesiais, taip pat su skudučiavimu (Račiūnaitė, 2003).

Taigi, formuojant ansamblio repertuarą, labai svarbu atkreipti dėmesį į vaikų amžių. Reikia vengti sudėtingų, vaikams „neįkandamų“ kūrinų. Vaikų liaudies dainų melodika yra nesudėtinga, neplataus diapazono, nereikalauja pratybų, techninio pasirengimo. Liaudiškas dainavimas remiasi „natūraliu balsu“. Vaikas pats turi pasirinkti patogų registrą, kuriame jo

balsas skamba natūraliausiai. Pradinukams į repertuarą turi būti įtraukiami: sakytinė tautosaka, kuri lavina vaiką įvairiapusiškai ir grojimas nesudėtingais tradiciniais muzikos instrumentais. Mokydami vaikus šokių, ratelių ir žaidimų, turime suvokti, kad labai svarbu išsaugoti jų gyvybingą natūralumą. Svarbu išryškinti kiekvieno jų žaismingumą ir kūrybingą individualybę. Teisingiausia – apsispręsti remtis vietine, ypač pačių surinkta ar perimta medžiaga. Gimtojo krašto repertuaras ne tik užtikrina prigimtinį ryšį su atliekamais kūriniais, sušildo dvasią, bet ir lemia viso kolektyvo repertuaro individualumą. Svarbiausiu vaikų folkloro ansamblių repertuaro atrankos kriterijumi tampa jo prieinamumas, galimybė ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai įtaigiai atlikti pasirinktą kūrinėlį tiek savo malonumui, tiek ir scenoje.

2.3.4. Pradinukų supažindinimo su folkloru etapai

Tradicinėje kaimo aplinkoje liaudies kūrybos įvairovė vaikui atsiverdavo palaipsniui, vystantis jo suvokimui. Liaudis išlaikė daugelio tipų kūrinėlių, kurie buvo skirti vieno ar kito amžiaus vaikams. Kad pažintis su liaudies kūryba ir meninis auklėjimas, pasitelkiant ją, turi atitikti vaiko amžių, jo sąmoningumą, galimybes bei polinkius, moko ir šių dienų pedagogika. Taip reikėtų organizuoti ir folkloro kolektyvo užsiėmimus bei veiklą. V. Šatkauskienė išskiria du pažinties su folkloru etapus:

1. ikimokyklinio ir jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai;
2. vidutinio ir vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikai.

Pradinis vaikų pažinties su tradicine liaudies kūryba etapas turėtų remtis žaidimu, turint omenyje ne vien šios kūrybos rūšis – žaidimą, bet ir patį vaiko santykį su folkloru. Be didesnių valios pastangų, nesąmoningai, žaisdamas vaikas patenka į turtingą folkloro pasaulį. Toks kelias pats prieinamiausias jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams, nes labiausiai atitinka jų psichinio išsivystymo tarpsnį, polinkius, poreikį žaisti, judėti, juoktis, fantazuoti, bendrauti, pažinti aplinkinį pasaulį (Šatkauskienė, 1989 p. 9).

Kalbant apie dainavimą, etnomuzikologai išskiria du pradinio dainavimo mokymo etapus. *Pradinio etapo* tikslas yra – dainavimo įgūdžių suformavimas, klausos ir balso lavinimas. Klausia ir dainavimo įgūdžiai pradeda vystytis klausantis kalbos intonacijų, ypač raiškios, ritmuotos kalbos, kurios ritmiškumą vaikai labai gerai jaučia, nesunkiai atkartoja ir mėgsta. Tokiu ritmišku skandavimu vaikai išsako daugelį erzinimų, skaičiuočių, žaidimų tekstų. Mokytis dainuoti galima būtų pradėti nuo kūrinėlių, pagrįstų pereinamąja tarp kalbinės ir dainuojamosios deklamacija, pačios kalbos ritmu bei intonacijomis, prasminių žodžių akcentavimu. Tam tikras „muzikinis“ skambėjimas čia išgaunamas ilgiau tęsiant kirčiuotus skiemenis, juos ištariant aukštesne intonacija, atitinkamu garso stiprumu, o nekirčiuotus – susmulkinant ritmiškai, nuleidžiant garsą. Ypač parankūs šiuo požiūriu yra gamtos garsų, visų pirma paukščių balsų

pamėgdžiojimai, kurių mokytis vaikai turėtų įsiklausę gyvo paukštelio balso (Šatkauskienė, 1989).

Antrasis etapas – įvairių vaikų dainelių mokymas. Palaiptiesiems reikėtų pereiti prie labiau apibrėžto garso ir paprasčiausios melodijos ritmiško intonavimo mažosios tercijos, didžiosios sekundos garsais (tokia neišvystyta melodika būdinga kai kuriems gyvūnijos apdainavimams, ganymo šūksniams, piemenėlių formulinėms dainelėms) (Šatkauskienė, 1989). Šių dainelių dėka (labai daug kartų kartojant tą patį melodijos motyvą) į vaikų sąmonę „įsėda“ būdingiausios lietuvių folkloro intonacijos. Dainuojant kumuliatyvinės dainas stiprėja vaiko atmintis, mąstymas (juk įvairius veiksmus ir dainelės „veikėjus“ reikia išskaičiuoti atbulai). Šių dainų dėka lavėja ir kvėpavimo reguliavimas: vaikas pripranta orą laikyti ne trumpoms melodijos atkarpelėms, o ilgesniam laikui – nuo dainos pradžios iki pabaigos, kol išdainuoja visą tekstą (Račiūnaitė, 2003). Vėliau galime parinkti ir sudėtingesnių dainelių, plečiant jų intervaliką, dainavimo diapazoną, įvairinant ritmines struktūras. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad svarbu kuo ilgiau vaikus dainuoti mokyti individualiai, neskubėti jų jungti į didesnę ansamblį, kol vaikai nesugeba reikiamai intonuoti reikiamai intonuoti garsų. Būriu skambant neapibrėžtam aukštumui ir tonacijai, genda vaikų klausa. Kita vertus, dainuojant pavieniui, lengviau perprasti elementariausius melodinio varijavimo dėsnumus.

Pradiniame etape vaikai galėtų susipažinti su kai kuriais paprasčiausiais muzikos instrumentais, vadinamais piemenų instrumentais. Suvokiama, kas tai yra muzikinis garsas, teikia kiekvienas daiktas, kurį užgavus išgirstamas skirtingas skambesys. Tokios paskirties yra elementariausi muzikos instrumentai, vadinami saviskambiai ir dažnai sutinkami piemenų aplinkoje – skrabalas, varpelis, terkšlė ir kt. Juos sujudinus ar užgavus kokia nors lazdele išgaunami įvairių atspalvių garsai. Čia pasitelkiamos įvairios ritminės formulės, kurias kartojant, grupuojant pastebimai lavėja ritmo suvokimas. Nesudėtingi ir kai kurie pučiamieji instrumentai – švilpukai, skudučiai, birbynėlės, lamzdeliai. Pučiant paprastus švilpukus su viena skylute, tam tikra įvairaus stiprumo ir ilgumo oro srovė. Švilpukas su keliomis skylutėmis, atitinkamai jas dengiant, galima išpūsti ir paprastą 2-3 garsų melodiją. Kitoks skambesys išgirstamas pučiant paprasčiausią birbynėlę, kurią kiekvienas gali pasidaryti, tarkim, iš šiaudo. Čia vaikai pirmiausia galėtų išmokti laisvai improvizuoti, imituoti paukščių balsus, „tirliuoti“, išgalvotas melodijas ir tik vėliau išmokti groti vieną ar kitą konkretų kūrinėlį (Šatkauskienė, 1989).

Pasakų pasaulis – vienas gražiausių, turtingiausių liaudies kūrybos vaisių, kuriuo mėgaujasi kiekvienas vaikas, vos pradėjęs susivokti. Susipažinęs su pasakų herojais, jis ir pats ima fantazuoti, kurti, žaisdamas „gyventi“ pasakiškame pasaulyje drauge su pamėgtais personažais. Niekas taip nelavina vaiko vaizduotės kaip pasaka. Liaudies pasakotojai gana griežtai diferencijuodavo pasakas pagal vaiko amžių – patiems mažiausiems sekdamo apie

gyvulėlius ir paukštėlius (gyvulinės formulinės pasakos), daugiau paaugusiems – apie karalaičius ir karalaites (stebuklinės pasakos) ir t.t. Nuo pat mažens jie skiepydavo vaikui, kad reikia mylėti žvėrelius ir paukštėlius, padėdavo suprasti, artimiau pajusti supančią gamtą, pažinti kaip ją gyva, savo kalba kalbantį organizmą. Drauge jos mokydavo skirti gėrį ir blogį herojų poelgiuose, išjuokdamos tinginius, išaukštindamos darbščiuosius (pasakos apie pamotę ir podukrą), ugdė gebėjimą užjausti skriaudžiamuosius, paklusnumą ir gerumą, brolių ir seserų tarpusavio pagarbą. Sakmėse ir padavimuose atskleidavo atskirų artimiausios aplinkos objektų, reiškinių atsiradimo „istoriją“ ar „teoriją“.

Patiems vaikams bandyti jėgas pasakojant lengviausia nuo tų kūrinėlių, kuriuos jie nuo vaikystės gerai pažįsta – nuo gyvulinių pasakėlių („Katinėlis ir gaidelis“, „Gaidelis ir vištytė“ ir kt.). Nereikėtų baimintis, kad daugelis šių kūrinėlių skirti patiems mažiausiems, atvirkščiai – tarkim, septynerių metų vaikas jas gali sekti jaunesnei „auditorijai“, nes tik esant pasakotojui ir klausytojui iš tikrųjų atgyja pasaka. Tačiau užsiėmimų metu reikėtų susipažinti ir su labai išplėtotomis, sudėtingesnėmis pasakomis bei kitų žanrų pasakojamąja tautosaka – jas skaityti, nagrinėti, stengtis suvokti jų grožį ir prasmę. Mokantis pasakoti, lavėja vaiko atmintis, turtėja kalba, ji tampa išraiškinga, gyva, graži, priprantant prie tam tikrų formulių – taisyklinga. Tobulėja ir pati kalbėsena. Reikia mokytis ne atmintinai perskaityti, padeklamuoti tekstą, bet pasakoti, sekti pasaką. Šiuos įgūdžius formuoti galėtų padėti ne tik konkrečių tautosakos siužetų, bet ir vaizdingi girdėtų nutikimų, pačių vaikų išgalvotų istorijų pasipasakojimai (Šatkauskienė, 1989).

D. Račiūnaitė taip pat siūlo vaikų supažindinimo su folkloru keletą etapų. *I etapas* (I – II kl.). Mažosios tercijos intonacijos (arba sol – mi) pajutimas arba perėmimas. Tam tinka tik monodinės prigimties dainelės (taip pat lopšinės, kykavimai, žaidinimai ir kt.), o ne dvibalsių dainų pirmas balsas, pagrįstas tercijos intonacija. Patartina šio amžiaus vaikams dainuoti daug grandininių dainų, kurios atliekamos dialogo forma. Tokio, tipo dainos ne tik padeda gerai išmokti minėtą intonaciją, lavina atmintį bei reakciją, padeda vystyti vaikų kvėpavimui. Ritmo lavinimui naudotini autentiški būdai. Tam skirti rateliai „Vai išeiki, oželi, ant ulyčios šokti“ (su patrepėjimais), „Aviža prašė dirvonų išarti“ (su plojimu), šokis „Oželis“ ir kt. Nederėtų pamiršti ir tradicinių kūlimo spragilais, velėjimo, taip pat varpų skambesio pamėgdžiojimų. Perimant ritmiką, ypač svarbūs skudučiai. Skudučių muzika – tai visa lietuvių ritmikos mokykla. Iš pradžių reikėtų susipažinti su visomis galimomis skudučių muzikos ritminėmis formulėmis, garso išgavimo principu, o tada jau bandyti muzikuoti (lavinti koordinaciją, ansambliško pojūtį). *II etapas* (III kl.). Nuo skudučių sutartinių nelabai sudėtinga pereiti prie vokaliųjų sutartinių, pagrįstų paralelių sekundų sąskambiais. Lietuvių (o ir pasaulinėje) kultūroje sutartinės vertinamos kaip unikali dainų rūšis. Tai mūsų nacionalinis pasididžiavimas, todėl privalome

pajusti jų vertę, prasmę ir grožį. Sekundos intervalas, dainavimas paralelėmis sekundomis neturėtų vaikams kelti siaubo, o tik pasigėrėjimą, paveldėtą iš protėvių. Dėl to ir reikia, kad vaikai priprastų prie sekundų kuo anksčiau, kad susigražintų mūsų tėvų kartos prarastą jų grožio pojūtį. Sutartinės, pradedant paprastesnėmis, turėtų skambėti visą mokymosi laikotarpį. *III etapas* (IV – V kl.) Bendrame vaikų žinių kontekste jau galima plačiau aiškintis kalendorinių švenčių ciklą. Būtina susipažinti su Kalėdų, Užgavėnių, Velykų, Sekminių, Joninių ir kitų svarbesnių švenčių apeigomis, dainomis, žaidimais. Kalendorinio rato kontekste pateikti ir darbo bei šeimos švenčių papročius, dainų ir t.t. Tuo pačiu susipažinama ir su įvairiomis dermėmis. Kiekvieno regiono mokiniai turėtų perimti būtent savo krašto dainavimo tradicijas (tai padaryti būtų lengviau, jei mokiniai pabandytų užrašyti tautosaką iš senelių, artimesnių kaimynų) (Račiūnaitė, 2003).

Dėl vaikų folkloro rūšių bei žanrų susipynimo nesunku išvengti tam tikrų įgūdžių lavinimo kuriuo nors vienu būdu, pavyzdžiui, dainavimo – vien dainomis. Atvirkščiai, visą vaikams skirtą liaudies kūrybos palikimą galima pasitelkti kompleksiskai, užsiėmimo metu dainelę keisti žaidimu ir t.t. Juolab, kad skirtingos folkloro rūšys dažnai ugdo tuos pačius pradus: *kalbos raiškumą* – patarlės, mįslės, skaičiuotės žaidimai, pasakos; *mąstymą, pažinimą* – mįslės, skaičiuotės, žaidimai, pasakos, sakmės, gamtos garsų pamėgdžiojimas; *muzikinius įgūdžius* – gamtos garsų pamėgdžiojimai, erzinimai, dainelės, žaidimai, instrumentiniai kūrinėliai (Šatkauskienė, 1989).

Dėsninga, kad atskiri tautosakos žanrai turi įtakos įvairių vaiko asmenybės pradų plėtočiai. Kita vertus, mokantis atskirų folkloro kūrinėlių, šį procesą reikėtų derinti su naujų gamtos, visuomenės reiškinių pažinimu. Paukščių balsų pamėgdžiojimai turėtų padėti skirti paukščius, jų giesmeles, mįslės – giliau pažinti įvairių daiktų, reiškinių ypatybes. Daugiau naudos vaikams duos nuoseklesnis įsigilinimas į vieną pasirinktą reiškinį, jo pažinimas. Todėl ir kolektyvui sustiprėjus, rengiantis pasirodymams ar vakaronėms geriau yra orientuotis į konkrečios tematikos programą. Nors pradiniame etape vaikams ir nebūtina atskirai akcentuoti, tačiau mokantis ir interpretuojant bet kurią tautosakos rūšį, kiekvieną kūrinėlį, reikia pratinti laikytis konkrečios vietos tarmės, lokaliųjų atlikimo ypatybių, žanro specifikos.

Liaudis yra sukūrusi gausybę smulkesnės ir stambesnės apimties kūrinėlių, kuriuos vaikai nesunkiai suvokia ir interpretuoja. Norint išmokti dainuoti ar groti kuriuo nors paprastesniu muzikos instrumentu, vaikui nebūtinas specialus pasiruošimas, nereikia pažinti muzikos rašto. Žaidimams nereikalinga speciali įranga, sunkiai gaunamos priemonės, žaisti galima beveik visur ir visada. Tas pats pasakytina ir apie vaiko sąmoningumo lygį atitinkantį folkloro turinį. Daugelio jaunesniojo mokyklinio amžiaus tarpsnio vaikams skirtos suaugusiųjų kūrybos bei jų pačių kūrinėlių rūšys ir žanrai persipynę – tarkim, kai kurie to paties tipo formuliniai siužetai yra

užfiksuoti kaip dainelės, pasakos, žaidimai, dainelės apie gyvulėlius kitur yra žaidžiamos, skaičiuotės vienur skiriamos prie smulkiosios tautosakos, kitur – prie žaidimų, dalis esančių dainų, žaidimų priklauso darbo bei kalendorinei tautosakai ir pan. Tai nenuostabu, nes daugelis šių kūrinėlių savo paskirtimi ir struktūra yra labai giminingi, beveik visuose juose labai ryškus žaidybinis pradas, humoras ir optimizmas, pažintis, tačiau be galo šiltas ir pagarbus prisilietimas prie gamtos reiškinių, aplinkos.

3. ETNINIO UGDYMO GALIMYBIŲ GERIAUSIUOSE LIETUVOS VAIKŲ FOLKLORO ANSAMBLIUOSE TYRIMAS

3.1. Folkloro ansamblių vadovų apklausos interviu kokybinis tyrimas

3.1.1. Tyrimo organizavimas ir eiga

Siekiant iširti etninio ugdymo galimybes pradinių klasių vaikų folkloro ansamblyje, buvo atlikti 2 tyrimai: I kategorijos vaikų folkloro ansamblių vadovų anketinis interviu (ekspertų metodas) ir vaikų folkloro kolektyvų repeticijų stebėjimas. Pagal Lietuvos liaudies kultūros centro pateiktus duomenis (2007) Lietuvoje yra 12 aukščiausios kategorijos folkloro ansamblių, kuriuose dalyvauja 6 – 12 metų vaikai: 7 kolektyvai priklauso švietimo įstaigoms, o 5 ansambliai atstovauja kultūros įstaigas. Tyrimui buvo pasirinkti visi I kategorijos vaikų folkloro ansamblių vadovai, kurie su vaikų kolektyvais dirba daugelį metų. Tikimasi, kad interviu padės išsiaiškinti efektyviausius darbo metodus, būdus vadovaujant pradinių klasių vaikų folkloro kolektyvui.

Pirmasis tyrimas – vaikų folkloro ansamblių vadovų apklausa – buvo atliekamas 2008 metų balandžio – rugsėjo mėnesiais. Vykdamas šį tyrimą, apklausta 12 vaikų folkloro kolektyvų vadovų: po 1 – iš Vilniaus, Klaipėdos, Druskininkų miestų, 4 iš Kauno miesto ir rajono, bei po 1 iš Kėdainių, Rokiškio, Telšių, Molėtų, Utenos rajonų. Iš jų 50 % į anketos klausimus atsakė raštu, o kiti apklausti žodžiu. Respondentų darbo stažas su vaikų folkloro ansambliais yra nuo 13 iki 22 metų.

Tiriamiesiems buvo pateiktas interviu, kurį sudarė aštuoni klausimų blokai, siekiant išsiaiškinti, kaip organizuoti darbą vaikų folkloro ansamblyje:

1. Vaikų atranka ir įtraukimas į ansamblio veiklą.
2. Tradicinio dainavimo mokymo pakopos, būdai ir metodai.
3. Mokymas groti tradiciniais muzikos instrumentais.
4. Choreografinio folkloro naudojimas ansamblyje.
5. Smulkiosios ir pasakojamosios tautosakos panaudojimas.
6. Repertuaro formavimas.
7. Folkloro ansamblio veikla.
8. Klausimai vadovui.

Klausimyną sudarė 118 atvirų klausimų (žr. priedus Nr.1), siekiant išsiaiškinti, kaip dirbti su vaikais, pradedančiais lankyti folkloro ansamblių.

Pirmojo klausimyno bloko tikslas – sužinoti, kokias vadovai naudoja priemones kviesdami naujus vaikus į ansamblių, kokio amžiaus priimami vaikai į kolektyvą, kaip stengiamasi sudominti juos folklorine veikla. Pasidomėta, ar visi norintys yra priimami į

ansamblį, ar yra taikomi atrankos kriterijai. Taip pat buvo svarbu išsiaiškinti būdingiausius repetitijų modelius ir darbo pobūdį su naujai atėjusiais vaikais.

Antrojo bloko klausimais siekiama išsiaiškinti tradicinio dainavimo mokymo pakopas, metodus, atskleisti vaiko folklorinio balso formavimo ir ansamblių dainų vedančiųjų ruošimo principus. Išsiaiškinamos sutartinių atlikimo galimybės pradinių klasių vaikų folkloro ansambliuose.

Trečiasis klausimyno blokas nagrinėja grojimo tradiciniais muzikos instrumentais galimybes. Išsiaiškinama, kokiais instrumentais mokomi muzikuoti pradinukai, koks atliekamas repertuaras ir tradicinio grojimo mokymo būdai.

Ketvirtasis klausimyno blokas atskleidžia choreografinio folkloro panaudojimo ansamblyje galimybes. Išsiaiškinama, kokios šio folkloro rūšys yra tinkamos dirbant su pradinukais, kokia yra darbo metodika, pradedant mokyti vaikus šokio žingsnelių ir tradicinės polkos.

Penktasis blokas aprėpia klausimus, susijusius su pasakojamąja bei smulkiąja tautosaka. Atskleidžiamas santykis su šia folkloro rūšimi repetitijų ir koncertų metu. Analizuojama, kokiais kriterijais vadovaujasi vadovai, atrinkdami gerus pasakotojus, koku tikslu dirbant su vaikų kolektyvu naudojami smulkiosios tautosakos kūriniai.

Šeštuoju klausimų bloku išsiaiškinami pradinių klasių mokiniams rekomenduotino ir kolektyvuose naudojamo repertuaro šaltiniai, jo formavimo principai. Atskleidžiami supažindinimo su nauju kūrinio būdai. Domėtasi, ar formuojant repertuarą yra atsižvelgiama į tarmes, regiono tradicijas. Pasidomėta, kokiam folkloro žanrui vadovai skiria prioritetus dirbdami su pradinukais, koks yra tradicinio folkloro santykis su šiuolaikine muzika ansambliuose.

Septintuoju klausimų bloku apžvelgiama vaikų folkloro ansamblių veikla: kiek parengiama per metus koncertinių programų, kiek realiai kolektyvai koncertuoja, ar patys inicijuoja etnokultūrinius renginius, kokios ansambliuose yra nusistovėjusios tradicijos, kokiomis priemonėmis populiarinama etninė kultūra.

Aštuntasis blokas – tai klausimai vadovui, atskleidžiantys intelektualinius ir materialinius resursus, kuriais naudojasi savo veikloje kiekvienas kolektyvas. Pateikiant klausimus vadovams domėtasi, kokie veiksniai įtakoja pasiektus aukštus rezultatus Respublikoje ir kokia jų darbo vizija ateičiai, ugdant vaikų tautinį identitetą.

3.1.2. Tyrimo rezultatų analizė

Atliekant tyrimą, buvo apklausti Aukštaitijos (4), Žemaitijos (1), Dzūkijos (1), Mažosios Lietuvos (Klaipėdos krašto) (1) regionų vaikų folkloro ansambliai. Suvalkijos regione I kategorijos vaikų folkloro ansamblių nėra. Pastebėta tendencija, kad aukščiau minėtieji

kolektyvai atstovauja savam regionui ir atlieka šiam kraštui būdingą folklorą. Tačiau šiek tiek kitaip yra su didžiųjų miestų kolektyvais. Kauno (3) ir Vilnius (1) miestų folkloro ansambliai atlieka įvairių regionų folklorą. Tik vienas kolektyvas „Serbentėlė“ iš Domeikavos (Kauno r.) savo programose naudoja dzūkišką repertuarą todėl, kad patys tame krašte organizuoja ekspedicijas ir turi sukaupe daug medžiagos. Daugelis iš apklaustųjų kolektyvų atstovauja Aukštaitijos regioną.

Visi tiriamieji ansambliai yra gana gausūs. Vaikų skaičius juose svyruoja nuo 14 iki 101, iš jų – pradinukų nuo 6 iki 58. Gausesni ansambliai mokyklose, nes ten yra didesnė galimybė pakviesti vaikus. Didžiausiais ansamblis (101 narys) – „Serbentėlė“ (Kauno r.). Su šiuo kolektyvu vadovė dirba keliomis grupėmis.

Vaikų atranka ir priėmimas į folkloro ansamblį. Į folkloro ansamblius vaikai priimami įvairaus amžiaus, t.y. nuo 3 iki 7 metų. Kaip teigia vadovai, „...kuo anksčiau vaikas ateina į ansamblį, tuo lengviau su juo yra dirbti“ (Nemčinskienė B.). Tačiau trimečiai vaikai ateina į kultūros įstaigų kolektyvus, o mokyklų ansamblius pradeda lankyti mokinukai nuo 6 – 7 metų.

Vaikų pakvietimas į ansamblį vyksta įvairiai. Kolektyvo „Kupolytė“ vadovė dirbdama darželyje dažniausiai pakvietimus įteikia tiems vaikams, kurie pavasarį atsisveikina su darželiu ir išeina į mokyklą. Jos teigimu, pakviesti į ansamblį vaikai „...dažniausiai ateina visi“ (Kiškienė E.). Į kultūros centrų ansamblius vaikus atveda tėveliai arba atsiveda draugai. Keturi vadovai teigė, jog norėdami pakviesti naujus vaikus, informaciją pateikia mokyklose arba laikraštyje. Dažniausias ir efektyviausias kvietimo būdas (6 respondentai) – kai vadovai patys eina į mokyklų pirmąsias klases ir atsirenka vaikus arba pakviečiami asmeniškai pažįstami vaikai.

Kviesdami naujokus, vadovai stengiasi juos sudominti folklorine veikla pasakodami apie ansamblio pasiekimus, parodydami gražiausius pavyzdžius koncertuodami su vyresniaisiais kolektyvo nariais. Vienas labai svarbus vaikų atėjimo į ansamblį kriterijus - *tėvų požiūris*. Kaip teigia respondentai „... kur tėvai pakreips, ten vaikas eis. Jei tėvai nukreipia ir jiems tai įdomu, tai vaikas gana ilgai lanko. Dažniau mūsų tėvų suvokimo nebuvimas – pats didžiausias stabdis burtis ansambliams“ (Kiškienė E.). Jeigu į ansamblį ateina vaikai vyresni negu 12 metų, vadovai juos priima, „...svarbiausia, kad vaikas to labai norėtų“ (Dovydavičiūtė D.).

Apklausiant respondentus, paaiškėjo, kad atrenkant į kolektyvą vaikus vadovai jokių kriterijų netaiko ir priima visus norinčius. Svarbiausiu kriterijumi vadovai laiko vaikų norą žaisti, dainuoti, muzikuoti ir įdomiai leisti savo laisvalaikį. Pasak apklaustųjų, ansamblis yra vienintelė vieta, kur žmogus gali susipažinti su savo tautos savastimi. Problema yra ta, kad šiuolaikinį vaiką sudominti liaudies menu yra labai sunku, todėl vadovams tenka dirbti su įvairių gebėjimų pradinukais, kurie nusprendžia lankyti ansamblį. Analizuojant interviu anketas, paaiškėjo, kad nauji nariai į ansamblius priimami net neturintys muzikinės klausos. Kaip teigia

respondentai, jeigu vaikui nesiseka dainuoti (o tai galima pamažu išlavinti), jis gali save realizuoti ir išreikšti kituose folkloro žanruose: choreografijoje, pasakojamojoje tautosakoje, grodamas tradiciniais muzikos instrumentais.

Į klausimą, ar visi naujokai, atėję į ansamblį lieka jame, vienareikšmiškai buvo atsakyta, kad didžioji dauguma vaikų lieka ir „užsikabina“, „nubyra“ tai tik labai mažas procentas. Galima spręsti, kad tik nuo vadovo sugebėjimo „uždegti“ vaikus folkloru priklauso ansamblio stabilumas ir išlikimas.

Susiformavus naujoms ansamblių grupėms, vadovai nusprendžia, kaip organizuoti darbą. Keturi respondentai teigė, kad su naujokais tam tikrą laiko tarpą dirba atskirai (atsižvelgiant į vaikų gebėjimus). Vėliau (vadovo nuožiūra) mažieji jungiami prie vyresniųjų grupės. Du vadovai individualiai su naujokais dirba apie du mėnesius, po to vaikai pamažu savaime įsilieja į vyresniųjų kolektyvą. Didžiuosiuose kolektyvuose („Kaukutis“, „Serbentėlė“, „Čiučuruks“) naujokai prie vyresniųjų grupių nėra jungiami, šie vaikai lavinami savo amžiaus grupėje. „Kaukučio“ ansamblio paruošiamoji grupė, kurią lanko 1-3 klasės vaikai, nekonzertuoja. Likusieji 5 respondentai tvirtina, kad naujai atėjusius į ansamblį vaikus per pirmą repeticiją jungia prie didžiųjų grupės. Šiuo atveju mažiukams vadovai pataria stebėti didžiuosius draugus ir iš jų mokytis. Kauno I - osios muzikos mokyklos folkloro ansamblio „Sauluva“ nariams vyksta individualios liaudies dainavimo ir muzikavimo pamokos, todėl naujokai gali pakankamai greitai įsilieti į kolektyvą.

Pradėjęs lankyti kolektyvą, vaikas turi adaptuotis nepažįstamoje aplinkoje. Respondentai teigė, kad naujokų adaptacijai didelės reikšmės neteikia. Vaikai patys greitai susidraugauja ir tampa viena didele šeima. Tačiau kai kuriais atvejais vadovas vis dėl to turi būti išradingas, supažindindamas vaikus vienus su kitais, padėdamas vaikui greičiau tapti naujos bendruomenės nariu, jis turi įvertinti vaiko emocines būsenas, gebėjimą bendrauti naujoje aplinkoje. Galimi susipažinimo variantai: pirmoje repeticijoje vaikas prisistato – pasako savo vardą stovėdamas ratelyje su kitais, arba vadovai patys pristato kolektyvui naujokus. Mažiesiems svarbus bendravimas ne tik su bendraamžiais, bet ir su kolektyvo senbuviais. Respondentų teigimu, dėl bendravimo su naujais kolektyvo nariais nėra iškilę jokių problemų. Vyresnieji gana draugiški – kelionių ar koncertų metu globoja jaunesnius. Dviejuose kolektyvuose procesas vyksta atvirkščiai – mažiukai „vadovauja“ vyresniesiems. Tai priklauso nuo vaikų būdo ir nuo mikroklimato ansambliuose. Kai į ansamblį naujokai ateina su savo draugais, pripranta greičiau, nes nesijaučia vieniši. Bendravimas su kitais kolektyvo nariais daugeliu atveju priklauso nuo atėjusio vaiko komunikabilumo. Sveikam ir draugiškam kolektyvui suformuoti dažnas vadovas vasaros metu organizuoja stovyklas, kuriose vaikai daug laiko praleidžia kartu.

Atėjus vaikui pirmą kartą į repeticiją, svarbu išsiaiškinti jo galimybes. Kai kurie respondentai (8) teigia, kad vaikų galimybės atsiskleidžia repeticijų metu, todėl specialiu perklausų naujokams nedaro. Tačiau vaikų galimybėms atsiskleisti reikalingas tam tikras laiko tarpas. Su mažiukais daug kalbama, pristatomi įvairūs folkloro žanrai, todėl po kurio laiko kiekvienas pats atranda, ką jis norėtų daryti. Ugdymo metu stebint vaikus išaiškėja, ką jis labiau mėgsta, kas jam geriau sekasi, stengiamasi išvelgti jų asmens savitumą. Už pasiekimus naujokai yra pagiriami, paskatinami. Šioje situacijoje vadovo pareiga – padėti, padrašinti ir suteikti galimybę pasireikšti išskirtiniams talentams.

Kita grupė vadovų (4) repeticijų metu stebi naujai atėjusius pradinukus, leidžia laisvai pasirinkti ir padainuoti vaikams žinomą dainą. Taip patikrinama vaiko klausa, diapazonas ir tembras. Pasak šių respondentų, naujokų galimybes išsiaiškinti lengviausia per bendrus žaidimus, dainuojant visiems drauge, duodant užvesti visiems iš eilės tą pačią dainą. Kaip teigia „Serbentėlės“ vadovė, „...su mažais vaikais labai lengva. Reikia duoti jiems pasierzinti, per repeticijas jie vienas kitą gali ir „nuerzinti“. Tokiu būdu silpnai dainuojantieji išsidrašina ir greitai pradeda garsiai dainuoti drauge su kitais vaikais. Dažniausiai būna taip: jei vaikas gerai kalba, yra drašus, tai paprastai jis neblogai ir dainuoja“ (Bradauskienė D.).

Folkloro ansamblių vadovams iškyla svarbus klausimas, kaip organizuoti ir planuoti repeticijas su naujai ansamblių lankančiais vaikais, kad darbas turėtų rezultatus? Respondentai teigia, kad specialaus mokymo standarto ar modelio susikūrę neturi, tačiau visi pasidalijo darbo su pradinukais patirtimi. Apklaustieji akcentuoja, jog pradinukų lavinimo pradinis etapas folkloro ansamblyje atrodo tarsi žaidimas. Keturių ansamblių vadovai leidžia vaikams (ypač mažiesiems) patiems pasirinkti, ką jie nori daryti. „Per pirmąsias repeticijas naujieji nariai gali būti tik stebėtojai ir klausytojai. Jeigu vaikai yra drašūs, tai į darbo procesą įsijungia iš karto, jeigu ne – jiems nėra daromas spaudimas, gali tiesiog repeticiją stebėti iš šalies. Vėliau naujokai dažniausiai patys susiranda, prie ko sėdėti ar stovėti, kam įsikibti į ranką ir pan.“ (Nemčinskienė B.). Tačiau ir šioje situacijoje vadovas stengiasi kryptingai siekti repeticijoje užsibrėžto tikslo.

Atlikus interviu analizę, galima išskirti keletą vaikų lavinimo elementų, kuriuos respondentai taiko ugdymo proceso pradžioje. Dažniausiai (7) vadovai darbą pradeda *vaikų balsų lavinimu bei formavimu*. Pasak apklaustųjų, šiame procese galima pasitelkti piemenų dainas, pasierzinimus, paukščių balsų pamėgdžiojimus. Tačiau to neužtenka, nes norint, kad vaikais gerai valdytų balsą, reikalingas *taisyklingas kvėpavimas*, kurio svarbą pabrėžia visi (12) respondentai. Taisyklingam kvėpavimui formuoti (ypač kvėpavimui diafragma) tinka muzikinio lavinimo praktikoje taikomi įprastiniai pratimai (pvz.: vaiko guldymas ant suolo, „baliono pūtimas“ ir t.t.). *Dikcijai ir artikuliacijai* lavinti vadovai (2) naudoja vienskiemenes daineles (pvz.: „Šarkela varnela“), patarles, greitakalbes. Lavinant vaikų *muzikinio ritmo pojūtį*, atliekami

darbo, mintuvų, varpų, kūlimo spragilais skiemengarsiai, smulkiosios tautosakos elementai – skaičiuotės. Nemaža dalis apklaustųjų (5) šalia balso formavimo, kaip pradinį vaikų lavinimo elementą įvardija *liaudies žaidimus ir ratelius*. Žaisdamas ir įsijausdamas į žaidimus, vaikas nejučia patenka į turtingą folkloro pasaulį, žaidimai labiausiai atitinka pradinukų psichinio išsivystymo tarpsnį, polinkius, poreikį žaisti, judėti, juoktis, fantazuoti, bendrauti, pažinti. Visi aukščiau išvardinti pradinio lavinimo elementai įsiterpia į atskiras repeticijos dalis: dainavimą, šokimą, muzikavimą. Vadovų teigimu, repeticijose būtina folkloro žanrų įvairovė todėl, kad vaikai yra maži, jiems vieną dalyką ilgai mokyti nusibosta, nebesukoncentruoja dėmesio. Kad nejaustų darbo monotonijos, pradinukams turi būti nuolat įdomu, todėl vadovai stengiasi repeticijose įvesti žaidybinius pratimus iš įvairių folkloro žanrų. Taigi, analizuojant interviu anketinius duomenis, galima išskirti būdingiausių repeticijos modelių:

1. Intonacinio ir vokalinio lavinimo pratimai;
2. Dainavimas (naujos dainos mokymas ir išmuktų kartojimas);
3. Žaidimai;
4. Šokio žingsnelių mokymasis;
5. Šokimas.

Kaip teigia respondentai (6), retsykais įprastinio repeticijos modelio nesilaiko. Būna ir taip, kad užsiėmimų metu tik šokama arba tik dainuojama. Kolektyvų repeticijų trukmė būna 45 – 90 min.

Apibendrinant pirmąjį klausimyno bloką apie vaikų atranką ir įtraukimą į folkloro ansamblio veiklą, galima teigti, kad į kolektyvą yra priimami visi norintys vaikai, net ir tie, kurie neturi išlavintos muzikinės klausos. Naujus ansamblio narius vadovai pakviečia iš vaikų darželių priešmokyklinių grupių, pradinė mokyklų, spaudos ir skelbimų pagalba. Su naujai atėjusiais vaikais ansamblių vadovai tam tikrą laiko tarpą dirba atskirai arba iš karto jungia prie vyresniųjų kolektyvo narių. Vaikų gebėjimai ir galimybės išsiaiškinamos repeticijų metu stebėjimo būdu arba paprašoma atlikti pačių pasirinktą kūrinėlį. Naujų narių ugdymo proceso pradžioje mokoma taisyklingo kvėpavimo, lavinamas ir formuojamas natūralus balsas. Visa tai vaikams stengiamasi pateikti žaidybine forma. Repeticijose vyrauja folkloro žanrų įvairovė.

Dainuojamasis folkloras. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog visuose kolektyvuose darbas su vaikais pradedamas balso lavinimu ir formavimu. Todėl yra labai svarbu išsiaiškinti, kokiais principais, metodais, pakopomis vyksta tradicinio dainavimo mokymo procesas.

Respondentai išskiria šias tradicinio dainavimo mokymo pakopas (žr. lentelę Nr. 1)

Vaikų tradicinio dainavimo įgūdžių formavimo pakopos (N=12)

Tradicinio dainavimo pakopos	Vaikų gebėjimai	Folkloro pavyzdžiai
Ankstyvasis arba pirminis	<p>Natūralaus balso pajautimas: išmokti įsiklausyti į savo balsą; atverti balsą; išmokti išgirsti kito balsą; tiksliai intonuoti; išmokti lygaus vienbalsio dainavimo.</p> <p>Dainos nuotaikos pajautimas: išmokti dainuoti tyliai, įsiklausant į dainos melodiją, žodžius; aptarti dainos nuotaiką, siužetą.</p>	<p>Žaidimai su dainuojamaisiais intarpais, šūksniai, dialogai, erziniai, skaičiuotės, trumpos vienbalsės, kumuliatyvinės dainos</p> <p>Ramesnės vaikų dainos, kalendorinės dainos</p>
Vidurinis – dvibalsis dainavimas	<p>išmokti užvesti dainą; išmokti pritarti („turavoti“)</p>	Dvibalsės vaikų dainos, dainos apie gamtą
Daugiabalsis dainavimas – sutartinių giedojimas	Savarankiškai tiksliai intonuoti sutartinės melodiją, išlaikyti ritminę formulę.	Kolektyvinės ir darbo sutartinės

Ankstyvosios arba pirminės dainavimo pakopos tikslas – vaiko dainavimo įgūdžių suformavimas, klausos ir balso lavinimas. Svarbu kuo ilgiau vaikus mokyti dainuoti individualiai. Kol naujokai nesugeba reikiamai intonuoti garsų, pasak respondentų, nereikia skubėti jų jungti į didesnę ansamblį. Artėjant prie kolektyvinio dainavimo, reikėtų siekti gražaus unisono.

Viduriniąją dainavimo pakopą siekiama išmokyti vaikus tradicinio „turavojimo“, t.y. dainavimo dviem balsais. Nors, kaip teigia etnomuzikologai, pradinukams bendro dainavimo džiaugsmo pajautimui beveik pakaktų ir vienbalsių dainelių, tačiau praktika rodo visai ką kita – ansamblių vadovai stengiasi kuo greičiau vaikus išmokyti tradicinio tarimo dainai.

Trečioji dainavimo pakopa – sutartinių giedojimas. Lietuvių kultūroje sutartinės vertinamos kaip unikali dainų rūšis, todėl privaloma vaikus ugdyti pajusti jų vertę, prasmę ir grožį. Reikia, kad vaikai priprastų prie sekundų skambėjimo kuo anksčiau. Sutartinės, pradedant paprastesnėmis, rekomenduojamos dainuoti visą mokymosi laikotarpį.

Yra respondentų (3), kurie dainavimo mokymo pakopomis laiko taisyklingo kvėpavimo mokymą, dikciją, artikuliaciją. Vienas respondentas išreiškė visiškai priešingą nuomonę – „...jokio tradicinio dainavimo mokymo negali būti, nes tai ydinga praktika, dar vis tebeinanti per prastus, bet populiarius folkloro ansamblius, mokančius rėkti „nesavais“ balsais ir galvoti, kad tai yra folklorinis dainavimas. Dainavimo metu vyksta dainos kūryba, o ne jos atlikimas, todėl dainuoja galvodamas ne apie balso pastatymą, o apie dainos turinį, dainininkas turi maksimaliai išgyventi dainos situaciją. Išgyvendamas į dainą, vaikas pats atveria balsą.“

Dainavimo mokymas ansambliuose skirstomas į: *vokalinio ir intonacinio lavinimo pratybas, išmoktų dainelių kartojimą ir naujos dainos mokymą*. Kadangi tradicinis dainavimas yra specifinis, todėl siekta išsiaiškinti, kokius pratimus vadovai naudoja *intonaciniam ir vokaliniam lavinimui*. Pasak apklaustųjų (9), klausia ir dainavimo įgūdžiai pradeda vystytis klausantis intonacijų, raiškios, ritmuotos kalbos. Ritmiškas skandavimas randamas erzinimuose, skaičiuotėse, žaidimų tekstuose. Lavindami vaikų balsus, vadovai naudoja įvairius vokalius pratimus: dainuojamas dainos motyvas balsėmis (aaaaaaa, éééééé); dainuojamos patarlės, anksčiau išmoktos dainos, mįslės, trumpos dainelės; paukščių balsų pamėgdžiojimai, bei kiti muzikos praktikoje žinomi pratimai; žaidžiami garsiniai žaidimai tol, kol vaikas išmoksta išlaikyti garsą. Trijų kolektyvų vadovai teigė, kad repetacijose intonaciniai ir vokaliniai pratimai nenaudojami, nes, pasak respondentų, tam tinka visos vaikų dainuojamos dainos. Dirbdami su muzikos mokyklų folkloro kolektyvais, vadovai per individualias dainavimo pamokas pirmiausia praplečia vaikų dainavimo diapazoną. Respondentų (2) teigimu, mažieji paprastai nemoka valdyti balso, todėl dirbant individualiai, galima išmokyti vaikus valdyti jį nuo labai aukštų iki žemų natų, kiek jis gali, kiek leidžia balsas. Įpratę dainuoti siauro diapazono kūrinėlius (vaikų dainos dažniausiai būna siauro diapazono), vėliau vaikai sunkiai padainuoja aukštesnėje tonacijoje.

Pateikus klausimą apie dainavimo mokymo metodus, daugelis apklaustųjų tvirtina, kad dainuoti moko pavyzdžio ir atkartojimo metodu, kitaip tariant, klausymo – kopijavimo. Respondentai mano, kad tai pats teisingiausias metodas, per tūkstantmečius įsitvirtinęs įvairių tautų liaudies muzikoje. Pirmiausia, kaip pataria vadovai, „...reikia ieškoti balso atpalaidavimo, kad gerklė atsidarytų, smakras būtų laisvas. Tada balsas eina laisvai, plačiai, sodriai ir jis nėra užspaustas. Atpalaidavęs smakrą, vaikas turi atrasti sau patogų dainavimą ir valdyti balsą. Tačiau sunkiausia vaikams būna išsižioti ir atpalaiduoti apatinį žandikaulį. Yra tokių, kurie išvis sunkiai prasižioja ir tai gali padaryti tik po metų darbo. Aišku, daug ką sąlygoja prigimtinis silpnas balsas. Pirmiausia vaikas turi pasitikėti savimi, nebijoti ir nesigėdyti dainuoti klaidingai ar parodyti savo balso“ (Deksnienė D.). Ansamblio „Čirulis“ vadovės teigimu, „...balsui atverti trumpesnio laiko kaip metai – nėra. Balsą atveri, bet dainavimo niuansų vaikas dar neturi. Jeigu

dirbtum su vienu vaiku, tai procesas vyktų greičiau, tačiau tai priklauso ir nuo paties vaiko galimybių“ (Deksnienė D.). Šeši respondentai tvirtino, kad vaiko balsui atverti idealiausia vieta - gamta (įvairios stovyklos, žygiai). „Kupolytės“ vadovė teigia, kad „...kartais prašau vaikų įsivaizduoti, jog dainuojame lauke, kai balsas gali eiti toli, kartais dainuojame po vieną ar grupelėmis dialogo forma“ (Kiškienė E.). „Serbentėlės“ vadovė pasidalino patirtimi: „...vaikams liepiu pacypti, o kas dainuoja žemai, tiems liepiu dainuoti žemai. Dar vienas būdas – pašaukti juos į kitą mokyklos galą. Ilgame mokyklos koridoriuje vaikai šaukia vardus, ypač senuosius“ (Bradauskienė D.). Panagrinėjus interviu anketas, atsiskleidė, kad folkloro ansambliuose vaikų balsui atverti ir natūraliam balsui išgauti naudojamos skaičiuotės, erzinimai, šūkavimo pratimai, ilgi tęstiniai garsai, dialogai, piemenų (tam geriausiai tinka oliavimai, nes juose yra daug tęsiamų natų, jie atliekami labai garsiai) dainos, žaidimai, dainuojamos sutartinės, vaiko balso diapazono ribose atliekami pratimai bei nesudėtingos dainelės; įrašomas vaikų dainavimas į garso juosteles ir duodama jiems pasiklausyti. Gerai išgirsti savo balsą galima dainuojant švelniai pridėjus abu delnus po smakru. Respondentai teigia, jog jeigu vaikui neišeina, jo balsas užspaustas – tai yra kompleksas. Dauguma (9) laikosi tokios nuomonės, kad vaiko balsas atsivers kartu su jo asmenybe, kai jis pasijaus visiškai laisvas, kai jam patiks dainuoti.

Į klausimą, kaip vyksta vaikų folklorinio balso formavimas, daugelis respondentų atsakė, kad specialiai folklorinio balso neformuoja. Folklorinis balsas ir yra tas natūralus balsas, kuriuo vaikas kalba, šūkauja. Dažniausiai, kaip jau buvo minėta, jis išgaunamas kopijuojant vadovą. Mažiukams tai pavyksta savaime. Kaip teigia respondentai, čia ir yra natūralaus folklorinio balso formavimo pagrindas. Jeigu mokytojas dainuoja liaudiškai, tai ir vaikas išmoka. Du respondentai teigė, jog naudinga pasiklausyti autentiškų garso bei video įrašų.

Vienuolika respondentų teigė, kad *mokydamiesi naują kūrinį*, vaikai pakartoja vadovo padainuotą dainos frazę ar visą posmelį ir keliskart kartodami jį įtvirtina. Tokiu būdu labai greitai įsisavinami nauji žodžiai ir melodija. „Kupolytės“ ansamblio vadovė naujų dainelių melodijas moko skiemenimis (pvz. dra, ko, drū), o mokydamiesi aiškaus tarimo, vaikai lėtai ir aiškiai iškalba visus dainos žodžius. Jeigu ansamblečiai nesugeba padainuoti greito tempo dainelės, tekstas sakomas tyliai artikuliuojant. Ansamblio „Čiučuruks“ vadovė vaikus moko dainuoti pritarlama kanklėmis.

Pradedant mokyti pradinukus dainų, vadovai atkreipia dėmesį į keletą būtinų sąlygų. „Pirmiausia dainelės turi būti nedidelės apimties (1-2 ketureiliai posmai arba 2-8 eilutės), nes ilgesnio teksto vaikas paprasčiausiai neįsimena. Siužetai – tik vaizduojamojo pobūdžio, labai aiškūs ir suprantami, pasakojantys apie gerai žinomų gyvūnėlių ir žvėrelių darbus bei nuotykius. Visi žodeliai turi būti lengvai tariami, vengti priebalsių č, š, ž, dž, r, k, l. Dainelės diapazonas neturėtų būti didesnis nei pirmosios oktavos d^1-a^1 , nes šio amžiaus vaikai geriausiai intonuoja

kvintos intervalo apimtyje. Rekomenduotinos melodijos, pagrįstos mažosios tercijos apdainavimu; šios intonacijos sudaro lopšinių ir žaidinimų melodijos pagrindą, vaikui jos gali būti jau girdėtos ir todėl lengviau išmokstamos. Mažieji blogai įsidėmi motyvus, pagrįstus vieno garso pasikartojimais arba melodiniais šuoliais, einančiais vienas po kito. Pasirinkto kūrinėlio ritmika taip pat turėtų būti nesudėtinga: geriausia, kai ją sudaro trumpesnės ir ilgesnės, dviejų trumpesnių ir vienos ilgesnės arba lygiųjų verčių variantai, kurie simetriškai kartojasi“ (Macijauskienė R.). Pasak respondentų, parinkti vaikams tinkamą dainelę nėra labai lengva. „Jei tinka melodija, ritmas, diapazonas, tempas, tai kartais tenka atsisakyti vienos ar kitos dainelės dėl mažiems vaikams nesuvokiamo turinio. Mokant dainelę, ją būtina daug kartų pakartoti ir rekomenduotina tai daryti visada žaidybinėje situacijoje. Idealu, kai vaikas išmoksta teisingai intonuoti melodiją dar iki tol, kol įsimena dainelės žodžius“ (Macijauskienė R.). Kaip jau buvo minėta, daugiausia tinkamų dainų yra gyvūnijų apdainavime. Tokio tipo dainelės vaikai labai greitai įsimena ir puikiai atlieka.

Kaip reikalauja tradicija, liaudies dainos atliekamos „užvedant“ jas vienam dainininkui, kurie vadinami „dainų vedančiais“. Respondentai buvo paprašyti pasidalinti patirtimi, kaip atrasti iš viso ansamblio tą vaiką, kuris galėtų vesti dainas. Šioje situacijoje nuomonių būta įvairių. Respondentai (12) tvirtino, jog dainų vedantieji išsiskiria iš kitų savo drąsa, stipriu balsu ir nepriekaištinga klausa. Trys apklaustieji teigė, jog dainas gali vesti kiekvienas vaikas. Tiriamuosiuose ansambliuose yra po kelis vedančiuosius. Vadovai laikosi tokios taktikos, kad repeticijų metu prie dainų vedimo reikia pratinti visus ansamblicius. Jie pataria dainas vesti visiems vaikams nors po posmelį. Iš visų apklaustų ansamblių, vedančiuosius atskirai ruošia tik vienas vadovas. Jo nuomone „...tiesiog vaikus reikia ruošti, kad būtų kuo pakeisti. Jeigu vedantysis turi nelabai stiprų balsą, tai neaišku ar jis gerai užves dainą koncerto metu“ (Deksniene D.). Likusių vadovų (11) teigimu, jeigu „turavoti“ gali ir vidutiniokas, tai vedantysis turi būti labai stiprus, nes jam reikia „atlaikyti masę“. Didžiojoje dalyje (11) ansamblių vedantieji atskirai dainuoti nemokomi, jie dainuoja kartu su visu ansambliu. Jeigu vaikas vedantysis, tai jam dainą užvesti nėra jokių problemų. Toks stipraus balso savininkas dažniausiai išsiskiria jau nuo pirmųjų repeticijų. Vadovai stengiasi kiekvienam vedančiajam vaikui parinkti dainą pagal jo charakterio savybes. Paprastai vedantieji yra įvardijami kaip „gabūs vaikai“.

Analizuojant gautus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad visuose ansambliuose pradinukai mokomi tradicinio „turavojimo“. Pradėti mokyti vaikus „turavoti“ vadovai pataria tada, kai bus dainuojamas gražus unisonas. Dauguma respondentų (9) teigia, jog kartais tenka pamokyti tradicinio tarimo atskirai kaip savarankiškos melodijos, tačiau vaikai greitai „pagauna“ ir vieni iš kitų išmoksta, prisitaiko. Viename interviu pateiktas dainavimo antru balsu mokymo būdas: „...turiu tam susikūrusi pratimų. Dauguma išmoksta girdėdami mano balsą. Pirmiausia dainuoja

su jais vienu balsu, paskui pradėdama atitarti, vėliau vienas kitas „prisiglaudžia“ prie mano balso, o dar vėliau aš nutylu, jie atitaria vieni. Pajunta „turavojimo malonumą“ ir tuo labai džiaugiasi“ (Viršilaitė B.). Kiti vadovai netiksliai intonuojančius antrą balsą vaikus stato šalia stipriau dainuojančių. „Jeigu dainuojantysis išmoksta tarti tris dainas – jis jau mokės tarti visas dainas“ (Kiškienė E.).

Paklausus, ar giedamos vaikų ansambliuose sutartinės, buvo pateikta įvairių atsakymų variantų. Sutartinės negiedamos tik dviejuose ansambliuose iš dvylikos. Šią folkloro rūšį respondentai naudoja repeticijų metu kaip pratimus dainavimui, balso atvėrimui, o ne koncertinėse programose. Dainuodami jas vaikai įpranta prie tikslios ritmikos ir intonacijos, aiškios dikcijos. Folkloro ansamblis „Sauluva“ koncertinėse programose gieda kolektyvines sutartines: „Buva boba Vilniuj“, „Aik, aželi, vandeni“. Vaikai jas dainuoja visi. Sudėtingesnėms sutartinėms reikalingas geras pasirengimas ir stiprūs balsai. Sceniniams sutartinių atlikimui dažniausiai ruošiamos vyresniųjų klasių merginos. Kaip teigia vadovai, tam tikra jaunimo dalis jomis tiesiog žavisi. Sutartinės šiuolaikiniam jaunimui, pasak respondentų, artimesnės negu dvibalsės dainos. Folkloro ansambliuose „Čirulis“, „Sauluva“, „Čiučuruks“ yra sutartinių giedotojų grupės, kurios turi parengę sutartinių programas.

Išanalizavus tradicinio dainavimo mokymo būdus, galima teigti, kad pirmąją dainavimo mokymo pakopą siekiama natūralaus balso suformavimo ir gražaus unisono. Antrajame etape pradinukai mokomi tradicinio daugiabalsio dainavimo, kuris visuose ansambliuose vyksta pavyzdžio - kopijavimo metodu. Atliekant tradicines dainas yra labai svarbu, kad vaikas jas dainuotų natūraliu prigimtiniu balsu. Jis yra išgaunamas šūksnių, piemenų, lauko dainų ir sutartinių pagalba. Visuose apklaustuose ansambliuose tradicinis dainuojamasis folkloras atliekamas taip: vienas vaikas (tai paprastai būna stipraus balso ir geros klausos savininkas) užveda dainą pirmu balsu, o likusieji ansambliciai „turavoja“ dainuodami antru balsu. Šalia dainų daugumoje ansamblių yra giedamos sutartinės, kurios daugiau skirtos ne koncertams, o vaikų intonaciniam ir ritminiam lavinimui.

Mokymas groti tradiciniais muzikos instrumentais. Kita veiklos sritis ansambliuose, reikalaujanti iš vadovo daug žinių ir papildomo laiko – tai mokymas groti tradiciniais muzikos instrumentais. Instrumentų yra įvairių, todėl vadovas turi pasirinkti, su kokiais galėtų groti pradinukai. Gauti tyrimo rezultatai parodė, kad tradiciniais muzikos instrumentais grojama dešimtyje ansamblių. Dviejuose kolektyvuose tradiciniais instrumentais negrojama. Vadovai tikina, kad tam reikia papildomo laiko, o jo stinga. Pastebėta tendencija, kad tie vadovai, kurie patys groja tradiciniais instrumentais, groti moko ir vaikus. Iš 12 apklaustųjų – 7 kolektyvuose yra tradicinės kapelos, o kiti kolektyvai groja pavieniais instrumentais: švilpynėmis, kanklėmis, lamzdeliais, skudučiais, šiaudo birbynėmis. Devynių vadovų nuomone, ansamblyje turėtų būti

atskiras instrumentinės muzikos vadovas, nes tradicinis muzikavimas visai kita sritis, jį reikia gerai išmanyti. Kauno kolektyvui “Kaukutis” vadovauja dvi vadovės, iš kurių viena dirba su instrumentine grupe. Visuose kolektyvuose, kuriuose yra instrumentinės grupės ar kapelos, groja vyresnieji ansamblių nariai.

2 lentelė

Vaikų folkloro ansambliuose naudojami instrumentai (N=12)

Eil. Nr.	Kolektyvo pavadinimas	Instrumento pavadinimas	Instrumentai, su kuriais groja pradinukai
1.	Ratilėlis	Smuikai, basetlė, cimbolai, armonika, lamzdelis, būgnas	Kanklėmis, būgnu
2.	Čiučuruks	Smuikai, basetlė, vamzdeliai, kanklės, armonika, ritminiai instrumentai	Kanklėmis, ritminiais instrumentais
3.	Kupolytė	Švilpynėmis, skudučiais	-
4.	Sauluva	Visi tradiciniai muzikos instrumentai	Skudučiais, kanklėmis, švilpynėmis, smuikais
5.	Kaukutis	Armonika, smuikai, basetlė, lamzdeliai, skudučiai, kanklės, molinukai, šiaudo birbynės	Molinukais, skudučiais
6.	Serbentėlė	Armonika, smuikas, basetlė, būgnas, lamzdelis	Armonika, smuiku
7.	Molėtai	Skudučiai	Švilpynėlėmis
8.	Pėdelis	Švilpynėlės	Švilpynėlėmis
9.	Čirulis	Skudučiai, kanklės, basetlė, lamzdelis	Skudučiais, kanklėmis
10.	Kuršiukai	Lamzdeliai, kanklės, cimbolai, skudučiai,	Barškučiais, tarškučiais, molinukais

		armonika, būgnas, molinukai, barškučiai	
11.	Reketukas	Kanklės, smuikas, armonika, lamzdeliai, dūdmaišis	Kanklėmis, lamzdeliais
12.	Racilukai	armonika	-

Lentelėje pateikti duomenys byloja, kad folkloro ansambliuose grojama įvairiais tradiciniais muzikos instrumentais. Panagrinėjus interviu anketas, aiškėja, kad naujai atėję į kolektyvą nariai mokomi groti ritminiais ir saviskambiais instrumentais, molinukais, skudučiais, kanklėmis. Armonika ir smuiku mokomi groti muzikos mokyklos folkloro ansamblių „Sauluva“, „Ratilėlis“ dalyviai. Šių kolektyvų nariams grojimas liaudies instrumentais yra privalomas pagal ugdymo programą. Vadovų teigimu, groti nori visi vaikai, tačiau ne visi pasiekia tikslą, dažniausiai lieka mokytis tie, kuriems geriau sekasi, apie tai kalba tokie atsakymai: „...grojo visi, neišmoko, nes visi labai norėjo“ (Kiškienė E.). Daugumoje kolektyvų (9) instrumentais pradinukai mokomi groti iš klausos. Vieno kolektyvo vadovė teigė, kad vaikus groti moko iš klausos ir iš natų. Kaip teigia respondentai, prieš pradėdant mokytis kūrinį, jeigu yra galimybė, būtina pasiklausyti tradicinio muzikavimo įrašų. Į klausimą, su kokiais instrumentais vaikai labiausiai mėgsta groti, daugiausia respondentų (10) atsakė, jog su koku vaikas groja, tas ir yra mylimiausias jo instrumentas. Kaip priimtinausius vaikams muzikos instrumentus vadovai įvardijo skudučius, ritminius instrumentus, kankles. Tačiau vaikų mokymas groti instrumentais, pasak respondentų, reikalauja labai daug darbo ir pastangų. Mušamieji instrumentai ir molinukai įvardijami kaip instrumentai, su kuriais greičiausiai išmoksta groti pradinukai. Koncertinėse programose groja tie vaikai, kuriems geriausiai sekasi.

Tradiciniais muzikos instrumentais atliekamas repertuaras vaikų folkloro ansambliuose: molinukais – paukščių balsų pamėgdžiojimai; skudučiais – sutartinės; kanklėmis – tradicinis kanklių repertuaras, šokių muzika, akompanuojama dainoms; kapelos – valsai, polkos, maršai, šokių muzika. Visi respondentai teigia, kad bendrų repetitijų metu grojimui nepakanka laiko, tam reikalinga skirti papildomą laiką.

Taigi, kalbant apie instrumentinį folklorą, galima teigti, kad daugumoje vaikų ansamblių yra grojama tradiciniais muzikos instrumentais. Pradinukai mokomi groti iš klausos. Repetitijų metu tradiciniais muzikos instrumentais mokomi groti visi pageidaujantys vaikai, o koncertinėse programose groja tie, kurie, vadovų nuomone, geriausiai valdo instrumentą. Kolektyvų

instrumentinės muzikos repertuaruose vyrauja tradicinių šokių muzika, instrumentinės sutartinės (skudučiai), improvizacinės melodijos (pučiamieji instrumentai). Siekiant gerų rezultatų su pavieniais atlikėjais ir instrumentine grupe dirbama papildomai.

Choreografinis folkloras. Analizuojant choreografinio folkloro paplitimą ansambliuose, galima teigti, jog šis žanras populiarus ir propaguojamas visuose vaikų kolektyvuose. Dirbant su pradinukais, pirmose repeticijose dažniausiai žaidžiami žaidimai ir rateliai, o vėliau pamažu pereinama prie šokių figūrų. Žaidimų, ratelių ir šokių folkloro ansambliuose santykis panašus, nors buvo ir tokių teiginių, kad vaikai labiau mėgsta šokti šokius, o ne ratelius. Pasak respondentų, pradinukams ypač patinka žaidimai, todėl atėjus į pirmąsias repeticijas vadovai stengiasi, kad žaisdami juos mažieji patirtų džiaugsmą, malonumą, susidomėjimą. Vadovų teigimu, tradiciniai žaidimai gana įvairi liaudies kūrybos sritis, kurioje persipina tikrasis žaidimais ir kartu tarsi sportinės varžybos, šokimo elementai, dainavimas, skandavimas ir t.t. „Žaisdami vaikai išlieja savo energiją, fantaziją, kūrybines jėgas. Per žaidimus pradinukai patenkina poreikį bendrauti, vaikas vystosi kaip kolektyvo narys ir kaip individualybė“ (Macijauskienė R.). Žaidimus galima įvardinti kaip pirmą pažinties su choreografiniu folkloru etapą.

Susipažinus su liaudies žaidimais, kolektyvuose vaikai mokomi šokti ratelius ir šokius. Mokymas prasideda ritmingu vaikščiojimu ir spyruokliniu žingsniu. „Spyruoklinio žingsnio išmokimas labai svarbus kiekvienam vaikui, nes juo yra pagrįsta visa liaudies choreografija“ (Kiškienė E.). Pasak vadovų, pradedant mokytis spyruoklinį žingsnį rekomenduotinas ratelis, (pvz.: „Duosiu Petruai pupų bliūdą“, kuris šokamas būtent šio žingsnio pagrindu). Respondentai teigia, kad spyruoklinio žingsnio pradinukus kartais tenka mokyti ištikus metus. Pereinant prie tradicinių šokių, vaikai pirmiausia yra supažindinami su žingsneliais, šokio figūrų elementais ir tik tada statomi poromis. Pradinukams parenkami kuo paprastesni, nesudėtingų figūrų rateliai ir šokiai. Jeigu vadovas mato, kad vaikui šokti poroje nelabai sudėtinga, su juo pašokama atskirai arba naujokas statomas su gerai mokačiu šokti ansamblio nariu. Taip mokymo procesas vyksta greičiau. Prie šokančiųjų naujokai prisijungia palaipsniui.

Antras labai svarbus procesas choreografiniame folklore – tai tradicinės polkos mokymas. Ji ansambliuose pradedama šokti dažniausiai nuo pirmųjų užsiėmimų. Kaip teigia vadovai, „...kol neišmokysi polkos, tol vaikai nešoks niekada. Polka šita sunkioji su pakratymais. Man ji yra labai sunki“ (Kiškienė E.). Pokalbiuose išryškėjo keletas polkos mokymo variantų:

I variantas. Tradicinės polkos žingsnelio mokymo eiga:

- a) šokimas vietoje: spyruokliuojama ant abiejų kojų: „viens-du-trys“, padaroma pauzė;
- b) šoka eidami ratu, trepsima keičiant kojas: „viens-du-trys“, akcentuojamas trečias treptelėjimas, padaroma trumpa pauzė;

- c) sukasi vietoje po vieną, spyruokliuojama ant abiejų kojų ir sukamasi aplink: „viens-du-trys“, padaroma trumpa pauzelė;
- d) susikibę poromis krepšeliu juda į priekį;
- e) šoka poromis.

II variantas. Polka pradedama: „viens-ir-du“, trepsint vietoje abejomis kojomis su pašokimu aukštyn tariant „du“.

III variantas. Pasistiebimas ir nukritimas ant kojos, „viens-du-trys“ - sutrepsėjimas. Kol vaikai neišmoksta šio žingsnio atskirai po vieną, tol vadovai jų poromis nestato. Polkos žingsnį mokosi visi sykiu rate. Ir kaip teigia vadovai, „jeigu pagauna, tai pagauna“ (Kiškienė E.).

Apie tradicinės polkos šokimą yra ir kitokių nuomonių: “Stengiuosi mokyti, bet nežinau, kas tai yra, nes nėra apibrėžta, ką laikome tradicija ir kaip ji skiriasi regionuose. Mažoje Lietuvoje tos “dzūkiškos polkos” niekas nėra matęs” (Macijauskienė M.).

Apibendrinant galima pasakyti, kad choreografinį folklorą propaguoja visi apklaustieji ansambliai. Su pradinukais pirmiausia pradedama žaisti žaidimus. Tradiciniai rateliai ir šokiai šokami spyruoklinio žingsnio pagrindu, todėl choreografinis folkloras pradedamas pažinti nuo šio žingsnio. Gerai išmokus spyruoklinį žingsnį, šokami rateliai, mokomasi atskirų šokių figūrų. Visuose vaikų folkloro kolektyvuose šalia ratelių, žaidimų ir šokių jau pirmose repeticijose mokoma tradicinė polka. Šokėjai pakankamai greitai išmoksta polkos žingsnį, tačiau šokti lengvai išmokti yra sunkiau.

Pasakojamoji ir smulkioji tautosaka. Folkloro ansamblių vadovai į etninio ugdymo procesą integruoja smulkiają bei pasakojamąją tautosaką. Iš visų apklaustų ansamblių, dviejuose ši folkloro rūšis nepropaguojama, nes, pasak respondentų, tam trūksta laiko. Ugdydami vaikus, vadovai naudoja šias sakinines tautosakos rūšis: pasakas, pasakojimus, sakmes, mįsles, paukščių garsų pamėgdžiojimus, erzinimus, patarles, greitakalbes, minkles, pasišaipymus, pasakas be galo, pasakas su dainuojamaisiais intarpais, skaičiuotes (pradinukams reikėtų parinkti nesudėtingas, lengvai tariamas vieno ritminio modelio skaičiuotes). Peržvelgus interviu klausimynus, išaiškėja, jog vieni ansambliai naudoja visas aukščiau išvardintas sakinines tautosakos rūšis, o kiti apsiriboja tik keletu. Daugelyje ansamblių (10) smulkiajai tautosakai bendruose užsiėmimuose atskiro laiko nėra skiriama, ji integruojama į kitas repeticijos dalis: dainavimą ir choreografiją.

Su pasakojamąja tautosaka yra kita situacija. Paruošti gerus pasakotojus reikia papildomo laiko, todėl su jais vadovai dirba prieš arba po repeticijos. Prie visų ansamblių pasakotojo mokyti netikslinga. Yra išimčių kai vaikas pratinamas, kad pasakojimą sakytų visiems draugams, priprastų ir nebijotų publikos. Tada tam yra skiriama šiek tiek repeticijos laiko. Pasakojimus vaikai dažniausiai pasakoja tarmiškai: arba savo krašto tarme, arba ta tarme, kuria jis užrašytas.

Jeigu tekstas nėra užrašytas tarmiškai, vadovai jį perrašo reikiama tarme. Repeticijose skatinami pasakoti visi vaikai, o koncertinei programai atrenkamas tik labai charakteringas pasakotojas, kuris „turi velniuką savyje“ (Kiškienė E.). Pasakojamą tekstą vaikai mokosi namie arba repeticijų metu. Penkiuose apklaustuose kolektyvuose kūrinėlius išmoksta visi vaikai, tada juos sako grupėmis arba po vieną. Taip savaime išryškėja gabiausieji šiam žanrui. Vadovų teigimu – būti geru pasakotoju vaiko prigimtinė dovana, ją kiekvienas turi skirtingą, nepakartojamą.

Sakytinė tautosaka ne tik pagyvina ir suteikia grožio koncertinei programai, bet tuo pačiu praplečia vaikų suvokimą apie lietuvių pasaulėjautą, moko klausytis garsų gamtoje, formuoja garso išlaikymą, atskleidžia tarmės grožį. Vaikas, pasakodamas tautosakos tekstus išreiškia save, susiformuoja jo sceninė kultūra, įveikiama scenos baimė. Perteikiant pasakojamąją tautosaką įprantama raiškiai kalbėti, įsijausti į kūrinį ir susigyventi su juo.

Repertuaro formavimas. Dirbant su pradinių klasių vaikų folkloro kolektyvu, iškyla labai svarbi dilema, kaip teisingai parinkti ir suformuoti repertuarą. Iš gausybės leidiniuose pateiktų folkloro pavyzdžių reikia pasirinkti, kas tinka pradinių klasių vaikams. Apklausti respondentai teigė, kad pradinukų ansambliams folkloro kūrinius naudoja iš ekspedicijose surinktos medžiagos (asmeninio archyvo), iš išleistų dainynų: „Vaikų dainos“ (1980), „Dainos apie gamtą“ (2000), „Darbo dainos“ (1993), iš seminarų metodinės medžiagos, liaudies dainininkų ir muzikantų autentiškų garso ir vaizdo įrašų. Pradinių klasių mokinių atliekamas repertuaras turi atitikti jų pasaulėjautą. Visuose tyrime dalyvavusiuose ansambliuose pradinukai atlieka: *gyvūnijos apdainavimo, formulines, piemenų, kalendorines dainas; paukščių balsų ir kitų garsų (kūlimo, malimo) mėgdžiojimus; erzimus; skaičiuotes, patarles, mįsles, greitakalbes; pasakojamąją tautosaką, žaidžia žaidimus, šoka ratelius ir šokius; atlieka nesudėtingus instrumentinės muzikos pavyzdžius molinukais, skudučiais, lamzdeliais, šiaudo birbynėmis, kanklėmis.* Kaip teigia respondentai, mažo vaiko pasaulėjautai lengviausiai atsiskleisti ypatingai tinka pasierziniai, piemenų, siužetinės dainelės, šūksniai, t.y. kūrinėliai su turiniu, kurį vaikas gali įsivaizduoti.

Pradinukams vadovai parenka nesudėtingų melodijų kūrinėlius, kuo paprastesnių figūrų ratelius ir šokius. Vaikams pramokus nesudėtingų folkloro kūrinių, vieni vadovai (7) keičia juos sudėtingesniais, o kita dalis (5) – repertuaro keisti neskuba. Tačiau mokantis naujų dalykų, neatsisakoma to, kas buvo išmokta, nes jų meninė vertė nėra niekada mažesnė ir koncertinėje programoje puikiai tinkama. Anksčiau išmokti kūriniai vaikams yra „nusistovėję“, todėl jie gali būti atliekami kur kas kokybiškiau už naujai išmokus.

Kiekvienas vadovas stengiasi parinkti tokius kūrinius, kurie vaikams būtų gražūs ir priimtini. Respondentų teigimu, pradinukams folkloro kūriniai turi būti pristatomi gyvai, patraukliai, vaikiškai. Juos demonstruoja patys vadovai – tai visuose apklaustuose ansambliuose

priimtinausia kūrinų pateikimo forma. Esant galimybei, paklausomos drauge dainos ar pasakojimo autentiškas įrašas, nors vaikai, pasak respondentų, nelabai mėgsta senų žmonių įdainuotų dainų. Jie mieliau klausosi folkloro ansamblio įrašų, nes kūrinį atlieka bendraamžiai. Išgirdus gyvai atliktą kūrinį, vadovai su vaikais aptaria jo turinį, išsiaiškina nežinomų žodžių prasmes, kada ir kur jis galėjo būti atliekamas. Kad geriau pažintų ir susigyventų su nauja daina, ansamblio „Čirulis“ nariai gauna užduotį – namuose nupiešti dainelės veiksmą. Vienas respondentas teigė, kad vaikų specialiai su nauju kūrinium nesupažindina, o ruošdamasis kalendorinėms šventėms, pristato tos šventės folklorą. Pradėję lankyti ansamblių vaikai repertuaro pasirinkimo galimybių nelabai turi, nes, pasak respondentų, mažiukai susipainiotų. Pradžioje visi atlieka tai, ką pateikia vadovas. Antrais ar trečiais metais keletas vadovų (4) suteikia galimybę rinktis kūrinį iš pateiktų variantų. Ansamblyje „Sauluva“ (Kaunas) vaikai mokosi labai daug dainų, o koncertuose atlieka tas, kurios jiems atrodo gražiausias.

Atliekant tyrimą, buvo siekta išsiaiškinti, kokiai folkloro rūšiai vadovai skiria prioritetus. Respondentų teigimu, ansambliuose didžiausią dalį repertuaro užima dainuojamoji tautosaka (11), antroje vietoje pagal gautus duomenis yra choreografinis folkloras, kuris propaguojamas visuose ansambliuose (6). Interviu anketose buvo nurodyta, kad 10 ansamblių atlieka instrumentinį folklorą ir pasakojamąją tautosaką. Analizuojant rezultatus, pastebima, jog su šiomis folkloro rūšimis repeticijų metu dirbama mažai, tačiau bendraujant su kolektyvų vadovais, paaiškėjo, kad pasakojamai tautosakai yra skiriamas papildomas laikas (prieš arba po repeticijos), o instrumentinės muzikos atlikėjams organizuojamos atskiros repeticijos. Taigi sakytinei tautosakai prioritetus skyrė 3 respondentai, o instrumentinei muzikai 2 respondentai. Dar du apklaustieji teigė, kad visoms folkloro rūšims yra teikiami vienodi prioritetai: tiek dainavimas, tiek šokimas, žaidimai, tiek pasakojamoji tautosaka užima tam tikrą dalį repeticijų. Šiuo atveju, pasak apklaustųjų, nei vienas žanras neturi pirmumo.

Kiekvienas ansamblis atstovauja vienam iš Lietuvos etnografinių regionų – atlieka šiam kraštui būdingą folklorą, stengiasi išlaikyti, puoselėti ir skleisti tarmes. Repertuarą atlikti tarmiškai kolektyvams labai sunki užduotis, nes daugelyje šeimų tarmė jau nėra puoselėjama arba vaiko tėvai, neretai ir patys vadovai yra kilę iš kito regiono. Mokydamas ansamblicius tarmės, pats vadovas turi ją gerai išmanyti ir mokėti. Į klausimą, ar išlaikoma to krašto tarmė, kuri atstovauja ansamblis, atsakymai pasidalijo į kelias grupes: keturi iš 12 apklaustųjų respondentų teigė, kad jie neišlaiko krašto tarmės, nes jos neturi (Kauno, Vilniaus miestai), rokiškėnai kalba ir dainuoja rokiškėnų tarme, telšiškiai – žemaitiškai, uteniškiai (Utenos r.) - Tauragnų krašto tarme. Utenos kolektyvo vadovė yra kilusi iš Ukmergės rajono, todėl pati tarmės mokosi iš vietinės moters – uteniškės. Taip profesionaliau ji perduoda kalbėjimo įgūdžius vaikams. Klaipėdos krašto ansamblis stengiasi rekonstruoti savo tarmę, nes, pasak respondentės,

šiam regione gyvosios tarmės atstovų beveik nėra. Kėdainių ir Molėtų rajonų kolektyvai puoselėja ir išlaiko savo krašto tarmes. Likusių ansamblių vadovai teigia: jeigu kūrinys užrašytas kurio nors regiono tarme, taip jis ir atliekamas. Kalbant apie regiono santykį su atliekamu repertuaru, kolektyvų vadovai stengiasi parinkti to regiono ar krašto repertuarą, kuriame vaikai gyvena. Kaip jau buvo minėta, kitokia situacija yra didžiųjų miestų vaikų folkloro ansambliuose – jie atlieka visų Lietuvos regionų folklorą. „Serbentėlė“ Kauno r. prioritetus skiria dzūkiskam ir šiek tiek aukštaitiskam repertuarui. Pasak vadovės, „...tai pačių ekspedicijose užrašytas repertuaras, todėl jis yra artimesnis vaikams“ (Bradauskienė D.). Yra ir tokių miesto kolektyvų, kur solinis repertuaras (daina ar pasakojimas) vaikui parenkamas to regiono, kuriame gyvena jo seneliai, proseneliai ar giminės, su kuriais lig šiol bendrauja, girdi autentišką tarmę. Miestų ansamblių vadovai kolektyviniam dainavimui parenka aukštaitiskas dainas dėl aiškesnės jų melodinės, ritminės sandaros. Pasak respondentų, ansambliciai jas mėgsta už galimybę dainuoti dviem ir daugiau balsų. Į repertuarą taip pat yra įtraukiamos ir suvalkietiškos dainos, dėl artimesnės miesto vaikams tarmės. Tačiau tiek miestų, tiek rajonų ansamblių repertuarai neišsiverčia be dzūkiskų dainų, nes jos archajiškos, be galo turtingos vienbalsumu. Dauguma šių dainų atliekama per kalendorines šventes. Respondentų teigimu, vis dėl to vaikas pirmiausia turi pažinti savo gimtojo krašto kultūrą, artimiausią aplinką ir tik tada pereiti į platesnį pažinimą.

Su tarmės ypatumais, dainų, tradicinės instrumentinės atlikimo maniera, galima susipažinti klausant autentiškų įrašų. Ar naudojasi šia galimybe vadovai, dirbdami su vaikų kolektyvais? Buvo sulaukta įvairių nuomonių. Iš 12 apklaustųjų respondentų 2 visiškai nenaudoja įrašų, vienas respondentas teigė, kad iš jų mokosi tik ansamblio vedančiosios. Instrumentinių grupių nariai retkarčiais pasiklauso tradicinių muzikos atlikėjų. Didžioji dalis respondentų (9) tvirtina, kad įrašus būtinai reikia klausyti, nes tai palengvina vadovo darbą. Vaikai, pasiklausę kitų atlikėjų įdainuotų dainelių, patys geriau jas išmoka. Tie vadovai, kurie nepropaguoja įrašų klausymosi, teigė, jog vaikai gali pradėti mėgdžioti išgirstus balsus. Mažiukams susiformuos išpūdis, jog liaudies dainas dainuoja tik seneliai, jiems gali būti nesuprantama senelių atlikimo estetika. Tai, pasak respondentų, naudos neduotų.

Kolektyvų vadovams buvo pateiktas klausimas ar nebando įvesti šiuolaikinės muzikos šalia tradicinio folkloro. Aštuoni respondentai iš 12 teigė, jog atlieka tik autentišką folklorą, nepainioja jo su jokiais kitais žanrais. Keturi respondentai tvirtino, kad pirmumą teikia tradiciniam folklorui, o vėliau sukaupę tam tikrą kūrinų bagažą, bando jį interpretuoti šiuolaikiškai. Muzikos mokyklos kolektyvų vadovai (2) teigia, kad tai esą priversti daryti, nes šioje įstaigoje yra rengiami bendri projektai su kitos specialybės moksleiviais. Šie projektai yra minimalūs, bet, kaip tvirtina respondentė, „...labai kokybiški – dainas aranžuoja profesionalūs muzikai, o vaikams tai patinka“ (Pečiulienė R.). Kalbėdami apie tradicinį folklorą, visi vadovai

vienareikšmiškai tvirtina, kad nėra nei blogų dainų, nei blogų šokių, yra tik nekokybiškas jų atlikimas, todėl visus ir baido. Kokybiškai folklorą atlikti nelengva.

Apibendrinant šeštojo klausimyno bloko rezultatus, galima teigti, kad pradedant dirbti su pradinių klasių moksleiviais turi būti parenkamas jų amžių atitinkantis repertuaras. Pradinukų repertuare vyrauja piemenų folkloras, žaidimai, rateliai, sakytinė tautosaka, šokiai. Visi kūriniai atliekami arba savo krašto tarme, arba ta tarme, kuria jis užrašytas. Su nauju kūriniumi vaikus vadovas supažindina jų atlikdamas pats arba klausosi kūrinio garso įrašo. Klausydamas įrašytos dainos vaikas susipažįsta su dainavimo maniera ir tarme. Daugumoje ansamblių prioritetai yra skiriami dainavimui ir choreografiniam folklorui.

Folkloro ansamblio veikla. Galbūt nėra nei vieno folkloro ansamblio vadovo, kuris nebūtų dalyvavęs kraštotyrinėje ekspedicijoje. Tyrimu stengiasi išsiaiškinti, ar vaikai yra įtraukti į šią veiklą. Keturi vadovai iš 12 ekspedicijas su vaikais organizuoja. Klaipėdos krašto ansambliciai dalyvauja lietuvininkų vestuvėse, laidotuvėse, krikštynose, vakaronėse, ir, kaip teigia respondentas – ši ekspedicija pati geriausia. Surinktą medžiagą ansambliai įtraukia į koncertines programas. Kolektyvo „Serbentėlė“ vadovės teigimu, „...grįžus iš ekspedicijos, vaikai puolė raginti, kad greičiau dainuotume tas dainas, kurias patys užrašėm iš kaimo žmonių. O kai buvome pas du labai gerus Marcinkonių dainininkus, net 15 vaikų suėjo į kambarį. Mes išbuvome ten kartu tris valandas, o jie tarpusavyje net nesišnibždėjo“ (Bradauskienė D.). Ekspedicijos dažniausiai organizuojamos vasaros atostogų metu, todėl vaikams tai kartu ir žygis, stovykla, poilsis gamtoje. Vadovai, kurie ekspedicijų neorganizuoja (8), teigė, kad turi pakankamai surinkę folkloro medžiagos ankstesnėse ekspedicijose. Pasak respondentų, pradinukai per maži vaikai, greitai pavargsta, nepratę vaikščioti. Pagrindinė problema – kaimuose nebelikę gerų pateikėjų. „Kupolytės“ vadovė teigė, kad 1999 m. su panašaus amžiaus vaikais organizavo vienos dienos ekspediciją, „...tačiau jie šio darbo svarbos neįvertino“ (Kiškienė E.).

Visų tyrime dalyvavusių ansamblių koncertinė veikla yra labai įvairi. Vidutiniškai kolektyvai per metus surengia po 20 koncertų. Vadovų teigimu, kuo daugiau kolektyvas koncertuoja, tuo daugiau įgauna patirties. Norint pasiekti gerų rezultatų, su vaikais reikia ne tik koncertuoti. Patirtis ateina per ilgą, kryptingą ir sistemingą veiklą, dirbant su vaikų ansambliu mažiausiai du kartus į savaitę 3-5 metus. Pasak „Sauluvos“ vadovės, „...su muzikos mokyklos vaikais užtenka dirbti pusę metų ir galima pasiekti gerų rezultatų“ (Pečiulienė R.). Buvo ir tokių nuomonių, jog su vaikais reikia dirbti visą gyvenimą. Tai nėra darbas repetacijose, tai – gyvenimo būdas. Geras rezultatas yra tada, kai vaikai dainuoja liaudies dainas neprašomi, ne scenoje ir ne pasirodymui, kai dainuoja savo vienmečiams, sau, o ne ansamblio aplinkoje, kai patys inicijuoja folklorinius renginius ar jų elementus. Vaikų folkloro ansamblių galima įvardinti

kaip „mažą bendruomenę“, kurioje yra susiklosčiusios įvairios tradicijos: kas penkeri metai švenčia 5 metų mažuosius jubiliejus, populiarios naujų narių krikštynos, priimtuvės, debiutai, sezono atidarymai ir uždarymai, švenčiami vaikų gimtadieniai. Daugelis iš jų organizuoja iškylas į gamtą, mokslo metų pabaigoje išvykas į Kernavę, Rumšiškės, Trakus. Labai įdomu tai, kad ansamblyje „Serbentėlė“ pagal vaikų amžiaus tarpsnius švenčiamos „Įvilktuvės“. Iki 14-15 metų ansambliciai vaikšto su naginėlėmis. Aštuntoje klasėje vyrai gauna batus, merginos aštuntokės gauna batelius.

Visi kolektyvai be išimties švenčia kalendorines šventes: Kalėdas, Ožio šventę, Jurgines, Sekmines, Užgavėnes, Velykas, Jonines, Vėlines. Kartu su tėveliais yra organizuojamos Advento popietės. Pasak vadovų, švenčiant visiems drauge, yra lengviau susipažinti su tradicijomis, o be to tai įdomiausia ir vaikų labai mėgstama ansamblio gyvenimo dalis. Šios šventės su tradicijomis paprastai švenčiamos užmiestyje (jeigu yra galimybė), nes autentiška aplinka auklėja vaikus, nuteikia sakraliai.

Keturi vaikų folkloro ansambliai yra etnokultūrinių renginių iniciatoriai savo vietovėse. Populiariausi kolektyvų renginiai: vakaronės, koncertai aplinkiniuose miesteliuose ir kaimuose; renginiai mokyklose; vaikų folkloro festivaliai, „Gegutės“ šventė Kaune („Sauluva“); Advento vakarai kartu su visais miesto vaikų folkloro ansambliais. Likusieji kolektyvai renginių neorganizuoja dėl keleto priežasčių: pradinukai, kaip teigia respondentai, dar negeba organizuoti renginių, tačiau jie visada dalyvauja įvairiose bendruomenės šventėse; kolektyvo „Kaukutis“ vadovė prisipažino, kad kol kas nėra būtinybės, nes mieste ir rajone folklorinių renginių daug, vos spėjama juose dalyvauti; organizuoti renginius savo vietovėje galimybės nėra, nes nėra susiklosčiusių tradicijų.

Į klausimą, kaip kolektyvai populiarina savo krašto etninę kultūrą, vienareikšmiškai buvo atsakyta, kad etninės kultūros sklaida ir populiarinimas vyksta koncertinėmis programomis, išvykomis į regionines, respublikines ir tarptautines šventes, išleidžiant ansamblio garso įrašus. Folkloro ansamblis „Čiučiuruks“ organizuoja tarptautinį vaikų folkloro festivalį kas dveji metai, yra išleistos 2 knygos, kurių didžiąją dalį turinio sudaro pačių surinkta ekspedicinė medžiaga.

Vaikų ugdymas folkloro ansamblyje vyksta sezonais, t.y. nuo rugsėjo iki birželio. Tačiau atsitinka taip, kad vasaros laikotarpiu vyksta daug folklorinių renginių, festivalių, todėl ruošiantis juose dalyvauti organizuojamos papildomos repeticijos atostogų metu. Vadovai per sezoną su kolektyvu parengia po 1-2 koncertines programas. Pasak respondentų, jeigu programa ruošiamą sąžiningai, tai daugiau ir neįmanoma.

Bendraujant su kolektyvų vadovais, dažnai tenka girdėti, jog ne vienam vaikui, praleidus vienus ar du metus ansamblyje, nusibosta jį lankyti. Respondentų teigimu, norint, kad vaikas „nepabėgtų“ iš ansamblio, reikia darbą organizuoti taip, kad čia jam būtų įdomu. Ansamblicius

sudominti galima: „...per simpatiškus dalykus: vaikai vaidina pasakas su dainuojamaisiais intarpais, žaidžia piemenų žaidimus „Ganau, ganau aveles“, „Ridikas“ ir t.t.“ (Pelakauskienė R.); „...vaikus motyvuoja koncertinės išvykos, kurių jie labai laukia“ (Deksniėnė D.); „...patartina vaikams organizuoti stovyklas, ekspedicijas, žygius“ (Bradauskienė D.); „...lankyti įvairius folklorinius renginius“ (Kiškienė E.). Tačiau, jeigu vaikas tvirtai apsisprendė palikti kolektyvą, tai šiuo atveju, kaip teigia respondentai, vadovui nieko kito nelieka, kaip tik atsisveikinti su juo. Jeigu kurie vaikai „užsikabina“, tie lanko ansamblių tol, kol baigia mokyklą. Muzikos mokyklos kolektyvų vadovai teigia, jog pas juos vaikui ansamblio lankyti nepabosta, nes tai yra privaloma veikla. Ansamblio „Kupolytė“ vadovės teigimu, „...jeigu vaikas labai talentingas ir matau, kad jis neturi kur eiti, bet jam atsibodo, o aš žinau, kad jis eis į gatvę, tai aš kalbu su tėvais ir su juo. Dažnai pasiduoda mano įtaigai, jis lieka. Bet jeigu vaikas pasirinko muzikos mokyklą – jis turi išbandyti save daug kur. Kad ir skauda širdį – atiduodu aš jį. Gal ten daugiau pasieks negu pas mane“ (Kiškienė E.). Kai kurie ansamblio nariai išėję iš kolektyvo po kelerių metų vėl sugrįžta į ansamblių, tik jau ne į vaikų, o į jaunimo ar suaugusių. Tokiems žmonėms folkloras tampa neatskirama gyvenimo dalimi.

Apžvelgus ansamblių veiklą, galima teigti, kad visi be išimties kolektyvai neapsiriboja vien repeticijomis ir koncertais. Laisvalaikio metu yra švenčiamos įvairios kalendorinės šventės, organizuojamos stovyklos, žygiai, pažintinės išvykos. Ansambliuose yra susiformavusios tradicijos: priimtuvės, debiutas, gimtadieniai, vardinės, krikštynos, sezono atidarymas – uždarymas ir t.t. Kolektyvų vadovai kartu su vaikais dalyvauja kraštotyrinėse ekspedicijose, inicijuoja įvairius folklorinius renginius savo vietovėje, atstovauja Lietuvą folkloro festivaliuose užsienyje taip populiarindami savo krašto etninę kultūrą. Norint pasiekti gerą rezultatą, su kolektyvu reikia dirbti nuosekliai mažiausiai 5 metus.

Klausimai vadovui. Vadovaujant vaikų folkloro ansambliui, iškyla tam tikros problemos, trukdančios vadovui siekti geresnių rezultatų, kokybiško darbo. Respondentai įvardija ne tik savas, bet ir kitų Lietuvoje egzistuojančių vaikų folkloro ansamblių problemas: vadovybės ir tėvų palaikymas; prastas finansavimas; trūksta motyvuotų vaikų; nėra tinkamos vietos ir pakankamo laiko repeticijoms; neturi instrumentų ir rūbų; yra problemų sudarant repertuarą, nes nepakanka pagal vaikų amžių tinkamų kūrinių to paties regiono, kurių atstovauja kolektyvas, kūrinių; menkas vadovo ryžtas, užsispyrimas ir įgimtas pojūtis folklorui; trūksta vadybos žinių; trūksta antro ansamblyje vadovo, kuris dirbtų su instrumentine grupe; labai didelis vaikų užimtumas ir ne visuomet gali dalyvauti repeticijose, koncertuose, išvykose; menkas vadovo atlyginimas, todėl vadovavimas ansambliui nėra pagrindinis darbas; į ansamblių ateina skirtingo amžiaus vaikai - būtų geriau ansamblių formuoti iš vienodo amžiaus vaikų, tada galima siekti aukštesnio rezultato; paauglių amžiaus krizė – vaikai pradeda varžytis koncertuoti savo

mokykloje, bijo bendraamžių reakcijos; sunkiausia iš vaikų išsiurbti kičo ir popso įtaką, kurią gauna aplinkoje ir šeimoje; ekspedicijų, stovyklų, kelionių finansavimas; moksleivių kaita ansamblyje; trūksta berniukų; trūksta vaikų, turinčių gerus muzikinius duomenis; repeticijų lankymo drausmė.

Viena iš didesnių problemų yra kolektyvų finansinė padėtis. Apklausus respondentus paaiškėjo, jog didžiausią finansinę paramą ansambliui (6) gauna iš projektinės veiklos. Tris kolektyvus iš 12 finansuoja įstaiga, kurią jie atstovauja. Du kolektyvai finansinės paramos visiškai negauna, jie gyvena iš kolektyvo narių ir vadovo atlyginimo. Norint aprūpinti kolektyvą kostiumais, instrumentais, galimybe išvykti koncertuoti, pasak apklaustųjų, finansinės paramos tenka ieškoti pas rėmėjus. Paklausus vadovų, kodėl jie dirba su vaikais, visi vienareikšmiškai atsakė, jog turi įgimtą pojūtį folklorui, o „...vaikai tai tokia dirva, į kurią galima daug ką pasėti. Tai puikiausia vaikų ugdymo galimybė. Jeigu vaikų niekas neišmokys folkloro, tai jis sunyks ir mūsų tauta nukentės, taps skurdesnė“ (Kiškienė E.). Gauti rezultatai leidžia manyti, kad daugelis vadovų su kolektyvais dirba iš entuziazmo, geranoriškumo ir pagarbos lietuvių etninei kultūrai.

Ar folkloro ansamblis yra perspektyvus šiuolaikinėje visuomenėje, respondentai pateikė įvairių nuomonių. Sėkmingą ansamblių veiklą, pasak jų, lemia keletas faktorių:

- vadovo entuziazmas, atsidavimas šiam darbui, profesinis tobulėjimas, gebėjimas suburti ir išlaikyti žmones. „Ansambliai buvo ir bus. Jų bus tiek, kiek Lietuvoje bus vadovų. Vadovų niekada neparuoš aukštosios mokyklos, vadovais gimstama. O jei yra vadovas, visuomet atsiras žmonių, norinčių dalyvauti folklorinėje veikloje“ (Pečiulienė R.);
- dalyvių noras, motyvacija, entuziazmas;
- kolektyvo tikslai. „Šiuolaikinę visuomenę, o ypač krašto svečius galima sudominti tik tuo, ko nėra kitur, tuo, ką turime ypač savito. Visa tai reikia pateikti labai profesionaliai (nes geri autentiško folkloro pateikėjai buvo savo srities profesionalai) ir natūraliu, nedirbtinu jausmu. Autentišką folklorą pateikti taip, kad sulauktų deramo dėmesio ir įvertinimo pirmiausia iš savo tautiečių, kurie jį brangintų. Lietuvių kultūroje, ypač tradicinėje, pastebimas kičas, todėl reikėtų vaikus ir jaunuolius jau mokyklos suole supažindinti su savo krašto paveldu ir jį nuolat puoselėti. Lietuvių etninė kultūra turėtų būti privaloma vidurinio ugdymo dalis“ (Nemčinskienė B.);
- „...džiugu, kad folkloras 16-18 metų jaunimo tarpe tampa populiariu ir madingu reiškiniu. Manau, kad ansamblių lankantys vaikai gebės atskirti lietuvių liaudies dainą nuo popsinės muzikos, neišjungs radijo išgirdę liaudies muziką. Ansamblio vaikai perduoda savo šeimos nariams kalendorinių švenčių tradicijas ir papročius. Jie yra kultūros skleidėjai ir nešėjai“ (Kiškienė E.);

- „...visuomenė gerai priima vaikų folkloro kolektyvų pasirodymus, tačiau vis sunkiau atrasti vaikų, norinčių užsiimti folklorine veikla, tai nėra populiaru“ (Dovydavičiūtė D.).

Keturi respondentai teigė, kad jokių perspektyvų folkloro ansambliams ateityje nemato. Jos yra miglotos, neryškios. „Labai didelė konkurencija su muzikos ir choreografijos mokyklomis. Vis mažiau vaikai domisi folkloru. Daugelis tai laiko atgyvenusiu dalyku“ (Deksniėnė D.).

Taigi, sistemingam ir rezultatyviam darbui su ansambliu reikia: gerų vadovų, teigiamo požiūrio į folklorą iš visuomenės ir šeimos, laiko, finansų, motyvuotų vaikų. Sėkminga ansamblio veikla priklauso nuo vadovo entuziazmo, atsidavimo šiam darbui, gebėjimo suburti ir išlaikyti žmones, nuo dalyvių noro, entuziazmo, nuo kolektyvo tikslų.

3.2. Folkloro kolektyvų repeticijų stebėjimo tyrimo analizė

Apklausus respondentus ir surinkus duomenis apie darbo pobūdį su vaikų folkloro ansambliais, antrojo tyrimo etapo metu buvo stebėtos keturių vaikų folkloro kolektyvų repeticijos.

Antrojo tyrimo etapo tikslas – stebėjimo būdu patikrinti ir palyginti, kaip pirmame tyrime respondentų pateikti duomenys apie etninį vaikų ugdymą folkloro ansambliuose yra taikomi praktiškai. Tyrimas vyko 2008 metų spalio – lapkričio mėnesiais. Atliekant antrąjį tyrimą, buvo stebėtos keturių I kategorijos vaikų folkloro ansamblių repeticijos. Jame dalyvavo: Kauno rajono, Domeikavos gimnazijos vaikų folkloro ansamblis „Serbentėlė“ (vad. Bradauskienė D.), Telšių kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Čiučuruks“ (vad. Macijauskienė R.), Utenos lopšelio – darželio „Želmenėlis“ vaikų folkloro ansamblis „Kupolytė“ (vad. Kiškienė E.) bei Kauno I – osios muzikos mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Sauluva“ (vad. Pečiulienė R.).

Analizuojant antrojo tyrimo rezultatus, pastebėta, kad trijuose kolektyvuose su naujai atėjusiais vaikais vadovai dirba atskirai, t.y. daro papildomas repeticijas. Kolektyvo „Sauluva“ nauji nariai nuo pat pirmos repeticijos yra jungiami prie vyresniųjų grupės. Aiškesnė darbo kryptis atsiskleidžia tuose kolektyvuose, kur su naujokais dirbama atskirai. Repeticijos atskiromis grupėmis organizuojamos tada, kai į ansamblį ateina didelis skaičius naujų narių (15 – 20). Pasak vadovų, į ansamblius buvo priimti visi pareiškę norą dalyvauti folklorinėje veikloje vaikai.

Skirstant pagal atstovavimą kultūros ir švietimo įstaigoms, vienas iš keturių stebėtų ansamblių priklauso kultūros centrui, o likusieji trys atstovauja: muzikos mokyklai, gimnazijai ir vaikų lopšeliui – darželiui (kolektyvą lanko šį darželį baigę vaikai). Pasiteiravus apie repeticijų

laiką ir intensyvumą, paaiškėjo, kad trijų kolektyvų repeticijos vyksta 2 kartus į savaitę nuo 45 iki 60 min, o ansamblis „Sauluva“ repetuoja vieną kartą į savaitę 45 minutes. „Sauluva“ priklauso muzikos mokyklai, kur vaikams kelis kartus į savaitę vyksta individualios tradicinio dainavimo ir muzikavimo pamokos. Todėl vadovas per bendras repeticijas turi galimybę didžiąją laiko dalį skirti kokybiškam repertuaro atlikimui.

Stebint **kolektyvų repeticijas**, galima teigti, kad jos visur vyksta panašiu **modeliu** ir principu. Skirtumus galima įžvelgti analizuojant struktūras ir eiliškumą (žr. lentelę Nr. 3).

3 lentelė

Kolektyvų repeticijų eigos duomenys (N=4)

Kolektyvo pavadinimas	Repeticijos modelis
„Kupolytė“ Utena	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kvėpavimo pratimai 2. Intonacijos ir balso lavinimo pratimai 3. Dainavimas 4. Šokimas 5. Polkos žingsnio mokymas 6. Atsisveikinimas
„Sauluva“ Kaunas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Repeticijos tikslų ir uždavinių paskelbimas 2. Žaidimai 3. Naujos dainos mokymas 4. Šokimas 5. Polkos žingsnio mokymas 6. Supažindinimas su kalendorinių švenčių folkloru ir mokymas 7. Dainavimas
„Serbentėlė“ Kauno raj.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Intonacijos ir balso lavinimo pratimai 2. Dainavimas 3. Žaidimai 4. Žygiavimas su daina 5. Šokimas 6. Polkos žingsnio mokymas 7. Žaidimai atsipalaidavimui
„Čiučuruks“ Telšiai	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pasisveikinimas – susipažinimas 2. Tarmės ir smulkiosios tautosakos mokymas 3. Intonacijos ir balso lavinimo pratimai

	4. Naujos dainos mokymas 5. Šokimas 6. Atsisveikinimas
--	--

Analizuojant kolektyvų **repeticijų modelius**, pastebima, jog radikaliausiai skiriasi repeticijų pradžios: jeigu vieni pradeda nuo pasisveikinimo, ar tikslų paskelbimo, tarmės mokymo, tai kiti repeticijos pradžią skiria taisyklingo kvėpavimo mokymui, bei intonacijos ir balso lavinimo pratimams. Repeticijų struktūrinių dalių skaičius taip pat yra nevienodas: dviejų ansamblių repeticijos susideda iš 7 pozicijų, o kitų dviejų iš 6 pozicijų. Tačiau, peržvelgus visų kolektyvų darbo repeticijose eiliškumą, galima išskirti bendrą jų modelį:

1. Intonavimo ir balso lavinimo pratybos.
2. Dainų kartojimas ir naujos dainos mokymasis.
3. Žaidimai ir rateliai
4. Šokimas.
5. Polkos žingsnio mokymasis ar kartojimas.
6. Atsisveikinimas.

Dviejuose kolektyvuose repeticijos pradžioje vaikai sustoja ratu. Ansamblyje „Čiučiuruks“ tokiu būdu vadovas pasisveikina su vaikiais, o vaikai pasisveikina vieni su kitais, tuo pačiu prisimenami naujų draugų vardai. Be to, sustojus į bendrą ratą, tarmiškai sakomos mįslės, patarlės draugams. Taip yra skatinamas vaikų bendravimas. Ansamblyje „Sauluva“ stovint visiems ratu paskelbiami repeticijos tikslai ir uždaviniai, po to seka kalendorinės šventės – „šv. Martyno“ dienos pristatymas. Šventės pristatymo metu vadovas kalbasi su vaikais apie šios dienos reikšmę lietuvių kultūroje, apie tradicijas, papročius, apeigas. Išsiaiškinus šventės prasmę, vadovas parenka šiai dienai tinkantį folklorą: dainas, žaidimus, smulkiają tautosaką. Taigi repeticijos pradžia yra tiek edukacinė, tiek ir lavinamoji. Ansamblyje „Kupolytė“ repeticija pradedama nuo taisyklingo kvėpavimo pratimų. Šie pratimai atliekami ir stovint, ir sėdint vaikams ant kėdžių. Pasak kolektyvo vadovės, labai efektyvus ir geras kvėpavimo pratimas yra nuo pirštų galiukų „nupūsti pūką“ arba „pripūsti balioną“, „vaizduoti lekuojančius šuniukus“. Nuolat juos kartojant, vaikai greitai išmoksta taisyklingai kvėpuoti.

Su pradedančiais ansamblių lankyti vaikais keletą mėnesių dirbama atskirai. Po to (priklausomai nuo vaikų skaičiaus) vadovas toliau dirba atskirai arba jungia visus prie vyresniųjų vaikų grupės. Repeticijos organizuojamos 2 kartus į savaitę nuo 45 iki 60 min.. Repeticijos modelį kiekvienas vadovas susikuria individualiai, nors visuose ansambliuose vyrauja tam tikros bendros pozicijos. Kelios pirmos repeticijos skiriamos vaikų supažindinimui vienu su kitais ir

žaidimams. Vėliau, vaikams susipažinus ir pripratus vieniems prie kitų, vadovas individualiai susikuria repeticijos struktūrą.

Viena iš sudėtinių kolektyvų repeticijų dalių yra **intonacinio lavinimo pratimai**. Trijų kolektyvų vadovai teigė, jog intonacijai ir balsui lavinti tinkamiausi įvairiausi sūksniai ir pasierzinimai, raliavimai, oliavimai arba anksčiau vaikų išmoktos dainelės. Vadovai atkreipia dėmesį, kad vaikai dainuotų garsiai. Pasierzinimai atliekami po kelis kartus dainuojant vis garsiau. Pvz.: „Gandrai, gandrai, ga ga ga“, „Busil, busil“. Pasierzinimus vaikai dainuoja visi kartu, tačiau vienas iš jų yra vedantysis. Kiti pratimai ansambliuose nenaudojami. Išimtis yra kolektyve „Kupolytė“. Čia balsui ir intonacijai lavinti atliekami pratimai, kuriuos dažnai muzikos pamokose naudoja mokytojai. Būdingiausi pratimai: „ta“ garsu dainuojamas mažorinis trigarsis aukštyn, garso „ti“ išdainavimas kietai kvintos apimtyje šešioliktinėmis natomis, ilgas garso išdainavimas. Vadovės teigimu, efektyvus pratimas yra „gaudyti garsus“. Vaikai atkartoja vadovo padainuotą pasirinkto aukščio garsą, kartu imituoja jo gaudymą rankomis. Pasak respondentės, gaudant šiuos garsiukus, vaikai netyčia suranda aukštą garsą. Tai atsitinka ir su neintonuojančiais vaikais. Jeigu vaikas neintonuoja, tai vadovas jam padainuoja „į ausį“, paskui uždengia jo ausis ir prašo pakartoti melodiją, arba vaikui patariama dainuojant užsidengti vieną ausį, tuo atveju jis girdi ir save, ir aplink kitus dainuojančius vaikus. Pasak vadovės, vaikas geriau pradeda intonuoti, kai dainuoja šiek tiek pasilenkęs į priekį. Dažnai atliekant šiuos pratimus, vaikas pamažu pradeda intonuoti. Daugelis vadovų (8) neintonuojančius pastato prie gerai dainuojančių vaikų. Kaip jau buvo minėta, kiti vadovai intonacijai ir balsui lavinti naudoja anksčiau išmoktas dainas. Tokiu būdu dainelės dainuojamos vienu balsu, tačiau įvairiais variantais: pirmą dainos stulpelį padainuoja trys ar keturi vaikai, o priedainį dainuoja visas kolektyvas. Antrame dainos stulpelyje vedantieji keičiasi. Dainos dainuojamos garsiai. Pasak vadovės, dainuodami po kelis vaikai įgauna daugiau pasitikėjimo savimi, nebijo atverti balso.

Galima teigti, jog be intonacinio lavinimo pratimų neišsiverčia nei vieno ansamblio vadovas. Šioje repeticijos dalyje naudojami garsiniai pratimai, pasierzinimai ir lauko ar anksčiau vaikų išmoktos dainos. Vienas iš efektyviausių pratimų – garsų gaudymas. Atliekant jį, vaikai pradeda „suprasti“, kaip galima padainuoti aukštai ar žemai. Neintonuojantiems vaikams patartina padainuoti „į ausį“ ir uždengus vaiko abi ausis, prašyti pakartoti garsą. Taip su vaiku padirbus kurį laiką, jis pradeda girdėti ir intonuoti. Antras būdas, kad greičiau vaikas pradėtų taisyklingai dainuoti, reikia jį statyti greta gerai intonuojančių vaikų.

Dainavimas ansambliuose susideda iš dviejų dalių - išmoktos dainos kartojimo ir naujos dainos mokymo. Stebint kolektyvų darbą, galima teigti, kad tai 50% repeticijos laiko užimanti dalis. Mokydamas dainuoti vadovas turi išmanyti tradicinio dainavimo būdus, niuansus ir dainavimo mokymo metodiką. Kadangi metodinės literatūros yra nedaug, tai kiekvienas vadovas

yra susikūrus individualų dainavimo mokymo planą. Tačiau stebint vadovų darbą, galima išvystyti bendrą tendenciją. Pradėdamas mokyti naują dainą, vadovas pirmiausia ją atlieka pats. Po to kalba ir aiškinasi su vaikais dainos turinį, aptariama iš kokio regiono esti daina, išsiaiškinami nežinomi dainos žodžiai, kada ir kur ji buvo atliekama. (Stebėtuose kolektyvuose dainų įrašai naudojami nebuvo.) Ansamblyje „Kupolytė“ dainelės melodija išdainuojama pasirinktais garsais. Išmokus melodiją atskirais garsais, daina pradeda dainuoti su žodžiais. Sunkesnės dainos vietos padainuojamos atskirai prieš pradėdant mokyti visą naują dainą. Žodžiai išmokstami kartu su melodija. Kituose kolektyvuose naują dainą padainuoja vadovas, o vaikai pakartoja. Visos dainelės mokomos dainuoti vienu balsu. Vykdydami mokymo procesą, vadovai repeticiјose propaguoja įvairiausius dainavimo variantus: vieną ar du dainos stulpelius padainuoja 2-4 vaikai, o kitus stulpelius dainuoja kiti vaikai. Taip, pasak vadovų, greičiau išmokstama dainos melodija ir žodžiai. Tokiu būdu vadovas gali girdėti kiekvieną vaiką ir esant reikalui pataisyti jo dainavimą ar intonaciją. Ansamblyje „Čiučuruks“ vaikai naujos dainelės žodžius mokosi namuose. Repeticiјoje prisimenami dainelės žodžiai, po to vadovė primena dainelės melodiją, kurią pritaria kanklėmis. Vadovei padainavus pirmą dainos stulpelį, vaikai prisijungia ir dainuoja kartu. Dainelės kartojamos po 2-3 kartus. Kartojant išminktą dainą „Serentėlėje“ vaikai dainuoja vieni. Vadovė kartu nedainuoja, tik sustabdo ir pataiso vaikus tada, kai pradama netaisyklingai dainuoti melodiją. Kiekvieną dainą veda vis kitas vaikas, o likusieji pritaria. Jeigu daina yra dvibalsė, tai visuose kolektyvuose stengiamasi, kad ji ir būtų dainuojama dviem balsais. Tačiau tai dažniausiai priklauso nuo vaikų gebėjimų. Visų pirma daina turi būti gerai dainuojama vienu balsu. Kuo greičiau ansambliciai išmoksta vienbalsio lygaus dainavimo, tuo greičiau galima pradėti mokyti tarti dainai, t.y. dainuoti dviem balsais. Ansamblyje „Kupolytė“ antras balsas pirmiausia pradeda mokyti dainos priedainį. Posmus be priedainio visas ansamblis dainuoja vienu balsu. Mokydama antrą balsą, vadovė padainuoja su vedančiais (pirmais) balsais atskirai, gerai įtvirtinama melodija, o tada atskirai dainuoja su pritariančiais (antrais) balsais. Gerai išmokus dainuoti atskiromis partijomis, balsai yra jungiami. Repeticiјų metu dainų vedantieji pastatomi šiek tiek toliau nuo visų, kad lengviau būtų „išlaikyti“ ir taisyklingai padainuoti savo melodiją. Ansamblio „Sauluva“ repeticiјoje buvo atliekamos dzūkiškos Advento-Kalėdų laikotarpio vienbalsės dainos. Kolektyvo nauji nariai, kurie dar nemoka dainos, pradžioje klausosi draugų ir kartu dainuoja tik priedainį. Taip besiklausydami kitų, jie išmoksta ir žodžius, ir melodiją. Šiame ansamblyje dainas gali vesti visi vaikai, nes turi stiprius išlavintus balsus. Vadovai iš ansamblicių reikalauja, kad šie dainuodami taisyklingai kvėpuotų ir „apvalintų“ balsą. Stebėtuose kolektyvuose dainos atliekamos gana aukštai natūraliu prigimtiniu, laisvu balsu.

Dainuojamasis folkloras propaguojamas visuose stebėtuose vaikų folkloro ansambliuose. Dainavimo vaikai mokomi tradicinio perimamumo principu, t.y. kopijavimo arba mėgdžiojimo metodu, kada vaikai atkartoja vadovą. Kiekviename kolektyve dainas veda stiprius balsus ir gerą intonaciją turintys vaikai. Išmokę lygaus vienbalsio dainavimo, ansambliciai mokomi „tradicinio turavojimo“, t.y. dainuoti antru balsu.

Kitas repetitijos etapas - **žaidimų ir ratelių mokymas**. Iš keturių stebėtų kolektyvų, žaidimai buvo žaidžiami dviejuose. Ansamblyje „Serbetėlė“ žaidžiama gana daug liaudies žaidimų, nes jie yra neatskiriama vaiko gyvenimo dalis. Repertuare vyrauja siužetinės scenos „Vilkas ir žąsys“, vikrumo ir budrumo žaidimai: „Kiškeli, nabagėli“, „Degu, degu puodą“. Šie žaidimai naudojami ne sceniniam pasirodymui, o tikram ir laisvam vaikų išsišėlimui, juk žaidimas yra vaikų stichija. Žaisdamas vaikas gali atsipalaiduoti, pademonstruoti savo sumanumą, vikrumą. Be to lavėja gera stilinga kalba bei klausia, nes žaidimus dažniausiai lydi dainuojamieji tekstai arba dialogai. Pastebėta, kad žaisdami vaikai patiria džiaugsmą, atsipalaiduoja, nes nereikalaujama iš jų pasitempimo.

Rateliai yra tarpinė dainavimo ir šokimo dalis. Vadovas šoka kartu su vaikais. Kadangi rateliai yra dainuojami, tai vaikai dainuoja pirmą balsą, o vadovas jiems „turavoja“. Ratielių ir šokių mokymas ansambliuose prasideda spyruoklinio žingsnio pratimais. Kaip teigia vadovai, tai viso tradicinio šokimo pagrindas. Jeigu vaikas nemoka spyruoklinio žingsnio, jis negali būti šokėju. Pasak E. Kiškienės, tinkamiausi rateliai šiam žingsniui išmokyti „Duosiu Petručiui pupų bliūdą“ ir „Pasėjau žilvytį“. Spyruoklinis žingsnis šokamas taip: stiebiamasi aukštyn (spyruokliuojant) ir nusileidžiama stovint vietoje, kojos per kelius šiek tiek sulenkiamos. Toliau tas pats pratimas kartojamas einant ratu labai mažais ir minkštais žingsneliais. Pradedant mokyti ratelį ar šokį, vadovas jį pademonstruoja su vienu vaiku poroje. Likusieji vaikai stebi vadovą ir vėliau įsijungia į ratelį. Jeigu ratelį moka vyresni vaikai, tai jie moko mažuosius šokdami su jais kartu, arba mažieji stebi vyresniųjų šokimą ir jį vėliau atkartoja. Su rateliu, kaip ir su daina, vaikai yra supažindinami, išsiaiškinamas žodžių turinys, paaiškinama kur ir kada jis buvo atliekamas.

Ansamblyje „Čiučuruks“ vaikai pirmaisiai išmokomi atskirti dešines bei kaires rankas ir kojas, nes pasak vadovės, visi šokiai ir rateliai prasideda iš dešinės kojos, o vaikai jų dažnai skiria. Šis mokymas vyksta visą mėnesį žaidimo forma: vaikai turi pakelti dešines rankas, pastatyti ant kulno kaires kojas, pasisveikinti su draugu dešine, o po to kaire ranka ir t. t. Šokis, lygiai taip pat kaip ir dainavimas, pradedamas šokti nuo sunkiausios vietos. Jeigu šokyje pagrindiniu elementu tampa plojimas rankomis (pvz. šokis „Kleckai“), tai pirmumas teikiamas pratimų su rankų plojimais mokymui, o jeigu šokio pagrindas yra polka, tai ir šokti pradedama polkos žingsneliu. Atlikus ir išmokus sunkesnes atskiras šokio figūras, elementus, jis

sujungiamas į visumą. Vadovas vaikus sustato poromis, sukabina mergaitės ir berniuko rankas ir paruošia šokiui. Naujo šokio žingsnelius vaikai mokosi kartodami vadovą. Šokio žingsniukai mokomi skaičiuojant ritminėmis dalimis be muzikos. Šokis pakartojamas keletą kartų. Šokius, kaip ir ratelius, jeigu yra galimybė, mažiesiems parodo vyresni vaikai.

Vienas iš sudėtingesnių choreografinio folkloro elementų yra **tradicinė polka**. Polkos žingsnį vaikus išmokyti yra gana sudėtinga, todėl šis darbas yra atskira repeticijos dalis. Visuose stebėtuose kolektyvuose vaikai polkos žingsnį pradeda mokytis stovėdami ratu. Vadovų mokymo variantai atrodo yra gana paprasti, tačiau pastebėta, kad kiekvienas turi individualią mokymo metodiką:

I Variantas. Vaikai stovi ratu. Trepsint kojomis „viens ir du“, ant „dviejų“ pašokama aukštyn. Kad būtų vaikams lengviau įsivaizduoti šokimo principą, galima jį imituoti kilnojant rankas. Pašokus vietoje, šis žingsnelis šokamas vienas paskui kitą ratu. Darbo pabaigoje pašokami tie šokiai, kuriuose yra polkos žingsnelis („Kupolytė“).

II variantas. Vaikai stovi ratu visiškai atsipalaidavę. Polkos žingsnio mokymasis pradedamas nuo pirmo pratimo. Spyruokliavimas ant abiejų kojų „viens-du-trys“ – per kelius šiek tiek lenkiamos kojos. Toliau vaikai spyruokliuodami sukasi aplink save. Antras pratimas – pašokinėjimas ant abiejų kojų: „viens-du-šlept“ (tarsi nukritimas ir sustojimas trumpa pauze). Vaikų rankos turi būti visiškai atpalaiduotos. Vėl vaikai sukasi aplink save, o po to šokama ratu pirmyn ir atgal (atbulomis). Trečias pratimas – stiebimasis ant pirštų galų ir nusileidimas ant kulnų. Vadovui skaičiuojant „viens-du-trys“, vaikai stiebiasi ir per „viens-du-trys“ nusileidžia. Pratimas kartojamas keletą kartų. Ketvirtas pratimas – pasistiebimas ant vienos kojos ir nusileidimas ant kitos tarsi nugriūnant („šlept“). Vadovas atkreipia visų vaikų dėmesį, pabrėžia, kad kiekvienas turi pajusti savo svorį. Kojomis visą laiką spyruokliuojama. Atlikus šiuos pratimus, pereinama prie polkos šokimo. Viena koja šiek tiek pakeliama į viršų, o „du-trys“ trepsima vietoje. Polką vaikai šoka ratu po vieną į priekį ir atbulomis mažais žingsniukais („Sauluva“).

III variantas. Vaikai stovi ratu. Mokoma taip: trepsima vietoje abejomis kojomis „viens-du-trys“, tariant „trys“ reikia tarsi nukristi (ir padaryti pauzele) abejomis kojomis. Pašokę rate po vieną, vaikai sustoja poromis vienas prieš kitą ir susikabina rankomis. Kartojamas tas pats pratimas vietoje nesisukant aplink save. Atlikus pratimą keletą kartų, vaikai susikabina kaip valsui ir polkos žingsnelį šoka besisukdami poroje aplink (Serbentėlė).

Pastebėta, kad ansamblyje „Čiučuruks“ patys mažiausieji vaikai polkos žingsnio nesimoko. Šiame ansamblyje polką šoka vyresniųjų grupių nariai. Vyresniųjų grupėje šokiams akompanuoja ansamblio kapela. „Kupolytėje“ šokiams repeticijose ir koncertuose groja armonika suaugęs žmogus. „Sauluvoje“ repeticijoje grojo armonika vaikinai, kuris šiuo

instrumentu groti mokytis pradėjo visai neseniai, todėl jis kol kas groja tik repeticijose, o koncertuose dar negroja. „Serbentėlėje“ užsiėmimo metu muzikanto nebuvo, šokių melodijas vadovė dainavo pati. Išskyrus „Kupolytę“, visuose stebėtuose ansambliuose yra instrumentinės grupės – tradicinės kapelos. Su instrumentine grupe vadovai daro papildomą repeticiją ir dirba visiškai atskirai. Bendros repeticijos dažniausiai būna prieš koncertus, kada reikia groti šokėjams.

Ansamblis „Sauluva“ buvo stebėtas kalendorinės šventės (šv. Martyno) dieną. Tai gera proga vaikus supažindinti su šios dienos tradicija, todėl pirmoji repeticijos dalis buvo skirta šiai dienai paminėti: dainuojamos atitinkamos dainos, šokami rateliai ir žaidimai. Antroje repeticijos dalyje mokėsi Advento laikotarpio folklorą, nes artimiausiuose kolektyvo veiklos planuose daug Adventinių koncertų ir vakaronių. Ansamblis Adventinę koncertinę programą rengia taip: kartoja jau anksčiau išmokus kūrinius, mokosi naujų ratelių, dainų.

Visi stebėtieji vaikų folkloro ansambliai propaguoja choreografinį folklorą. Mokymas ir supažindinimas su šia folkloro rūšimi vyksta nuosekliai – nuo lengviausių (žaidimų) iki sudėtingų dalykų (tradicinės polkos). Žaidimai parenkami pagal vaikų amžių, yra laisvos formos, leidžiantys vaikui atsipalaiduoti, atsiskleisti. Toliau mokomasi ratelių ir spyruoklinio žingsnio, kurį privalo mokėti kiekvienas šokantis vaikas. Todėl mokymosi pradžioje vadovai rekomenduoja parinkti tokius ratelius, kurie yra šokami šio žingsnio pagrindu. Šokiai vaikams parenkami kuo lengvesni, o šokti pradėdama mokyti nuo sunkiausios figūros ar žingsnio. Jau pirmose repeticijose vaikai statomi poromis. Tradicinė polka – tai pats sunkiausias ir sudėtingiausias choreografinio folkloro elementas. Ji beveik visuose kolektyvuose pradėdama mokyti vaikui atėjus į ansamblį, kartu su žaidimais ir rateliais. Ruošiantis teminiams koncertams ir supažindinant su kalendorinėmis šventėmis, pastebėta, kas ansamblis „Sauluva“ pakartoja anksčiau išmokus kūrinius ir mokosi tai progai skirtus naujus dalykus.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę ir metodinę literatūrą, galima teigti, kad etnis ugdymas – procesas, kurio metu sąveikaujant ugdytojams ir ugdytiniams, perduodama dvasinių vertybių visuma, pasireiškianti per gimtąją kalbą, liaudies kūrybą, tradicijas, papročius. Etninės kultūros ugdymas formuoja mokykloje naują gyvenimo kultūrą, skatina kultūrinę ugdytinių atmintį, sugrąžina į mokyklą tautines tradicijas ir moko tapatinti save kaip konkretų tautos (šeimoms, gimtinėms), etnografinės srities atstovą.
2. Pradinukai yra jautriausia visuomenės dalis, jų psichika labili ir vertybių sistema dar tik formuojasi, todėl didžiausią įtaką etnokultūrinis ugdymas daro būtent šiai socialinei grupei. Supažindinant vaikus su liaudies kūryba, būtina atsižvelgti į jų amžių, sąmoningumą, galimybes, bei polinkius. Vaiko asmenybės vystymuisi, socialiniam elgesiui didelę įtaką turėjo ir turi ugdymas, paremtas tautos papročiais, apeigomis, tradicijomis. Visa tai sudaro puikias sąlygas etninio tapatumo formavimuisi.
3. Etninis ugdymas pradiniam ugdymo koncentre galimas per formalų ugdymą – integruojant etninę kultūrą į mokomųjų programų turinį arba dėstant ją atskiru dalyku. Neformalus ugdymas apima tautinių ir kalendorinių švenčių organizavimą, kūrybines stovyklas – ekspedicijas, pažintines ekskursijas – išvykas. Praktiniai etninės kultūros įgūdžiai įgyjami per įvairių moksleivių saviraišką: etnokultūros, tautodailės ir kt. būrelius, dalyvaujant vaikų folkloro ansamblių veikloje.
4. Atlikus tyrimą geriausiuose vaikų folkloro kolektyvuose, formuojasi išvada, jog etnis ugdymas ansambliuose vyksta atsižvelgiant į vaikų amžių: atliekamas piemenų folkloras (dainuojama ir grojama piemenų instrumentais), dainos apie gamtą, smulkioji tautosaka, pasakojamoji tautosaka, žaidimai, rateliai, nesudėtingi šokiai, tradicinė polka. Muzikinis folkloras pradinukams perteikiamas tradicinio perimamumo principu, t.y. – pavyzdžio ir atkartojimo, arba klausymo – kopijavimo metodu. Taisyklingas kvėpavimas, intonacija, dikcija, artikuliacija, ritmika lavinami pasitelkiant skaičiuotes, greitakalbes, šūksnius, pasierzinius, darbo ritmus, nesudėtingas sutartines. Darbas su vaikais vyksta repeticijose, kur ugdymas pradedamas žaidimais, natūralaus balso formavimu ir pan. Dalyvaudamas folkloro ansamblio veikloje, vaikas išsamiai susipažįsta su dvasinėmis etninėmis vertybėmis, gali išreikšti save kaip atlikėją.
5. Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad folkloro ansambliuose etnis ugdymas yra efektyvus, nes jis neapsiriboja darbu repeticijose – tai ištisas procesas, kurio metu vaikai kartu su vadovu, šeimos nariais švenčia tradicines ir pačių sugalvotas šventes, koncertuoja ir inicijuoja įvairius renginius, organizuoja kūrybines stovyklas, ekspedicijas ir

kt. Etninis ugdymas vaikų folkloro ansamblyje sąlygojamas vadovo profesinio pasirengimo, kompetentingumo, kūrybinio entuziazmo, aplinkinių požiūrio į etninę kultūrą. Visa tai lemia vaikų interesą ir poreikį jai.

6. Darbo pradžioje iškelta hipotetinė prielaida pasitvirtino. Atlikus interviu su vadovais ir kolektyvų repeticijų stebėjimą galima daryti išvadą, kad geriausiuose Lietuvos vaikų folkloro ansambliuose yra taikomi efektyviausi etninio ugdymo metodai.

REKOMENDACIJOS VAIKŲ FOLKLORO ANSAMBLIŲ VADOVAMS

I. Vaikų atranka ir priėmimas į folkloro ansamblį

1. Į folkloro ansamblį vaikai turėtų būti priimami nuo 6 – 7 metų, o esant galimybei ir jaunesni.
2. Vaikų kvietimo būdai:
  - informacija apie vaikų priėmimą į folkloro ansamblį pateikiama skelbimuose, kurie platinami vietinėje spaudoje, miestų skelbimų lentose, darželiuose, mokyklose;
  - baigiantis mokslo metams nuvykti į ikimokyklinio ugdymo įstaigas ir pakviesti tuos vaikus, kurie rudenį pradės lankyti mokyklą;
  - prasidėjus naujiems mokslo metams nuvykti į pradinio ugdymo arba bendrojo lavinimo mokyklų pradinės klases ir pakviesti 1 – 4 klasių moksleivius;
  - į ansamblį pakviesti asmeniškai pažįstamus vaikus;
  - vaikai gali būti pakviečiami žodžiu, arba įteikiami pakvietimai.
3. Kviečiant naujus narius į ansamblį, būtina jiems papasakoti kas tai yra folkloro ansamblis, ką jame vaikai veikia, papasakoti apie kolektyvo pasiekimus. Esant galimybei, būtina parodyti gražiausius folkloro pavyzdžius koncertuojant su didžiais kolektyvo nariais.
4. Jeigu vadovas kolektyvą renką pirmą kartą, vaikams turi būti įdomiai ir patraukliai pristatyta ugdymo programa.
5. Vaikui pareiškus norą dalyvauti folkloro ansamblyje, vadovo pareiga susitikti ir pabendrauti su tėvais, nes jie turi didelę įtaką vaikų apsisprendimui.
6. Į vaikų folkloro ansamblį turėtų būti priimami visi pageidaujantys vaikai (net ir tie, kurie neturi muzikinės klausos). Svarbiausias kriterijus – vaiko noras žaisti, dainuoti, muzikuoti.
7. Surinkus didelę grupę naujų narių (12 – 25), patartina keletą mėnesių su ja padirbėti atskirai. Vėliau vadovas pats turi nuspręsti ar iš naujų narių formuoti atskirą grupę ansamblyje, ar jungti prie vyresniųjų grupės.
8. Jeigu į ansamblį ateina mažai naujų narių, juos galima iš karto jungti prie vyresniųjų grupės. Tokiu būdu mažiukai stebi didžiuosius draugus ir iš jų mokosi.
9. Folkloro ansamblio repeticijas patartina organizuoti 2 kartus į savaitę nuo 45 min. iki 60 min.
10. Atėjus vaikams pirmą kartą į repeticiją, užsiėmimai turi prasidėti susipažinimu vienų su kitais. Vaikų supažindinimo būdai:
  - vaikas pats prisistato visiems pasakydamas savo vardą;
  - vadovas pristato vaiką kolektyvui;
  - esant didelei grupei naujų vaikų, jie sustatomi į bendrą ratą, kur pasako savo vardus.
11. Vaikų galimybės išsiaiškinamos repeticijų metu:

- leidžiant laisvai pasirinkti ir padainuoti vaikams žinomą dainą, tokiu būdu patikrinat klausą, diapazoną ir tembrą;
- žaidžiant bendrus žaidimus, dainuojant visiems drauge, duodant užvesti visiems iš eilės tą pačią dainą;
- vaikams atliekant pasierzinimus.

12. Užsiėmimai su vaikais turėtų prasidėti:

vaikų balsų lavinimu bei formavimu – tam geriausiai tinka piemenų dainos, pasierzinimai, paukščių balsų pamėgdžiojimai;

- *taisyklingo kvėpavimo lavinimu (be jo vaikas neišmoks gerai valdyti balso)* – tinka visi muzikinio lavinimo praktikoje taikomi pratimai;
- *dikcijos ir artikuliacijos formavimu* – tinka vienskiemenės dainelės (pvz. „Šarkela varnela“), patarlės, greitaikalbės;
- *muzikinio ritmo pojūčio lavinimu* - atliekami darbo, mintuvų, varpų, kūlimo spragilais skiemengarsiai, skaičiuotės;
- *liaudies žaidimais ir rateliais* – žaisdamas ir įsijausdamas į žaidimus, vaikas nejučia patenka į turtingą folkloro pasaulį, be to žaidimai labiausiai atitinka pradinukų psichinio išsivystymo tarpsnį, polinkius, poreikį žaisti, judėti, juoktis, fantazuoti, bendrauti, pažinti.

Visi išvardinti vaikų lavinimo elementai turėtų įsiterpti repeticijos eigoje (į atitinkamas jos struktūrinės dalis).

13. Rekomenduotinos repeticijos struktūrinės dalys:

- Intonacinio ir vokalinio lavinimo, bei taisyklingo kvėpavimo pratimai;
- Dainavimas (naujos dainos mokymas ir išmoktų kartojimas);
- Žaidimai;
- Šokio žingsnelių mokymasis;
- Šokimas.

14. Repeticijose būtina folkloro žanrų įvairovė todėl, kad vaikai yra maži, jiems vieną dalyką ilgai mokyti nusibosta, nebesukoncentruoja dėmesio. Jiems turi būti nuolat įdomu, kad nejaustų darbo monotonijos.

15. Visas pradinis lavinimo etapas folkloro ansamblyje, atsižvelgiant į vaikų amžių, turėtų vykti žaidybine forma.

16. Pateikiami repeticijos pradžios galimi variantai.

- Repeticijos pradžioje vaikai sustoja ratu. Tokiu būdu vadovui lengviau sukcentruoti vaikų dėmesį. Vadovas pasisveikina su vaikiais, paskelbiami repeticijos tikslai ir uždaviniai. Vaikai pasisveikina vieni su kitais, prisimindami naujų draugų vardus. Sustojimą į bendrą ratą galima išnaudoti ritmo lavinimui, pasiūkavimams,

pasierzininimams, skaičiuotėms, taip pat gali būti tarmiškai sakomos mįslės, patarlės draugams. Taip yra skatinamas vaikų bendravimas.

- Repeticijos pradžia gali būti skirta ir tradicinių švenčių pristatymui. Supažindindamas vaikus su kalendorinėmis, darbo, šeimos šventėmis, vadovas pristato tradicijas, papročius, apeigas ir parenka šventei tinkantį folklorą.

Taigi repeticijos pradžia galėtų būti tiek edukacinė, tiek ir lavinamoji.

II. Tradicinis dainavimas

1. Tradicinio dainavimo mokymas vaikų folkloro ansambliuose turėtų vykti keliomis pakopomis:

- Ankstyvoji arba pirminė – tai *natūralaus balso pajautimas*, kada vaikas turi: išmolti įsiklausyti į savo balsą, jį atverti, išmolti išgirsti kito balsą, tiksliai intonuoti, išmolti lygaus vienbalsio dainavimo grupėje.
- Vidurinioji – dvibalsis dainavimas – kada vaikas turi išmolti užvesti dainą ir išmolti pritarti „turavoti“.
- Trečioji pakopa – sutartinių giedojimas.

2. Dainavimas repeticijose rekomenduotinas keliais etapais:

- taisyklingo kvėpavimo;
- vokalinio ir intonacinio lavinimo pratybos;
- išmuktų dainelių kartojimas;
- naujos dainos mokymas.

Intonacinio ir vokalinio lavinimo pratybos

3. Kvėpavimo, vokalinio ir intonacinio lavinimo pratyboms skiriama apie 5-10 minučių repeticijos laiko.

4. Taisyklingo kvėpavimo pratimai atliekami ir stovint, ir sėdint vaikams ant kėdžių.

5. Rekomenduotini kvėpavimo pratimai:

- nuo pirštų galiukų „nupūsti pūką“;
- „pripūsti balioną“;
- „vaizduoti lekuojančius šuniukus“.

6. Rekomenduotini vokaliniai ir intonaciniai pratimai:

- dainuojamas dainos motyvas balsėmis (aaaaaaaa, eeeeeeee);
- dainuojamos patarlės, mįslės (pačių vadovų sukurtos melodijos tradicinių intonacijų pagrindu), trumpos dainelės;
- žaidžiami garsiniai žaidimai tol, kol vaikas išmoksta išlaikyti garsą;

- muzikos pedagogikos praktikoje taikomi vokaliniai pratimai: „ta“ garsu dainuojamas mažorinis trigarsis aukštyn, garso „ti“ išdainavimas kietai kvintos apimtyje šešioliktinėmis natomis, ilgas garso išdainavimas.
- paukščių balsų pamėgdžiojimai
- dainuojamos anksčiau išmoktos dainos - tokiu būdu dainelės dainuojamos vienu balsu, tačiau įvairiais variantais: pirmą dainos stulpelį padainuoja trys ar keturi vaikai, o priedainį dainuoja visas kolektyvas. Antrame dainos stulpelyje vedantieji keičiasi.
- įvairiausi šūksniai ir pasierzinimai, raliavimai, oliavimai. Pasierzinimai atliekami po kelis kartus dainuojant garsyn. Pvz. „Gandrai, gandrai, ga ga ga“, „Busil, busil“. Pasierzinimus vaikai gali dainuoti visi kartu, tačiau vienas iš jų turi būti vedantysis. Reikia atkreipti dėmesį, kad vaikai dainuotų garsiai.

7. Lavinant netiksliai intonuojančius naujus kolektyvo narius, rekomenduotina:

- vaikui padainuoti į ausį dainos, ar keleto garsų motyvą ir paprašyti jį atkartoti;
- vaikui patariama dainuojant užsidengti vieną ausį, tuo atveju jis ne tik išgirsta savo balsą vidine klausa, bet kartu mokosi prisiderinti prie kitų vaikų balsų;
- dainuojant vaikui šiek tiek pasilenkti į priekį – geriau pradedama intonuoti;
- „garsų gaudymo“ pratimas – vaikai atkartoja vadovo padainuotą pasirinkto aukščio garsą, imituodami jo gaudymą rankomis, gaudant šiuos garsiukus, vaikai netyčia suranda aukštą garsą;
- neintonuojančius vaikus statyti šalia gerai dainuojančių.

Natūralaus balso formavimas

8. Mokant vaikus tradicinio dainavimo, rekomenduotinas pavyzdžio ir atkartojimo arba klausymo – kopijavimo metodas. Tai pats teisingiausias metodas, per tūkstantmečius įsitvirtinęs įvairių tautų liaudies muzikoje.

9. Pirmiausia reikia ieškoti vaiko balso atpalaidavimo, kad gerklė atsidarytų, smakras būtų laisvas. Tada balsas būna laisvas, platus, sodrus, nėra užspaustas.

10. Atpalaidavęs smakrą, vaikas turi atrasti sau patogų dainavimą ir valdyti balsą. Tai **vienintelis metodas**, skirtas formuoti vaiko **natūralų balsą**.

11. Padėti surasti natūralų balsą ir jį atverti galima:

- dainuojant garsiai piemenų dainas (tam geriausiai tinka oliavimai, nes juose yra daug tęsiamų natų, jie atliekami labai garsiai) pasierzinimus, susišaukimus, skaičiuotes;
- dainuojant sutartines;
- vaiko balso diapazono ribose atliekant pratimus bei nesudėtingas daineles;
- dainuojant ilgus tęstinius garsus, dialogus;
- gerai išgirsti savo balsą galima dainuojant švelniai pridėjus abu delnus po smakru;

- ilgame mokyklos koridoriuje vaikams šaukiant vardus, ypač senuosius.

12. Vaiko balsui atverti idealiausia vieta - gamta.

13. Jeigu nėra galimybės su vaikais pabūti gamtoje, kitas paprasčiausias variantas – kopijuoti vadovą. Vaikams tai pavyksta savaime. Šis metodas – natūralaus folklorinio balso formavimo pagrindas.

Dainos mokymas

14. Naujos dainos mokymui, kaip ir natūralaus balso formavimui, rekomenduotinas pavyzdžio – kopijavimo metodas.

15. Pradėdamas mokyti naują dainą, vadovas pirmiausia turi atlikti ją vaikams pats.

16. Su vaikais išsiaiškinamas dainos turinys, nežinomų žodžių reikšmės, kokiam regionui ji priklauso, kada ir kur buvo atliekama.

17. Mokantis naujų dainelių, nereikia skubėti jų dainuoti su žodžiais. Melodijas ar fragmentus galima atlikti neutraliu skiemeniu (pvz. dra, ko, drū), ir tik tuomet, kai vaikai įsimins dainelės melodiją ir sugebės padainuoti skiemengarsiu, galima prijungti žodžius.

18. Sunkesnės dainos melodijos vietos padainuojamos atskirai.

19. Jeigu vaikai nesugeba greitai padainuoti dainelės, tekstas sakomas tyliai artikuliuojant.

20. Sunkiai tariant dainos žodžius, patartina juos lėtai ir aiškiai iškalbėti.

21. Visos dainelės pradžioje mokomos dainuoti vienu balsu.

22. Kitas dainos mokymo variantas – vadovas padainuoja dainos posmelį, o vaikai jį pakartoja kelis kartus.

23. Vykdamas mokymo procesą, repeticijose patartina naudoti įvairiausias dainavimo variantus: vieną ar du dainos stulpelius padainuoja 2-4 vaikai, o likusius atlieka kiti vaikai. Taip greičiau įsisavinami dainos melodija ir žodžiai, o vadovas gali girdėti kiekvieną vaiką ir esant reikalui – pakoreguoti jo dainavimą ar intonaciją.

24. Kartojant išmoktą dainą, patartina vaikams leisti dainuoti vieniems.

25. Vadovas kartu nedainuoja, tik sustabdo ir pataiso vaikus tada, kai pradėdama netaisyklingai intonuoti melodiją.

26. Pradedant vaikus mokyti dainų, reikia atkreipti dėmesį į keletą būtinų sąlygų:

- dainelės turi būti nedidelės apimties (1-2 ketureiliai posmai arba 2-8 eilutės), nes ilgesnio teksto vaikas paprasčiausiai neįsimena;
- siužetai - tik vaizduojamojo pobūdžio, labai aiškūs ir suprantami, pasakojantys apie gerai žinomų gyvūnėlių ir žvėrelių darbus bei nuotykius;
- visi žodeliai turi būti lengvai tariami, vengti priebalsių č, š, ž, dž, r, k, l;
- dainelės diapazonas neturėtų būti didesnis nei pirmosios oktavos d^1-a^1 , nes šio amžiaus vaikai geriausiai intonuoja kvintos intervalo apimtyje;

- rekomenduotinos melodijos, pagrįstos mažosios tercijos apdainavimu; šios intonacijos sudaro lopšinių ir žaidinimų melodijos pagrindą, vaikui jos gali būti jau girdėtos ir todėl lengviau išmokstamos. Mažieji blogai įsidėmi motyvus, pagrįstus vieno garso pasikartojimais arba melodiniais šuoliais, einančiais vienas po kito;
- pasirinkto kūrinėlio ritmika taip pat turėtų būti nesudėtinga: geriausia, kai ją sudaro trumpesnės ir ilgesnės, dviejų trumpesnių ir vienos ilgesnės arba lygiųjų verčių variantai, kurie simetriškai kartojasi;
- mokant dainelę, ją būtina daug kartų pakartoti ir rekomenduotina tai daryti visada žaidybiniėje situacijoje. Idealu, kai vaikas išmoksta teisingai intonuoti melodiją dar iki tol, kol įsimena dainelės žodžius.

27. Jeigu daina yra dvibalsė, reikia stengtis ją atlikti dviem balsais. Tačiau tai priklauso nuo vaikų gebėjimų. Visų pirma daina turi būti gerai dainuojama vienu balsu.

28. Kuo greičiau ansambliciai išmoksta vienbalsio lygaus dainavimo, tuo greičiau galima pradėti mokyti tarti dainai, t.y. dainuoti dviem balsais.

Dvibalsis dainavimas

29. Pradėti mokyti vaikus „turavoti“ patartina jau pirmais mokymo metais.

30. Tradicinio tarimo galima mokyti keliais variantais:

- Tartu antru balsu galima pradėti mokytis nuo dainos priedainio. Posmus visas ansamblis dainuoja vienu balsu. Mokydamas antrą balsą, vadovas turi padainuoti su vedančiaisiais (pirmais) balsais atskirai, gerai įtvirtinti melodiją, o tada atskirai dainuoti su pritariančiaisiais (antrais) balsais. Tvirtai išmokus dainuoti atskiromis partijomis, balsus galima sujungti.
- vadovas dainuoja su vaikais vienu balsu. Padainavus keletą dainos stulpelių, vadovas vaikams pradeda atitarti. Pamažu vaikai prisijungia prie vadovo kopijuodami jo dainavimą. Taip prisijungus daugumai ansamblicių, vadovas nutyla ir toliau vaikai atitaria savarankiškai. Tradicinį tarimą vaikai greitai perpranta ir vieni iš kitų išmoksta, prisitaiko.

Dainų vedantieji

31. Tradiciniam dainavimui būdinga tai, kad dainą veda (pirmu balsu) vienas žmogus, o jam pritaria „turavoja“ (antru balsu) likusieji dainininkai.

32. Vaikų folkloro ansamblyje taip pat turėtų būti dainų vedantieji. Toks vaikas dažniausiai išsiskiria jau nuo pirmųjų repeticijų gera klausa ir stipriu balsu, jam dainą užvesti nėra jokių problemų.

33. Kolektyve patartina turėti kelis dainų vedančiuosius, nes vienam vaikui yra sunku išdainuoti visą repertuarą.

34. Idealu, jeigu dainas galėtų vesti visi ansamblio nariai. Todėl patartina repeticijų metu į šį procesą įtraukti visus vaikus ir duoti vesti kiekvienam nors po vieną dainos posmelį. Tokiu atveju ir silpniau dainuojantys išsidrąsinę gali tapti puikiais dainų vedančiaisiais.

35. Repeticijų metu dainų vedantieji gali būti pastatomi šiek tiek toliau nuo visų, kad lengviau „išlaikytų“ ir taisyklingai padainuotų savo melodiją.

36. Daina skambės gražiau, jeigu ji bus parinkta atsižvelgiant į vedančiojo charakterio savybes.

Sutartinės

36. Dirbant su pradinukais, sutartinės rekomenduotina dainuoti repeticijų metu kaip pratimus balso atvėrimui, intonacijai, ritmikai, dikcijai lavinti.

37. Į koncertinių programų turinį galima įtraukti kolektyvines sutartines („Buva boba Vilniuj“, „Aik, aželi, vandeni“).

38. Pagrindinė vaikui užduotis – sugebėti išlaikyti savo ritmą ir garso aukštį. Dainuojant šias daineles ypač svarbus kūrybos ir bendro muzikavimo – žaidimo procesas.

39. Sudėtingesnėms sutartinėms reikalingas geras pasirengimas ir stiprūs balsai.

40. Sceniam sutartinių atlikimui turėtų būti ruošiamos vyresniųjų klasių merginos.

III. Mokymas groti tradiciniais muzikos instrumentais

1. Tradiciniais muzikos instrumentais pradinių klasių mokinius groti galima mokyti iš klausos arba iš natų (atsižvelgiant į vaiko gabumus).

2. Rekomenduotini pradinukams tradiciniai muzikos instrumentai: skrabalai, terkšlės, varpeliai, moliniai švilpukai, šiaudo birbynės, skudučiai, lamzdeliai, kanklės.

3. Vaikai ansambliuose gali groti po vieną arba grupėmis.

4. Pradedant mokyti groti, pirmiausia vaikas turi suprasti garso išgavimo principus, po to savarankiškai turėtų išmokti laisvai improvizuoti, imituodamas paukščių balsus, tirliuodamas savo sugalvotas melodijas (molinukai, birbynėlės, lamzdeliai), ritminius pratimus (skudučiai), pagrindinius akordus (kanklės). Vėliau galima pereiti prie konkrečių kūrinių.

5. Saviskambiai instrumentai (skrabalai, terkšlės, varpeliai) naudotini pasitelkiant įvairias ritmines formules, kurias kartojant, lavėja ritmo suvokimas.

6. Tradiciniais muzikos instrumentais atliekamas repertuaras vaikų folkloro ansambliuose:

- molinukais – paukščių balsų pamėgdžiojimai;
- šiaudo birbynėmis, lamzdeliais – ridavimai, raliavimai, tirliavimai;
- skudučiais – sutartinės;
- kanklėmis – tradicinis kanklių repertuaras, šokių muzika, akomponuojama dainoms;

7. Pradedant mokyti kūrinių, jeigu yra galimybė, būtina pasiklausyti tradicinio muzikavimo įrašų.

8. Su pavieniais atlikėjais ar instrumentine grupe dirbama papildomai organizuojant repeticijas.

IV. Choreografinis folkloras

1. Choreografinis folkloras paradinių klasių vaikų ansambliuose pradedamas mokyti nuo žaidimų.
2. Pradinukams tinkami žaidimai, rateliai su vaidybiniais, improvizaciniais, sportiniais elementais: „Vilkas ir žąsys“, kurapkų, žvirblio, kiškio ir kitų gyvūnų gaudymas, vilko šaudymas, žiužio mušimas, avižėlių pirkimas ir ridiko rovimas ir t.t. Tokie žaidimai kaskart atveria naujas raiškos galimybes, įtraukia vaiką į smagias, azartiškas varžybas.
3. Šie žaidimai naudojami ne sceniniam pasirodymui, o tikram ir laisvam vaikų išsišėlimui.
4. Žaisdamas vaikas gali atsipalaiduoti, pademonstruoti savo sumanumą, vikrumą.
5. Susipažinus su žaidimais, toliau rekomenduojama šokti ratelius ir šokius. Pradinukams jie parenkami kuo paprastesni.
6. Kadangi visi rateliai yra dainuojami, tai vaikai gali dainuoti pirmu balsu, o vadovas pritariančiuoju.
7. Ratelių ir šokių mokymas turėtų būti pradedamas spyruokliniu žingsniu ir ritmingu vaikščiojimu – „viens-du-trys“.
8. Spyruoklinis žingsnis šokamas taip: stiebiamasi aukštyn (spyruokliuojant) ir nusileidžiama stovint vietoje, kojos per kelius šiek tiek sulenkiamos. Toliau tas pats pratimas kartojamas einant ratu labai mažais ir minkštais žingsneliais.
9. Pradedant mokyti ratelį ar šokį, vadovas jį gali pademonstruoti su vienu vaiku poroje. Likusieji vaikai turi stebėti vadovą ir vėliau įsijungti į ratelį.
10. Jeigu ratelį moka vyresni vaikai, jie moko mažuosius šokdami kartu, arba mažieji stebi vyresniųjų šokimą ir jį vėliau atkartoja.
11. Rekomenduotinas ratelis, pradedant mokytis spyruoklinį žingsnį su vaikais – „Duosiu Petručiui pupų bliūdą“.
12. Mokantis tradicinių šokių, vaikai turi būti supažindinami su žingsneliais, šokio figūrų elementais, vėliau statomi poromis.
13. Šokis mokomas nuo sudėtingiausios vietos. Jeigu šokio pagrindinis elementas – plojimas rankomis (pvz. šokis „Kleckai“), tai pirmumas teikiamas pratimų su rankų plojimais mokymui, o jeigu šokio pagrindas yra polka – tai ir mokytis pradedama polkos žingsnelį.
14. Naujo šokio žingsnelius vaikai mokosi kartodami vadovą.
15. Žingsniukai šokti mokomi skaičiuojant ritminėmis dalimis be muzikos.
16. Atlikus ir išmokus sunkesnes atskiras šokio figūras, elementus, jis sujungiamas į visumą.
17. Šokius, kaip ir ratelius, jeigu yra galimybė, mažiesiems parodo vyresni vaikai.

18. Jeigu vaikui šokti poroje nelabai išeina, tada su juo vadovui patartina pašokti atskirai arba statyti jį su gerai mokačiu šokti ansamblio nariu. Taip mokymo procesas vyksta greičiau.

19. *Polkos žingsnelio mokymo būdai:*

I variantas. Vaikai stovi ratu. Trepsi kojomis **viens–ir-du**, tariant „du“ šiek tiek pašokama aukšty. Kad būtų vaikams lengviau įsivaizduoti šokimo principą, galima jį imituoti kilnojant rankas. Pašokus vietoje, šis žingsnelis šokamas vienas paskui kitą ratu.

II variantas. Vaikai stovi ratu visiškai atsipalaidavę. Polkos žingsnio mokymasis pradodamas nuo pirmo pratimo:

- Spyruokliavimas ant abiejų kojų **viens-du-trys** – per kelius šiek tiek lenkiamos kojos. Toliau vaikai spyruokliuodami sukasi aplink save.
- Antras pratimas – pašokinėjimas ant abiejų kojų: viens-du-šlept (tarsi nukritimas ir sustojimas trumpa pauze). Vaikų rankos turi būti visiškai atpalaiduotos. Vėl vaikai sukasi aplink save, o po to šokama ratu pirmyn ir atgal (atbulomis).
- Trečias pratimas – stiebimasis ant pirštų galų ir nusileidimas ant kulnų. Vadovui skaičiuojant „viens-du-trys“, vaikai stiebiasi ir per „viens-du-trys“ nusileidžia. Pratimas kartojamas keletą kartų.
- Ketvirtas pratimas – pasistiebimas ant vienos kojos ir nusileidimas ant kitos tarsi nugriūnant (šlept). Vadovai turi atkreipti visų dėmesį, kad kiekvienas pajustų savo svorį. Kojomis visą laiką spyruokliuojama.
- Atlikus šiuos pratimus, pereinama prie polkos šokimo. Viena koja šiek tiek pakeliama į viršų, o „du-trys“ trepsima vietoje. Polką vaikai šoka ratu po vieną į priekį ir atbulomis mažais žingsniukais.

III variantas. Vaikai stovi ratu. Mokoma taip: trepsima vietoje abejomis kojomis – „viens-du-trys“, tariant „trys“ reikia tarsi nukristi (ir padaryti pauzele) ant abiejų kojų. Pašokę rate po vieną, vaikai sustoja poromis vienas prieš kitą ir susikabina rankomis. Kartojamas tas pats pratimas vietoje nesisukant aplink save. Atlikus pratimą keletą kartų, vaikai susikabina kaip valsui ir polkos žingsnelį šoka besisukdami poroje aplink.

V. Pasakojamoji tautosaka

1. Ugdant vaikus, naudotinos šios sakytinės tautosakos rūšys: pasakos, pasakojimai, sakmės, mįslės, paukščių garsų pamėgdžiojimai, erzinimai, patarlės, greitakalbės, minklės, pasišaipymai, pasakos be galo, pasakos su dainuojamaisiais intarpais, skaičiuotės (pradinukams reikėtų parinkti nesudėtingas, lengvai tariamas vieno ritminio modelio skaičiuotes).

2. Pasakojimus vaikai turėtų pasakoti tarmiškai – arba savo krašto tarme, arba ta tarme, kuria užrašytas pasakojimas. Jeigu tekstas nėra užrašytas tarmiškai, galima jį perrašyti reikiama tarme.

3. Repeticijose patartina duoti pasakoti visiems vaikams, koncertinei programai atrinkti tik labai charakteringą pasakotoją.
4. Tekstą vaikai gali mokytis namie arba repeticijų metu. Pasakojamuosius kūrinius mokantis visiems, savaime išryškėja gambiausieji šiam žanrui.
5. Jeigu pasakotojai ruošiami individualiai, tam reikalingas papildomas laikas. Prie visų ansamblių pasakotojo mokytį netikslinga. Gali būti išimčių, kai vaikas pratinamas, kad pasakojimą sakytų visiems draugams, priprastų ir nebijotų publikos. Tada tam yra skiriama šiek tiek repeticijos laiko.

VI. Repertuaro formavimas

1. Pradinukams repertuarą galima parinkti iš ekspedicijose surinktos medžiagos (asmeninio archyvo), iš išleistų dainynų: „Vaikų dainos“ (1980), „Dainos apie gamtą“ (2000), „Darbo dainos“ (1993), iš seminarų metodinės medžiagos, liaudies dainininkų ir muzikantų autentiškų garso ir vaizdo įrašų.
2. Ansamblių pradėjusiems lankyti vaikams, nepatartina suteikti repertuaro pasirinkimo laisvės, nes mažieji susipainios – arba jiems visi kūriniai atrodys gražūs, arba nei vienas gali nepatikti. Pradžioje repertuarą turi pateikti pats vadovas.
3. Pradinių klasių mokinių atliekamas repertuaras turi atitikti jų pasaulėjautą: atsispindėti vaikų tarpusavio santykiai, pasaulio, gamtos ir socialinės aplinkos pažinimas.
4. Repertuare turėtų dominuoti:
  - gyvūnijos apdainavimo, formulines, ganymo, kalendorinės dainos;
  - paukščių balsų ir kitų garsų mėgdžiojimai;
  - erzinimai, skaičiuotės, patarlės, mįslės, minklės, greitakalbės;
  - pasakojamoji tautosaka;
  - žaidimai, rateliai, nesudėtingi šokiai;
  - nesudėtingi instrumentinės muzikos pavyzdžiai, atliekami molinukais, skudučiais, lamzdeliais, šiaudo birbynėmis, kanklėmis, skrabalais, tarškyne.
5. Mažo vaiko pasaulėjautai atskleisti lengviausiai atsiskleisti ypatingai tinka pasierzinimai, piemenų, siužetinės dainelės, šūksniai, t.y. kūrinėliai su turiniu, kurį vaikas gali įsivaizduoti.
6. Pramokus su mažiukais paprastesnių folkloro kūrinių, patartina jų neskubėti keisti sudėtingesniais, nes anksčiau išmokti kūriniai vaikams yra nusistovėję, todėl jie gali būti atliekami kur kas kokybiškiau už naujai išmokus.
7. Esant galimybei, folkloro ansamblyje turėtų būti puoselėjama tos vietovės, ar regiono, kuriame vaikai gyvena, tarmė. Taip pat į regioniskumą turi būti atsižvelgiama parenkant repertuarą.

8. Didžiųjų miestų kolektyvai, kurie neturi tarmės, solinį repertuarą (daina ar pasakojimas) vaikui gali parinkti to regiono, kuriame gyvena jo seneliai, proseneliai ar giminės, su kuriais lig šiol bendrauja, girdi autentišką tarmę.
9. Kolektyviniam dainavimui tinkamos aukštaitiškos dainos, nes aiškesnė jų melodinė, ritminė sandara, yra dainuojamos dviem ir daugiau balsų.
10. Į repertuarą patartina įtraukti ir suvalkietiškas dainas, dėl artimesnės miesto vaikams tarmės.
11. Tiek miestų, tiek rajonų ansamblių repertuarai neturėtų apseiti be dzūkiškų dainų – jos archajiškos, be galo turtingos vienbalsumu. Šios dainos atliekamos per kalendorines šventes.

VII. Ansamblio veikla

1. Norint pasiekti gerų rezultatų, reikia stengtis, kad vaikui kolektyve būtų įdomu. Darbas su ansambliciais neturi apsiriboti vien repeticijomis.
2. Ansamblis – maža bendruomenė, kurioje formuojamos tam tikros tradicijos. Kolektyvo nariai kartu turėtų švęsti įvairias šventes, lankyti folklorinius renginius, vasarą stovyklauti, eiti į žygius, važiuoti į ekskursijas, švęsti kalendorines šventes su savo šeimos nariais, inicijuoti renginius mokyklose, bendruomenėse.
3. Kalendorinės šventės (jeigu yra galimybė), turėtų būti švenčiamos užmiestyje, nes taip yra lengviau susipažinti su tradicijomis, autentiška aplinka auklėja vaikus, nuteikia sakraliai.
4. Gera vadovavimo kolektyvui patirtis ateina tada, kai su kolektyvu vadovas dirba nuosekliai mažiausiai 5 metus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

2. Ambrazevičius R. (2002). Folkloro ansamblių savitumai etnografiniuose regionuose. [žiūrėta 2008-10-15]. Prieiga per internetą:
http://www3.seimas.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2231&p_d=21374&p_k=1
3. Balčytis E. (2004) Etnomuzika muzikinio ugdymo sistemoje // Kūrybos erdvės, Nr. 1, p. 19.
4. Baltrėnienė M., Palubinskienė V. (2005). Moksleivių tautinės savimonės ugdymo etnine muzika kai kurie aspektai // Liaudies kultūra, Nr. 2, p. 42.
5. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2008). Vilnius.
6. Bitinas B. (1996). Ugdymo filosofijos pagrindai. Vilnius.
7. Blaževičius P. (2006). Laisvalaikio organizavimas. Rokiškis.
8. Čepienė I. (1995). Lietuvių etninės kultūros istorija. Kaunas.
9. Čepienė I. (2004). Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos etninės kultūros pagrindų mokymo programa. Vilnius.
10. Čepienė I. (2001). Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje. Problemų analizė // Etninė kultūra: informacinis leidinys. Vilnius. P. 33.
11. Čepienė I. (2001). Mokyklos reikšmė tautiniam ir patriotiniam ugdymui // Etninė kultūra: informacinis leidinys. Vilnius. P. 32.
12. Čepienė I. (1993). Etninė kultūra: vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos programos. Vilnius.
13. Čepienė I. (1997). Etninės kultūros ugdymo vidurinėje mokykloje ypatumai // Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje. Vilnius. P. 49 – 52.
14. Čepienė I. (2007). Etninės kultūros ir kraštotyros ugdymo reikšmė // Mokyklinė kraštotyra. Vilnius. P. 33 – 34.
15. Dringelis G., Nakienė A. (2000). Lietuvių liaudies dainynas XV t. Dainos apie gamtą. Vilnius.
16. Dundulienė P. (1991). Lietuvos etnologija. Vilnius.
17. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas Nr. 82-2414 (2001). // Etninė kultūra: informacinis leidinys. Vilnius. P. 7.
18. Grabauskienė D. (1996). Liaudies pedagogikos įtaka jaunosios kartos ugdymui. // Pradinis ugdymas: retrospektyva ir perspektyva: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai. P. 78.
19. Grumadaitė R. (1998). Folkloro ar etnologijos būrelis mokykloje // Liaudies kultūra, Nr. 1, p. 40 – 41.
20. Gučienė G. (1989) Smulkioji tautosaka pedagogo darbe // Vaikai ir liaudies kūryba. Vilnius. P. 16 – 33.

21. Indrašienė V. (2005). Ugdymo samprata: pedagogikos paskaitų konspektai. Vilnius
22. Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2006-09-26, Nr. 102-3939 // Valstybės žinios. Vilnius.
23. Jackūnas Ž. (1998). Valstybė – etninei kultūrai // Mokykla, Nr. 7, p. 2.
24. Jokimaitienė P. (1980). Lietuvių liaudies dainynas I t. Vaikų dainos. Vilnius.
25. Katiniienė A. (2003). Etnokultūros vertybės – asmenybės tapsmo pamatas // Acta pedagogica Vilnensia, Nr. 11, p. 86.
26. Kavaliauskienė A. (2004) Paauglių gebėjimas bendrauti popamokinėje folklorinėje veikloje // Kūrybos erdvės, Nr.1, p. 28.
27. Kiaunytė A. (1998). Etnokultūrinis ugdymas ir jo galimybės pradžios mokykloje: daktaro disertacija. Klaipėdos universitetas.
28. Kirdienė G. (2004). Etninės kultūros ugdymo padėtis bendrojo lavinimo įstaigose // Liaudies kultūra, Nr. 4, p. 83 – 84.
29. Kondrotienė V. (2002). Etninė kultūra: informacinis leidinys. Vilnius. P. 74.
30. Klimka L. (2007). Apie liaudies pedagogiką // Mokyklinė kraštotyra. Vilnius. P. 39.
31. Klimka L. (2006). Apie valstybės politiką etninės kultūros srityje // Etninės kultūros mokymo problemos ir aktualijos šiuolaikiniame ugdymo procese: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Kaunas. P.4.
32. Klimka L. (2000). Etninės kultūros vertė šiandien // Kultūros aktualijos, Nr.4, p. 2.
33. Klimka L. (2007). Etninė kultūra mokykloje // Mokyklinė kraštotyra. Vilnius. P. 49.
34. Kriščiūnienė I. (2000). Lietuvos folkloro ansambliai: informacinis žinynas. Vilnius.
35. Kriščiūnienė I. (2008). Etninės kultūros renginiai Lietuvoje. Vilnius.
36. Kudirka J. (1989). Vaikai ir liaudies kūryba. Vilnius. P.3.
37. Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje strategija (projektas) [žiūrėta 2009-02-01]. Prieiga per internetą :
<http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/projektai/ETNO%20%20strateg
38. LR Švietimo įstatymas (1991). NR I–1489.
39. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005-12-30 įsakymas Nr. ISAK-2695 [žiūrėta 2009-02-07]. Prieiga per internetą: <
[http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-12-30-ISAK-2695\(1\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2005-12-30-ISAK-2695(1).doc)
40. Maceina A. (1991). Raštai VIII. Kaunas.
41. Marcinkevičius Z. (1989). Liaudies muzikos vieta ugdant jaunesnius moksleivius // Vaikai ir liaudies kūryba. Vilnius. P. 46.

42. Martinaitis M. (1995). Etninė lietuvių kultūra ir jos pamokos // Tautinė mokykla, Nr. 9. p.35.
43. Meno kolektyvų ir jų vadovų veiklos nuostatai (2008). Patvirtinta Lietuvos liaudies kultūros centro direktoriaus įsakymu Nr. V – 46. Vilnius.
44. Misevičienė V. (1993). Lietuvių liaudies dainynas VI t. Darbo dainos. Vilnius.
45. Mockevičienė D. (2004). Laisvalaikio kultūra – neformaliojo ugdymo faktorius // Liaudies kultūra, Nr. 3.
46. Morkytė J. (1989). Liaudies menas dailės pamokose // Vaikai ir liaudies kūryba. Vilnius. P. 82 – 85.
47. Po tėviškės dangum. (1995). // Etninio ugdymo gairės vaikams. Vilnius. Spauda. P. 4.
48. Račiūnaitė D. (1992). Muzikinis folkloras mokykloje // Liaudies kultūra. Nr.3.
49. Račiūnaitė D. – Vyčinienė. (2003). Vaikų folkloro ansamblių repertuaro formavimas // Liaudies kultūra. Nr. 4.
50. Rajeckas V. (2001). Švietimas: raida, dabartis. Vilnius.
51. Sajienė A., Bikauskienė J., Bilevičienė Z. (2005). Integruotas ugdymas ir ugdymasis antroje klasėje. Vilnius.
52. Sauka L. (1998). Lietuvių tautosaka. Kaunas.
53. Stankuvienė R. (1996). Lietuvių etninės kultūros būklė pradinėje mokykloje // Pradinis ugdymas: retrospektyva ir perspektyva: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai. P. 217 – 220.
54. Steponaitienė G., Žemaitienė K. (2006). Pedagoginio darbo etnokultūros srityje patirtis, sklaida, teorinės ir praktinės problemos // Etninės kultūros mokymo problemos ir aktualijos šiuolaikiniame ugdymo procese: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Kaunas. P. 43 – 51.
55. Stoškus K. A. (1996). Kalba, kultūra ir integruotas mokymas // Mokykla, Nr. 12, p. 5 – 8.
56. Stulpinas T. (1995). Ugdymo metodikos bruožai. Šiauliai.
57. Šalkauskis St. (1992). Pedagoginiai raštai. Kaunas. P.237.
58. Šatkauskienė V. (1989). Folkloras – universali vaikų ugdymo terpė. Vilnius.
59. Šemetaitė J. (2001). Lietuvių liaudies dainos, šokiai, rateliai ir žaidimai // Vaikų folklorinis dainavimas: teorinio praktinio seminaro metodinė medžiaga. Vilnius.
60. Vaitkuvienė N. (2006). Tautosaka pradinių klasių pedagogo darbe // Etninės kultūros mokymo problemos ir aktualijos šiuolaikiniame ugdymo procese: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Kaunas. P. 39.
61. Vakarinienė A. (2002). Vaikų folkloro ansambliai ir choreografinis folkloras // Liaudies kultūra, Nr. 6, p. 79-80.

62. Vasiliauskaitė V. (2006). Vaikai – pasakojamosios tautosakos atlikėjai ir kūrėjai // Vaikai – liaudies kūrybos atlikėjai: teorinio praktinio seminaro medžiaga. Panevėžys. P.9.
63. Velička E. (1995). Garsų ir tylos paslaptys: Muzika I – IV klasėje: knyga mokytojui. Kaunas.
64. Zabielenė A. (2006). Etnokultūrinio identiteto kūrimas Aukštaitijos folkloro ansambliuose // Liaudies kultūra, Nr. 6, p. 46.
65. Zaleckienė I. (1993). Papildomo ugdymo sistemos metmenys // Lietuvos švietimo gairės. Vilnius.

Gerbiami vaikų folkloro ansamblių vadovai !

Aš, Šiaulių universiteto magistrantė, atlieku tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti etninio ugdymo galimybes pradinių klasių vaikų folkloro ansamblyje. Prašyčiau išsamiai atsakyti į visus pateiktus klausimus, nes Jūsų nuoširdus pasidalijimas patirtimi padės atskleisti efektyviausius pradinukų etninio ugdymo būdus.

Nuoširdžiai dėkoju už pagalbą!

Darbo su vaikų folkloro ansambliu metodika

1. Vaikų atranka ir įtraukimas į ansamblio veiklą

1. Kam priklauso Jūsų vadovaujamas vaikų folkloro ansamblis?
2. Kokį regioną atstovaujate?
3. Kiek jūsų ansamblyje yra vaikų?
4. Kiek iš jų 6 – 12 metų?
5. Nuo kokio amžiaus priimate vaikus į savo vadovojamą folkloro ansamblį?
- 6) Kaip vyksta pakvietimas:
  - a) rašote skelbimus;
  - b) kviečiate asmeniškai pažyستamus vaikus;
  - c) einate į mokyklas, klases, darželius.
7. Kaip stengiatės sudominti vaikus, kviesdami į folkloro ansamblį?
8. Jeigu į jūsų ansamblį nori ateiti vyresni vaikai 5 – 8 klasių, ką darote su jais?
9. Pagal kokius kriterijus vaikai yra atrenkami į Jūsų ansamblį?
10. Ar priimate visus norinčius, kodėl?
11. Ar priimate tik turinčius gerą klausą, kodėl?
12. Ar visi naujai atėję vaikai lieka ansamblyje?
11. Ar su naujai atėjusiais į ansamblį vaikais dirbama atskirai?
12. Kaip supažindinate vaikus vienus su kitais?
13. Kokia tvarka vyksta repeticijos? (pvz. dainavimas, šokių mokymas....kokia trukmė?)

14. Ar galima visą repeticiją skirti tik vienam žanrui, ar būtinai turi būti žanrų įvairovė?
Kodėl?
15. Ar su vaiku dirbate individualiai, ar su visa grupe kartu?
16. Kokia repeticijų trukmė?
17. Kaip naujai atvykę vaikai priimami vyresnių ansamblio narių (kokia sukuriama atmosfera ar aplinka, kad vaikas jaustųsi saugiai)?
18. Nuo ko pirmiausia pradodate mokyti vaikus?
  - a) *dainavimo? Kodėl?*
  - b) *žaidimų? Kodėl?*
  - c) *ratelių? Kodėl?*
  - d) *pasierzinių? Kodėl? Kam skiriate pirmumą?*
19. Kaip išsiaiškinate naujai atėjusių į ansamblių vaikų galimybes?

2. Tradicinio dainavimo mokymo pakopos, būdai ir metodai

1. Kokias tradicinio dainavimo mokymo pakopas išskirtumėte?
2. Kokiais vadovaujate metodus, mokydami vaikus dainuoti?
3. Kokiais būdais ar metodais mokote vaikus natūralaus savo balso pajautimo?
4. Kaip jūsų ansamblyje vyksta vaikų folklorinio balso formavimas?
5. Kokius pratimus naudojate intonaciniam lavinimui?
6. Kokius pratimus naudojate vaiko balso atvėrimui?
7. Kaip atrandate savo ansamblyje vedančiuosius?
  - a) *ar mokote dainuoti vedančiuosius atskirai? Ar tai yra ilgas procesas?*
  - b) *ar kiekvienas vaikas gali vesti dainą?*
  - c) *kiek jūsų ansamblyje yra vedančiųjų?*
8. Ar dainuojate dviem balsais?
9. Ar pradinukai gali dainuoti dviem balsais ir nuo kada tai pradėti juos mokyti?
10. Kaip vaikus mokote turavoti (dainuoti antru balsu)?
11. Ar giedate sutartines? Jeigu taip, tai nuo kelių metų vaikus pradodate mokyti?
12. Ar pradinukai taip pat mokomi dainuoti sutartines?
  - a) *dėl kokių priežasčių giedate sutartines?*
  - b) *ar jas giedate tik per repeticijas kaip pratimus ritmui, intonacijai lavinti, ar įtraukiate ir į koncertines programas?*
13. Kiek skiriate repeticijų naujos dainos išmokimui?

3. Mokymas groti tradiciniais muzikos instrumentais

1. Ar grojate ansamblyje tradiciniais muzikos instrumentais? Kokiais?
Jeigu negrojate, kodėl?
2. Su kokiais instrumentais mokote groti pačius mažiausius ansamblio narius?
3. Kaip supažindinate vaikus su instrumentais?
4. Ar mokote groti visus norinčius vaikus?
5. Kokiais būdais mokote groti: iš natų, ar iš klausos?
6. Ar skiriate grojimui papildomą repeticiją? Kokios ji trukmės?
7. Ar pas jus groja vaikai, lankantys muzikos mokyklą?
8. Kokiais instrumentais vaikai labiausiai mėgsta groti?
9. Ar jūs pasiūlote vaikui instrumentą, ar vaikai renkasi patys?
10. Su kuriais instrumentais mokant groti reikia įdėti mažiausiai pastangų?
11. Kokį repertuarą atliekate?
12. Ar jūsų ansamblio vaikai akomponuoja šokiams?

4. Choreografinio folkloro naudojimas folkloro ansamblyje

1. Ar Jūsų ansamblis propaguoja choreografinį folklorą?
2. Ką daugiausiai atliekate: žaidimus, ratelius, šokius?
3. Kokį choreografinio folkloro rūšį naudojate dirbant su pradinukais?
4. Kaip ir kokia tvarka pradedate dirbti?
5. Kokį žingsnelį pradedate mokyti pirmiausiai?
6. Ar pirmiausia išmokote žingsnelius ir tik tada statote šokį, ar iš karto rodote visas šokio figūras?
7. Kada pradedate vaikus statyti poromis?
8. Ar šokate su kiekvienu vaiku atskirai?
9. Ar šokate tradicinę polką? Nuo kokio amžiaus vaikus pradedate mokyti?
10. Kaip pradedate mokyti tradicinę polką?

5. Smulkiosios ir pasakojamosios tautosakos panaudojimas

1. Kokias pasakojamosios ir smulkiosios tautosakos rūšis naudojate ansamblyje?
2. Ar juos įtraukiate į koncertinės programos turinį?
Ką atlieka pradinukai?
3. Ar visiems vaikams duodate pasakoti?
4. Kaip vaikai mokosi tekstą?
5. Ar per kiekvieną repeticiją vaikai pasakoja?

6. Kaip atrenkate gerą pasakotoją?
7. Ar dirbate su pasakotoju atskirai?
8. Ar tai vyksta bendros repeticijos metu, ar prieš repeticiją, ar po repeticijos?
9. Apibūdinkite, kaip turėtų atrodyti „geras“ pasakotojas.
10. Ar pasakojate tarmiškai?

6. Repertuaro formavimas

1. Iš kur ansambliai imate repertuarą? Išvardinkite pagrindinius šaltinius.
2. Kokio regiono folklorą atliekate? Kodėl?
3. Ar išlaikote savo krašto tarmę?
4. Kokį repertuarą atliekate su pradinukais?
5. *Ar atliekate tuos pačius kūrinėlius, su kuriais dirbot pačioje pradžioje, ar imate šiek tiek sudėtingesnius?*
6. *Kokie kūrinėliai jums labiausiai priimtini, per kokius lengviausia vaikui atsiskleisti?*
7. Kaip supažindinate vaikus su nauju kūrinium?
  - a) atliekate pati?
  - b) pasakojate kada ir kur jis atliekamas?
  - c) kaip mokotės naują kūrinį: ar mokotės visi sykiu žodžius, ar duodate vaikams atšviestus lapus ir jie mokosi namie?
  - d) kaip mokotės melodiją?
  - e) kiek repeticijos laiko užima naujo kūrinio mokymasis?
  - f) ar vaikai renkasi kūrinį iš keleto variantų, ar atlieka tai, ką duoda vadovas?
8. Ar klausotės su vaikais autentiškų įrašų? Kokios naudos jie suteikia?
9. Ar dainuojate tik savo regiono dainas? Kodėl?
10. Kokio žanro folkloras užima pagrindinę vietą ansamblio repertuare? Kodėl?
11. Ar turite mylimiausią kūrinį?
12. Ar atliekate folklorą, ar bandote įvesti šiuolaikinės muzikos? Ar vaikai to nori?

7. Folkloro ansamblio veikla

1. Kiek kartų į savaitę vyksta repeticijos?
2. Kada naujuosius narius jungiate prie vyresniųjų grupės?
3. Ar visus jungiate iš karto, ar palaipsniui?
5. Ar organizuojate kartu su vaikais ekspedicijas?
6. Ar ekspedicijose surinkta medžiaga panaudojama ansamblio repertuare?

7. Ar daug ansamblis koncertuoja? Kiek vidutiniškai koncertų vyksta per metus?
8. Ar turi ansamblis savas tradicijas ir kokias?
9. Ar inicijuojate folklorinius renginius savo vietovėje?
10. Ar dirbate su vaikais vasaros atostogų metu?
11. Kiek vidutiniškai per metus parengiate koncertinių programų?
12. Kaip stengiatės sudominti vaikus folklorine veikla?
13. Ką darote, jeigu vaikui pabosta lankyti ansamblį?
14. Ar jūsų „užaugę“ ansamblio nariai savo tolesnę veiklą sieja su folkloru (lanko suaugusiųjų ansamblį, patys suburia ansamblius), ar su išėjimu iš ansamblio ryšys su folkloru nutrūksta?
15. Kokias kalendorines šventes švenčia kolektyvas? Kuo jos naudingos?
16. Kaip populiarinate savo krašto etninę kultūrą?

8. Klausimai vadovui

1. Ko labiausiai trūksta sistemingam ir produktyviam darbui su folkloro ansambliu?
2. Kodėl jūs dirbate su vaikų folkloro ansambliu?
3. Kiek metų dirbate su vaikais?
4. Kiek laiko reikia dirbti su ansambliu, norint pasiekti gerą rezultatą?
5. Kokias galėtumėte išskirti pagrindines ansamblio problemas?
6. Ar ansamblis gauna kokią nors finansinę paramą?
7. Kaip manote, ar dalyvaujant folklorinėje veikloje, vaikui susiformuoja tautinis tapatumas?
8. Kokias matote folkloro ansamblio perspektyvas šiuolaikinėje visuomenėje?

Labai dėkoju už Jūsų išreikštas mintis ir pasidalintą darbo patirtį

ŠU magistrantė Daiva Adamkavičienė

Repeticijos stebėjimo protokolas
Utenos vaikų lopšelio – darželio „Želmenėlis“ folkloro ansamblis „Kupolytė“
Sėlių g.22, Utena
Vadovė Elena Kiškienė

Repeticija stebėta 2008 metų spalio 22 d.

Repeticijos trukmė 45 minutės

1. Repeticijos pradžioje vaikai sustatomi ir atliekami **kvėpavimo pratimai**. Vadovė atkreipia vaikų dėmesį, kad nesikilotų pečiai, o dirbtų tik pilvo raumenys. 1 pratimas. Vaikai įkvepia orą į pilvą ir pučia tarsi balioną. Pratimas kartojamas kelis kartus. 2 pratimas. Vaikai nuo rankos pirštų galiukų tarsi nupučia pūką. Atkreipiamas dėmesys į vaikų stovėseną – vaikai turi stovėti tiesiai. 3 pratimas. Vaikai susodinami ant kėdžių ir „laguoja“ kaip šuniukai. Rankos laikomos ant pilvo. Pratimas kartojamas kelis kartus.
2. **Intonacinio lavinimo pratimai**. Vaikų nugaros tiesios. „Ta“ garsu vaikai dainuoja mažorinį trigarsį aukštyn. Neintonuojančiam vaikui vadovas liepia užsidengti vieną ausį. Vaikai dainuoja liaudišku atviru balsu. Po to šį pratimą kartoja pasilenkę šiek tiek į priekį.
3. Garsų gaudymas. Vaikai dainuoja žemą garsą „ta“ ir su rankomis imituoja garso gaudymą žemai, po to garsas „gaudomas“ šiek tiek aukščiau, o po to aukštai. Garso aukštumą padainuoja vadovas. Pasak vadovės, gaudant šituos garsiukus, vaikai netyčia suranda aukštą garsą. Neintonuojantys vaikai pradeda girdėti aukštą garsą.
4. Garso „ti“ išdainavimas kietai kvintos apimtyje šešioliktinėmis natomis. Tada ta pačia melodija dainuojama dainelė „Aš paseksiu pasakaitę“.
5. Dvigarsių ma-mė-mi-mo-mū išdainavimas vienu garsu.
6. **Dainelių dainavimas**. Pirmiausia pasirinktos dainelės melodija yra išdainuojama garsais **ta** ir **ti**. Ilgesni garsai tariami ta, o trumpi ti. Antrąkart dainuojant skiemuo keičiamas į **ra**. Daina „Šarkela varnela“ dainuojama su žodžiais. Vadovė vaikų prašo, kad dainuojant dainą, jų akys atpasakotų turinį. Vėliau daina tarsi žaidžiama. Du vaikai dainuoja „šarkelės“ žodžius, o visi likusieji klausia, tada vėl kečiamasi. Taip vaikai greičiau išmoksta žodžius ir melodiją. Daina „Oželis“ dainuojama skiemeniu „dru“, kuris turi būti išdainuojamas pikta. Tos pačios dainos melodija dainuojama skiemeniu „ko“ ir po to

žodžiais. Viduryje dainos vadovas stabdo, ir liepia prasčiau intonuojantiems vaikams klausyti šalia sėdinčių draugų. Dainą padainuoja vieną kartą. Visi vaikai dainuoja vienu balsu. Vadovas pataiso tarmės klaidą. Vaikams sako, kaip reikia teisingai sakyti kai kuriuos dainos žodžius. Toliau mokosi dainuoti jau ankstesnėse repeticijose pradėtą mokytis ratelį „Mikita“, tačiau jų užduotis išmokti dainuoti dviem balsais. Pradedama dainuoti vienu balsu, atkreipiamas dėmesys į aiškų tarimą. Priedainis dainuojamas dviem balsais: padainuojama atskirai su pirmais – tiksliai išdainuojama melodija (pirmu balsu dainuoja trys mergaitės, joms padeda vyresnės grupės narė) po to dainuojama atskirai su antrais balsais. Atskirai padainuojama su tais vaikais, kurie neintonuoja, padainuojant vaikui į ausį ir uždengiant rankomis, vaikas pakartoja melodiją. Gerai išmokus atskiromis melodijomis, balsai sujungiami.

7. **Šokimas.** Šokti pradama nuo spyruoklinio žingsnio pratimų. Vadovas groja pianinu ratelį „Duosiu Petruai pupų bliūdą“. Vaikai stovi raru ir vietoje spyruokliuoja. Tada eina šokdami šį žingsnį ratu be akompanimento, o tik duodamas ritmas. Vadovas atkreipia dėmesį į tai, kad būtų mažas žingsnis. Vaikai ratelį dainuoja patys. Toliau šokamas ratelis „Pasėjau žilvyti“ taip pat prasišokimui, kadangi jo pagrindas taip pat yra spyruoklinis žingsnis. Vaikai turi žiūrėti į priekyje einančio draugo pakaušį ir eiti minkštai kaip katinai.
8. **Polkos žingsnis.** Vaikai polkos žingsnį, kaip ir spyruoklinį mokosi stovėdami ratu ir trepsėdami viens ir du, ant dviejų pašokdami aukštyn. Polkos žingsnį imituoja su rankomis jas kilnodami. Polka šokama vienas paskui kitą ratu. Toliau šokamas ratelis, per kurio priedainį sukamasi poromis polka susikibus už parankių. Šokis „Mikita“ pradamas šokti nuo priedainio, t.y. šokio sunkiausios vietos. Išmokus gerai atlikti figūrą, šokis sujungiamas visas. Šoki mažiau paruošusiems parodo vyresni vaikai. Šokama poromis. Šokis „Kleckai“ pradamas mokytis nuo rankų pastatymo ir plojimo, nes tai šiame šokyje pagrindiniu elementu tampa plojimas rankomis. Šokamas visas šokis.
9. **Atsisveikinimas.** Vaikai sustatomi į ratą ir atsisveikina su vadovu.

Repeticijos stebėjimo protokolas
Kauno I – osios muzikos mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Sauluva“
Maironio g. 10, Kaunas
Vadovė Ramunė Pečiulienė

Repeticija stebėta 2008 m. lapkričio 12 d.

Repeticijos trukmė 49 minutės.

Šiame ansamblyje su kolektyvą pradėjusiais lankyti vaikais atskirai nederbama. Jie iškart jungiami prie vyresniųjų grupės. Esant reikalui, vyresnieji pamoko mažuosius.

1. **Repeticijos pradžioje** vaikai sustatomi ratu. Vadovė vaikų paklausia kokia šiandien yra diena. Vaikai atsako – ožio. Išsiaiškinama su vaikais, kas tai per diena. Susipažįstama su šios dienos papročiais ir tradicijomis. Pirmiausia vaikų klausiama, ką jie patys žino apie tą dieną, o po to vadovas išaiškina Ožio dienos prasmę.
2. **Repeticijos tikslų ir uždavinių paskelbimas.** Vadovas pasako vaikams, kad jie turi ruoštis folkloro festivaliui, todėl bus kartojamas polkos žingsnis, kadangi polka šokta senokai. Ją reikia prisiminti ir pakartoti. Po tikslų paskelbimo vadovas dar trumpai su vaikais apžvelgia kitas kalendorines šventes, kurios bus švenčiamos artimiausiu laiku. Visi kalba apie Adventą, tuo pačiu vadovas privedamas prie dainų, kurios bus dainuojamos repeticijos metu.
3. **Žaidimai.** Vadovas teigia, „...kadangi šiandien yra ožio diena, tai pažaisime vieną žaidimą – dainą, kurioje galėsite pavaikščioti poromis“. Vaikai sustatomi poromis. Vadovas mažiesiems liepia stebėti didžiuosius ir iš jų mokytis. Pirmiausia ratelis yra padainuojamas. Vadovas paaiškina, kad ratelis yra Advento laikotarpio, tačiau jo turinyje kalbama apie ožį.
4. **Dainavimas. Naujos dainos mokymas (p.s. vyresnieji nariai dainą jau yra dainavę, o nauji nariai dainuoja pirmą kartą)** Vadovas pradeda dainuoti dainą, visi likusieji vaikai įsijungia. Daina vienbalsė. Išsiaiškinami nežinomi dainos žodžiai. Išsiaiškinama kokio krašto yra daina. Vaikai atspėja, kad tai dzūkiška. Dainuojant stengiamasi išlaikyti dzūkiška tarmė, kuria užrašyta daina. Vadovas aiškina, kad Advento dainas galima ir pašokti.
5. **Ratelio šokimas.** Vadovas pademonstruoja su vienu vaiku, kaip šokamas ratelis. Tiems, kas moka visą dainą dainuoti – tas dainuoja, o kas nemoka – tik sukasi ratelyje. Ratelis

šokamas poroje sukantis už parankių. Dar išsiaiškinama, ką reiškia žodelis „leliumai“. Ratelis šokamas nuo pradžios iki galo. Baigus šokti vadovas liepia nusilenkti vienas kitam poroje. Šis ratelis skiriamas Ožio dienai.

6. **Polkos šokimas.** Pradedama šokti nuo pratimų. Vaikai stovi ratu. Vadovas liepia visiems atsipalaiduoti. Pradedama nuo pirmo pratimo. 1. **Spyruokliavimas** ant abiejų kojų viens-du-trys visiškai atsipalaidavus. Spyruokliuoja per kelius. Vaikai nususuka nuo vadovo, o vadovas stebi vaikų kulnus. Toliau vaikai sukasi spyruokliuodami aplink save. 2. **Pašokinėjimas** ant abiejų kojų – „viens-du-šlep“ (tarsi nukritimas). Vadovas kreipia dėmesį į tai, kad vaikų rankos būtų labai atpalaiduotos „kaip piemenų botagai“. Vėl vaikai sukasi aplink save. Šokama ratu polkos žingsniu pirmyn ir po to atbulomis. 3. **Stiebimasis ir nusileidimas.** Per tris ketvirtines pakyla, per tris ketvirtines nusileidžia. Pratimas kartojamas keletą kartų. 4. **Pasistiebimas ant vienos kojos**, o nusileidimas ant kitos tarsi nugriūnant ar susmunkant. (šlept). Vadovas atkreipia dėmesį į tai, kad kiekvienas turi pajauti savo svorį. Kojos visą laiką spyruokliuoja. Visi sukasi aplink save. 5. Polkos šokimas. Viena koja keliama į viršų, o du-trys trepsėjimas. Vadovas dar kartą pademonstruoja, kaip turi būti šokamas polkos žingsnis. Tada paimamas dvigubai greitesnis tempas ir vaikai šoka ratu aplink klasę į priekį ir atbulomis mažais žingsniukais. Polką groja vienas vaikinys iš ansamblio su armonika.
7. **Adventinių ratelių mokymasis.** Vadovas supažindina vaikus kokie bus koncertai, kadangi jiems reikės praveisti daug adventinių vakaronių – tai dabar repeticijų metu ir bus mokomasi šio laikotarpio folkloras. Pakartojamas praeitais metais šoktas ratelis „**Rity tatatoj**“. Pirmiausia prisimenami žodžiai, o po to šokama. Vėl išsiaiškinama nežinomų vaikams žodžių prasmė. Ratelis kartojama du kartus. Žaidimas „**Voverėlė**“. Vadovas paaiškina kaip žaidimas žaidžiamas. Tada dainuojami žodžiai. Žodžius ir melodiją vaikai mokosi kartodami vadovą. Tik išdainavus visus ratelio žodžius pradedama žaisti. Ratelis kartojamas tris kartus.
8. **Dainavimas.** Vaikai susėda. Vadovas duoda pastabą, kad visi išsitiestų. Bus dainuojamos dvi Advento – Kalėdų laikotarpio dainos. Vadovas paklausia vaikų, kas nori vesti dainą „Sakalėli, sierasai“, kas gerai ją moka. Vedantysis pastatomas šiek tiek atskiriau nuo kitų vaikų. Naujokai vaikai, kurie nemoka šios dainos iš pradžių pritaria tik priedainį, o po to savaimė išmoks ir visus žodžius. Daina vienbalsė, todėl visi vaikai dainuoja vienu balsu. Daina dainuojama dzūkų tarme. Dainuojant vadovas atkreipia dėmesį į vaikų kvėpavimą ir balso paleidimą. Rodo, kad vaikai apvalintų balsą. Dainą „Žaliam sodi obelėlė“ iš pradžių padainuoja vadovas, supažindina ar primena vaikams melodiją ir duoda vesti tam vaikui, kuris gerai žino dainą. Dainos atliekamos aukštai. Jeigu vaikai taria žodžius

netaisyklingai, vadovas juos sustabdo ir pataiso. Daina „Oi tu, bitaitė“. Dainą vėl užveda kitas vaikas. Vadovas iš pradžių jam padeda. Dainuojant vaikams vėl taisoma tarmė. Vadovas pabrėžia, kad miestiečiams labai sunku dainuoti tarmiškai.

Šiame ansamblyje vaikai labai geria dainuoja, turi išlavintą klausą. Visi vaikai gali vesti dainas. Repeticijoms sąlygos yra gana prastos – jos vyksta mažoje klasėje.

Repeticijos stebėjimo protokolas

Kauno rajono Domeikavos gimnazijos vaikų folkloro ansamblis „Serbentėlė“

Domeikava, Kauno raj.

Vadovė Daiva Bradauskienė

Repeticija stebėta 2008 m. spalio 2 d.

Repeticijos trukmė 45 minutės. Repeticija vyksta su šiais mokslo metais į ansamblį atėjusiais vaikais. Šios grupės vadovė prie vyresniųjų nejungia.

- 1. Intonacinio ir vokalinio lavinimo pratimai.** Vaikai sustatomi scenoje, o vadovė stovi salėje. Prasidainavimui naudojami pasierzinimai. Vadovė vaikams liepia dainuoti garsiai, kad „girdėtųsi Vilniuj“. Pasierzinimai „Gandrai, gandrai ga ga ga“. Vaikai pasierzinimą atlieka kelis kartus dainuodami vis garsiau. Pasierzinimas keičiamas kitu „Busil, busil, ga ga ga“. Kiekvieną pasierzinimą veda kitas vaikas. Kiekvienas vaikas „turi savo variantus“.
- 2. Dainavimas.** Daina „Lipo grūšion pelėda“ (daina išmokta ankstesnėse repeticijose). Dainą veda vienas vaikas, o kiti pritaria. Visi dainuoja vienu balsu. Vaikai išdainuoja dainą patys (vadovas jiems nepadeda). Po dainos vadovas sustato vaikus taip, kad prasčiau intonuojantys stovėtų prie gerai dainuojančių vaikų. Daina kartojama iš naujo.
- 3. Žaidimai.** Žaidžiamas žaidimas „**Kiškeliai, nabagėli**“. Vadovas žaidžia kartu su vaikais. Vaikai ratelio melodiją dainuoja pirmu balsu, o vadovas jiems „turavoja“. Žaidimas žaidžiamas tris kartus. Žaidimas „**Degu, degu puodą**“. Žaidimas yra Žemaitijos regiono, todėl vaikai dainuoja žemaičių tarme. Tai vikrumo reikalaujantis žaidimas, vaikams jis labai patinka žaisti. Žaidimas „**Vilkas ir žąsys**“. Pradžioje vadovas sustato vaikus vorele, parodo, kaip reikia susikabinti rankomis. Žaidimo metu vadovas moko vaikus dialogo – vadovas pasako, o vaikai pakartoja. Žaidimas kartojamas du kartus. Ratelis „Skrido uodas“. Vaikai sustatomi į ratelį, vadovas šoka kartu. Vėl visi vaikai dainuoja vienu balsu, o vadovas jiems pritaria. Šis ratelis yra vaidybinis, todėl vaikai čia gali save laisvai išreikšti. Pašokę ratelį vaikai sugula ant žemės, vadovas liepia ramiai gulėti ir atsikelti tik tada, kada suskaičiuos iki 20.
- 4. Žygiavimas su daina.** Vadovė čia paaiškina, kad niekas nemoka dainuoti lietuviškų patriotinių dainų, todėl su visais vaikais pradėjo mokytis šias dainas kartu su žygiavimu. Esant svarbiam reikalui (pvz. dideliame mitingui už Lietuvą) vaikai mokėtų padainuoti. Daina „Vai ko nusižvengei“. Vaikai dainuoja žygiuodami aplink salę.

5. **Šokimas.** Prieš pradėdant šokti vaikai sustatomi poromis, sukabina mergaitės ir berniuko rankas, paruošia šokiui. Šokis „Trepsiukas“. Vadovas parodo šokio žingsnelius, o vaikai pakartoja. Žingsniukų mokoma skaičiuojant be muzikos. Pasikartojus atskiras šokio figūras, vadovė pati dainuoja melodiją. Šokis kartojamas pora kartų. **Polka.** Vadovas sustato vaikus į ratą ir pradeda mokyti nuo patrepsėjimo **viens-du-trys** (ant trijų nukristi ir padaryti pauzele) ant abiejų kojų. Pašokus rate, vadovas liepia vaikams atsistoti vienas prieš kitą ir susikibti rankomis. Polkos žingsnelis šokamas poroje vietoje. Keletą kartų taip pašokus, vaikai susikabina kaip valsui ir vėl tą patį žingsnelį kartoja. Dabar visą tą patį šoka besisukdami poroje.
6. **Žaidimas atsipalaidavimui „malkas krauti“.** Berniukai griūna ant grindų, o mergaitės krenta ant berniukų skersai. Su šiuo žaidimu repeticija baigiasi.

Repeticijos stebėjimo protokolas
Telšių kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Čiučuruks“
Vadovė Rita Macijauskienė
 Repeticija stebėta 2008 m. Spalio 7 d.

Repeticijos trukmė 60 min. Ši repeticija tik su naujai atėjusiais į ansamblį vaikais.

1. **Susipažinimas.** Vadovas paaiškina, kad kai susirenka vaikai rugsėjo mėnesį, tai jie visi susipažįsta – t.y. pasako vieni kitiems savo vardus. Tada kuris nors vienas vaikas stoja į rato vidurį ir bando atspėti kitų vaikų vardus. Tas procesas vyksta maždaug apie mėnesį, kol visi gerai pažįsta vieni kitus.
2. **Mįslių užminimas draugams.** Tai, pasak vadovės, reikalinga tam, kad vaikai išmoktų kalbėti tarmiškai. Mįslės duodamos žemaičių tarpe išmokti namuose, o repeticijoje užmenamos draugams. Vadovė su vaikais bendrauja tarmiškai.
3. **Intonacinio ir vokalinio lavinimo pratimai.** Prasidainavimui naudojama anksčiau išmokta daina. Vadovė dainai pritaria kanklėmis. Visi vaikai dainuoja vienu balsu. Vadovė dainuoja kartu su vaikais. Dainuojama įvairiais variantais – pirmą dainos stulpelį dainuoja keturios mergaitės, o priedainį dainuoja visi kartu. Kitą dainos stulpelį dainuoja kiti vaikai. Visi vaikai dainuoja garsiai. Dainuodami po kelis vaikai įgauna daugiau pasitikėjimo savimi, nebijo atverti balso.
4. **Naujos dainos mokymas.** Vaikai naujos dainos „Vai kur tu buvai, oželi mana“ žodžius mokėsi namie. Pirmiausia vadovė su vaikais prisimena dainelės žodžius, sako juos visi choru. Vadovė paklausia vaikų, kas atsimena melodiją. Vaikai bando padainuoti. Tada vadovė melodiją bando priminti grodama kanklėmis. Vadovė padainuoja vaikams pirmą dainos posmelį ir vaikai prie jos prisijungia. Kadangi daina yra dialogo formos, tai vadovė berniukams liepia dainuoti klausiamąją dalį, o mergaitės jiems atsako. Pakartojus dainą keletą karų, vadovė vaikams namuose užduoda užduotį išmokti visus dainelės žodžius.
5. **Šokimas.** Pasak vadovės, vaikai neskiri kairės ir dešinės rankų, todėl visą mėnesį mokėsi su vaikais atskirti dešinę rankytę ir kojytę, nes visi šokiai ar rateliai prasideda iš dešinės kojos ir rankos. Vaikai pakelia dešines rankas, tada ištiesia kaires kojas, pastato dešines kojas ant kulno. Pasisveikinama dešine ranka su savo pora, pasisveikinama su kaimynu. Tada pradedamas šokis „Barborytė“, prieš tai pakartojamos šokio figūros. Vaikai dainuoja patys. Vaikai šoka sustoję į ratą. Pasikartojus šokio figūras, vaikai sustatomi

poromis. Toliau šokio figūros atliekamos su rankomis. Vadovė parodo susikabinimą už alkūnių. Taip susikabinus pašokinėjama į šonus ant dešinės ir ant kairės kojos. Visas šokis nesujungiamas. Mokomasi tik atskiri elementai.

- 6. Sustojimas į ratą.** Vadovė išdalina vaikams žemaitiškus pasakojimus, kuriuos jie mokysis namuose. Repeticija baigiama.

SEMINARAS „FOLKLORAS – UNIVERSALI VAIKŲ UGDYMO TERPĖ“

Panevėžio kraštotyros muziejaus Etninės kultūros skyrius kartu su Pedagogų švietimo centru 2008 metų lapkritį ir gruodį kviečia Panevėžio apskrities kultūros ir švietimo darbuotojus į seminarų ciklą „Regiono kultūros paveldo ir etninės kultūros puoselėjimas ir sklaida“.

Penktasis ciklo seminaras „Folkloras – universali vaikų ugdymo terpė“, skirtas pasirengti respublikiniam vaikų ir moksleivių – lietuvių liaudies kūrybos atlikėjų – konkursui „Tramtatulis 2009“ ir respublikinėms moksleivių folklorinių šokių varžytuvėms „Patrepsynė 2009“.

Seminaro, vyksiančio **2008 m. lapkričio 19 d. 10 val.** (registracija 9.30 val.) Panevėžio Kraštotyros muziejuje (Vasario 16-osios g. 23), programa:

- 10.00 val. – 10.45 val. - „**Respublikinės moksleivių folklorinių šokių varžytuvės „Patrepsynė 2009“**“ – Diana Martinaitienė – etnomuzikologė – Šiaulių universiteto, Meno edukologijos katedros asistentė.
- 10.45 val. – 11.30 val. - „**Moksleiviams skirtų folklorinių šokių mokymasis**“ (praktinis mokymas) – Diana Martinaitienė – etnomuzikologė – Šiaulių universiteto, Meno edukologijos katedros asistentė.
- 11.30 val. – 13.00 val. - „**Sakytinės tautosakos bruožai. Vaikas - pasakojamosios tautosakos atlikėjas**“. Jovita Lubienė – Raudėnų pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos, etikos ir etnokultūros mokytoja metodininkė, Raudėnų kultūros centro etnografinio ansamblio „Gervikii“ meno vadovė.
- 13.00 val. – 14.00 val. - Pietūs
- 14.00 val. – 14.45 val. - **Edukacinės programos „Kelionė laiku“ pristatymas** – Aušra Sidorovienė – Panevėžio kraštotyros muziejaus vyresnioji muziejininkė
- 14.45 val. – 15.30 val. - „**Folklorinis vaikų ugdymas kultūros ir švietimo įstaigose**“ - Daiva Adamkavičienė – Šiaulių universiteto, Muzikos pedagogikos katedros magistrantė – Pasvalio kultūros centro etnokultūros specialistė
- 15.30 val. – 16.15 val. - „**Rekomendacijos vadovams, rengiantiems vaikus konkursui „Tramtatulis 2009“**“ – Lina Vilienė – etnomuzikologė – Panevėžio kraštotyros muziejaus vyresnioji muziejininkė.
- 16.15 val. – 17.00 val. - Praktinis mokymas „**Vaikiški pasidainavimai**“ – Lina Vilienė – etnomuzikologė - Panevėžio kraštotyros muziejaus vyresnioji muziejininkė

Seminaro dalyviams bus išduodami kvalifikacijos pažymėjimai (6 val.).

Seminaras nemokamas, pažymėjimo kaina – 2 lt.

Registracija ir informacija telefonu: 8-686-56311 (Lina Vilienė) arba elektroniniu paštu: etnopenvezys@gmail.com.

Prašome, atkreipti dėmesį ikimokyklinių įstaigų auklėtojų bei muzikos vadovų, kadangi remiantis konkurso nuostatai, ikimokyklinio amžiaus vaikai (3-6 metų) išskirti į atskirą kategoriją.

Laukiame Panevėžio apskrities (Biržų, Rokiškio, Kupiškio, Pasvalio, Panevėžio) bei Anykščių, Ukmergės, Kėdainių, Utenos rajonų ir miestų ikimokyklinių įstaigų auklėtojų bei muzikos vadovų, mokyklų lietuvių kalbos ir muzikos mokytojų bei vaikų ir moksleivių folkloro ansamblių vadovų.

Etninės kultūros seminaras pedagogams ir kultūros darbuotojams

“Biržų krašto etnokultūra”

2008-12-15 10 val.

Temos:

- ◆ **“Folkloro ansamblių koncertinės programos formavimo segmentai”**- etnomuzikologė – Lina Vilienė - Panevėžio miesto kraštotyros muziejaus etninės kultūros skyriaus vyresnioji muziejininkė.

Kavos pertraukėlė

- ◆ **“Etninė kultūra edukacinėse programose”** - Aušra Sidorovienė - Panevėžio miesto kraštotyros muziejaus etninės kultūros skyriaus vyresnioji muziejininkė.
- ◆ **“Aukštaičių tautinis kostiumas”**- Daina Snicoriūtė - Panevėžio miesto kraštotyros muziejaus etninės kultūros skyriaus vedėja.

Pietų pertrauka

- ◆ **“Pinikai nuo IX iki XXI amžiaus”**- Gražina Kudreckienė – Panevėžio miesto tautodailininkė.
- ◆ **“Vaikų folklorinis ugdymas švietimo ir kultūros įstaigose”** – Daiva Adamkavičienė- Pasvalio kultūros centro etnokultūros specialistė.
- ◆ **“Šiaurės rytų aukštaičių dainavimo ypatumai”**- Aušra Butkauskienė - etnomuzikologė - Biržų Vlado Jakubėno muzikos mokyklos etnomuzikavimo klasės vyr. mokytoja.

Biržų kultūros centras

KAUNO TECHNOLOGIJŲ UNIVERSITETAS
PANEVĖŽIO INSTITUTAS
VADYBOS IR ADMINISTRAVIMO
FACULTETAS

9 – osios studentų mokslinės konferencijos

„Mūsų socialinis kapitalas – žinios“

2009 m. balandžio 22 d.

Panevėžys

PAŽŪYMĖJIMAS

Daiiva Adamkauciėnė

skaitė pranešimą „Socialinės grupės etninio tapatumo formavimo galimybės“

KTU Panevėžio instituto

Vadybos ir administravimo fakulteto dekanė

doc. dr. Asta Valackienė